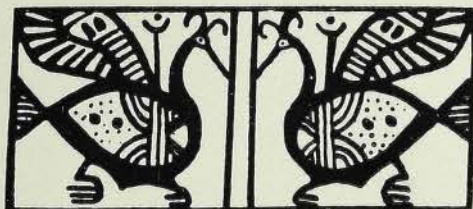

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΚΤΠΡΟΣ ΧΡΤΣΑΝΘΗΣ, ΧΡΤΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ,
BROWNING, ΜΙΧ. ΠΙΣΣΑΣ, Γ. ΜΑΤΡΟΜΑΤΗΣ, Ι. ΚΤΘΡΕΩ-
ΤΗΣ, ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΚΟΛΗΣ, ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ - ΤΣΟΤΛΛΗ,
Ν. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗΣ, ΠΤΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ, ΑΓΗΣ ΒΟΡΕΑΔΗΣ,
Γ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ, Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΚΙΚΑ
ΟΛΥΜΠΙΟΥ.

120

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομῆ	£1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομῆ διὰ βιβλιοθήκης, σχολεία, ὀργανισμοὺς	£2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομῆ ἑξωτερικοῦ	£2,500 μίλς
Τιμὴ τεύχους	£0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

K. MONTH: Ποιήματα	σ. 325
K. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὁ Μαλακάσης γιὰ τοὺς ὁμότεχνούς του (μελέτη)	328
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ: Ἄϋλη παρουσία (ποίημα)	333
EL. BROWNING: (μετ. Μιχ. Πισσᾶ) Κρασί τῆς Κύπρου (ποίημα)	334
Γ. ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ: Θύελλα (ποίημα)	336
I. ΚΥΘΡΕΩΤΗ: Προσαντίσινα (λαογραφικό)	337
Π. ΚΑΚΟΛΗ: Δυὸ ποιήματα	340
EIP. ΤΣΟΥΛΛΗ: Τοῦ Ἔρωτα (ποίημα)	341
N. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗ: Δημ. ὁ Θεμιστοκλῆς (μελέτη)	346
ΠΤΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ: Σποδὸς μιᾶς θύμησης (ποίημα)	348
A. ΒΟΡΕΑΔΗ: Ἐλεγεία στὸ Γιώργο Μαρκίδη (ποίημα)	348

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Κ. Σπυριδάκις, Ἡ παρασημοφορία τοῦ πρέσβους κ. Μεν. Ἀλεξανδράκη. — Γ. Προδρόμου: Κοινοτικὲς βιβλιοθήκες καὶ μαθητὲς — Ἀ. Περγάνη: Γεώργιος Α. Μαρκίδης — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Γ. Χατζηκωστή: Μαίρης Π. Σταύρου, Ν. Ε. Μηλιώρη, Ἑλληνικά — Κίκας Ὁλυμπίου: Μ. Πράτσικα, Ἐρ. Μέλου, Μαίρης Π. Σταύρου, Δημ. Κράνη, Εἰρ Παπαϊωάννου — Πυθ. Δρουσιώτη: Μμ. Ἰακωβίδης — ΔΙΑΚΗΡΤΞΗ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΟΜΙΛΩΝ ΚΥΠΡΟΥ — ΓΕΝΙΚΑ — Περιοδικὰ — Βιβλιογραφικὸ Δελτίο — ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα : ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ι΄

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1970

ΑΡ. 120

Η ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΜΕΣΑ ΜΑΣ

Στή μνήμη του 'Ηρακλή 'Αποστολίδη που άγάπησε
όσο κανένας άλλος τή Νεοελληνική ποίηση

”Αλλα τὰ καλέσαμε προσωρινῶς
κ' εἶτε τὰ ξεχάσαμε καὶ παρέμειναν
εἶτε κατόρθωσαν νὰ μᾶς ξεγελάσουν καὶ παρέμειναν.
”Αλλα πάλι διεισέδυσαν ἀπρόσκλητα
χωρὶς νὰ τ' ἀντιληφθοῦμε,
ἐπωφελήθηκαν κάποιας καταστάσεως,
κάποιων κενῶν,
κάποιας χαλαρώσεως τῆς ἐπαγρυπνήσεως
καὶ διεισέδυσαν.
Κ' ἔτσι σχηματίσθηκε σιγά-σιγά κι' ἀκροποδητί,
κ' ἔτσι σχηματίσθηκε λαθραῖα
ἡ παροικία μέσα μας
καὶ σταθεροποιήθηκε τόσο
πὺ μιά μέρα νὰ μὴν ἐκβάλλεται πιά·
κι' ὀλοένα νὰ ὀργανώνεται
κι' ὀλοένα νὰ ἐκτοπίζει
κι' ὀλοένα νὰ ἐπικρατῇ.

ΣΑΒΒΑΤΟΒΡΑΔΟ

Τὶ πηγαινοέρχεται καὶ κυτᾶζει μέσα;
Μιά ὥρα τώρα πηγαινοέρχεται, μιὰ ὥρα.

ΟΝΕΙΡΑ

Ξέρουμε πὺς ὅ,τι εἶχατε νὰ μᾶς δώσετε
μᾶς τὸ δώσατε.
Τὶ σημασία ἔχουν ὅλα τ' ἄλλα;

ΣΠΟΥΔΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΦΑΝΤΑΡΟ

Κ' ένα παιδίν, ἀμούστακο παιδάκι
ντυμένο Καρυωτάκη!

ΣΤΙΓΜΕΣ

- α Τόση δὰ ἀδιαφορία νάχαμε
θὰ μπορούσαμε νὰ κοιμηθοῦμε λιγάκι ἀπόψε.
- β Λοιπόν, τί λέτε, νὰ παίξουμε «ἄνθρωπο»,
λοιπόν, τί λέτε, νὰ παίξουμε «Θεό»;
- γ Ἔτσι ὅπως καμμιά φορά στ' ὄνειρό μας
πὸν τελείως ἄλλα λέμε
καὶ τελείως ἄλλα ἐννοοῦμε
κ' οἱ ἀκούοντες περιέργως ἐννοοῦν τί ἐννοοῦμε
καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπαντοῦν.
- δ Τὸ δύσκολο εἶναι πὸν μόλις — ὡς ἤθελες — ἀπομακρυνθῆς,
μελαγχολεῖς.
- ε Ἄνοιχτε, λοιπόν, τὸ κουτί
νὰ χορέψη ἡ μικρὴ μπαλαρίνα,
ἀνοίχτε το.
- στ Περίεργο. Μᾶς ἐνδιέφεραν αὐτὰ πρὶν,
πολὺ μᾶς ἐνδιέφεραν.
- ζ Ποῦ νὰ καθήσουμε τώρα νὰ χαμογελάσουμε!
Βαρυόμαστε.
- η Ἡ δεσποινὶς ἡ Ποίηση τώρα!
- θ Τὸ ξέρεις ὅτι ἦταν στίχος αὐτὸ πὸν εἶπες,
τὸ ξέρεις ὅτι ἦταν στίχος αὐτὸ ποῦκανες;
Τὶ νομίζεις;
- ι Βάλ' τα μιὰ φορά κάτω, καρδιά μου,
μὴ μοῦ στραβῶνης διαρκῶς τὸ σκοπιὸ ὅπως πρὶν.
- ια Ἐσὸν ἡ ἴδια μᾶς μέτρησες στιγμὴ μας - στιγμὴ μας, καρδιά μου.
Τὶ θῆς τώρα;

- ιβ Ὅ,τι θέλει καταλαβαίνει αὐτὴ ἡ καρδιά.
- ιγ Ξαφνικά π' ἀρχίζεις νὰ χτυπᾶς, τρελλὴ καρδιά,
γιὰ τὸ τίποτα π' ἀρχίζεις νὰ χτυπᾶς, τρελλὴ καρδιά!
- ιδ Σὲ τὶ ἀνυποληψία περιπέσατε ἀπόψε, στίχοι μου!
- ιε Ἐδῶ μοῦ κάθεται αὐτὸ τὸ χαμόγελο!
- ιστ Στίχοι ἐκ τῶν ἔνδον,
στίχοι ἐκ τοῦ πέραν τῶν ἔνδον.
- ιζ Τὶ δύσκολα ποὺ μπορεῖς μόνος πιά,
τὶ μοναξιά πιά ἢ μοναξιά!
- ιη Νὰ δῆς πῶς διαισθάνονται
ὅτι εἶσαι εὐκόλη λεία!
- ιβ Μᾶς δίδαξε καμμιά φορὰ ἡ γραμματικὴ
πότε τὸ «καί» δὲν εἶναι «καί»;
- κ Ξαναπέστε μου γι' αὐτοὺς
ποὺ σκύβουν τὶς νύχτες στ' ἀμυδρὸ φῶς τῆς λάμπας
καὶ κάτι γράφουν κρυφά.
- κα Τὶ φωνὲς πίσω ἀπ' τὰ μάτια σου,
τὶ ἀλαλαγμὸς πίσω ἀπ' τὰ μάτια σου,
τὶ χλαλοή!
- κβ Τὸ ξέρετε πῶς τὸ παρακάναμε μὲ τὴν Ἱστορία;
- κγ Ὅχι, εἶμαι ἀθῶος ἀπὸ Ἱστορία.
- κδ Παράλογη ποῦναι ἡ μέρα σήμερα.
περίεργα παράλογη ποῦναι σήμερα ἡ μέρα.
- κε Μιὰ τοῦ ἥλιου, δυὸ τοῦ ἥλιου,
μιὰ τοῦ φεγγαριοῦ, δυὸ τοῦ φεγγαριοῦ.
- κστ Καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ πῶ
ξέρεις πῶς εἶσαι μεταξὺ ἐκείνων ποὺ μὲ πίκραναν.

Ο ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΜΟΤΕΧΝΟΥΣ ΤΟΥ*

Οι ἐπέτειοι δὲν εἶναι εὐκαιρίες γιὰ νὰ μνημονεύουμε ἀπλῶς. Πρέπει νὰ μᾶς σπρώχνουν σ' ἓνα καινούριο ξεκίνημα γνωριμίας κ' ἴσως σὲ μιὰ νέα σπουδὴ γιὰ νέες ἀξιολογήσεις. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιβεβαίωση τῆς ἐκτίμησης ἀπὸ παλιὰ ἀξιολόγηση δὲν εἶναι μιὰ καινούρια συμβολή, ποὺ λέει πὼς ἡ ἀξία διατηρήθηκε; Αὐτὸ κ' ἄλλας σημαίνει πὼς τὸ ἔργο ἔχει βιώσιμα στοιχεία πρὸ πέρα ἀπὸ κάποια ἐπικαιρότητα, ποὺ κάποτε τὸ ἐπέβαλε. Συχνὰ ὅμως οἱ νέες ἐποχὲς καὶ τὰ νέα ρεύματα, ὁ νέος τρόπος ἀντικρῶματος, παρεμβάλλει δυσκολίες γιὰ τὸν κοινὸ ἀναγνώστη. Ἡ ἀκοὴ συνήθισε μὲ τὸν σύγχρονο ἄλφα τρόπο κ' ἀδυνατεῖ νὰ τοῦσθε τοὺς παλιούς ἤχους. Ἄλλὰ ὁ ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος, ποὺ δὲν ἔχει ἀκοὴ καὶ ὄραση προσασμοσμένες μόνο στὸ παρὸν γι' αὐτὸ μπορεῖ ν' ἀναπλάθῃ τὸ παρελθόν, νὰ τὸ προσεγγίξῃ, εἴκοια ξεχωρίζῃ κείνο τὸ ἰδιαίτερο ποιητικὸ κάτι, τὴν ποιητικὴ γοητεία, καὶ τὴ χαίρεται. Ἡ τοῦλάχιστον μπορεῖ νὰ τὴ μελετήσῃ χωρὶς τὴν προκατάληψη τοῦ τάχα πεθαμένου παρελθόντος, τοῦ ξεπερασμένου, τοῦ ἄχρηστου. Στὸ κάτω-κάτω αὐτὰ τὰ παρελθόντα προπαρασκευάσαν πᾶ σημερινὰ καὶ δίκαια ἀπαιτοῦν τὸ σεβασμὸ μας. Αὐτὲς οἱ ἀπόψεις πὼς τάχατε παρατηρήθηκαν στὰ χρόνια μας τομὲς ἀνάμεσα στὴν ποίηση τοῦ παρελθόντος καὶ τὴ σύγχρονη μού φαίνονται κάπως ὑπερβολικές. Εἶν' ἀλήθεια πὼς οἱ σημερινοὶ τρόποι γραφῆς δημιουργήσανε ἓνα νέο κλίμα, ἰδίως μὲ τὴν παρεμβολὴ τοῦ ἄλογου συρραλισμοῦ, αὐτοῦ ποὺ ἀναστάτωσε τὸ καθετὶ, ἔστω κ' ἂν βοήθησε ταυτοχρόνως ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὶς αὐστηρὲς δεσμεύσεις τῶν ἀκαδημαϊκῶν τρόπων. Ἄλλὰ δυστυχῶς ἀρκετοὶ νέοι φύγανε ἀπὸ τὸ κύριο καὶ οὐσιαστικὸ πνεῦμα τῆς ποίησης ἐν ὀνόματι τῆς «ἐλευθερίας» καὶ τοῦ ὀρθοῦ πραγματικὰ δόγματος ποὺ ἀναζητεῖ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων καταργώντας τὸ καθετὶ ἀπομακρύνανε τὸ ἐλάχιστο ποὺ ἀπόμεινε ἀπὸ τὸ πάντοτε ἐλάχιστο κοινὸ, ποὺ διαβάξῃ ποίηση, πορπαντὸς ἐκφυλίσανε τὸ δικὸ τους αἰσθητήριον.

Ὁμολογῶ πὼς προσωπικὰ στὴν πρώτη μου νεότητα σαγηνεύτηκα ἀπὸ πὸν πρὸ πολλῶ ποιητικὸ λόγο τοῦ Μεσολογγίτη Μιλτιάδη Μαλακάση: ἀνταποκρινόταν τόσο πολλὴ ἀνησυχία καὶ τὶς ἀναζητήσεις πῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Εἶχε καὶ ἔχει ἡ ποίηση αὐτὴ μιὰ γλυκάδα (καὶ ὄχι γλυκασμὸ, ποὺ δὲν τὸν ἀποφεύγει τελείως). Βρίσκειται ἀνάμεσα στὴ μεγαλοστομία, μεγαλωσύνη καὶ εὐρύτητα τοῦ Παλαμᾶ καὶ στοὺς πολλὴ χαμηλοῦς, γλυκύτατους τόνους, τοὺς ἐλάσσονας ποῦ Πορφύρα, χωρὶς νὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν ἐλασσόνων τόνων. Εἶναι μιὰ ποίηση, ποὺ ἀνήκει στὴ συμβολικὴ σχολή, χωρὶς νὰ ὑποτάχθηκε τελείως στὴν ἀπόλυτη μουσικὴ. Τὴν ποίηση αὐτὴ ἀγάπησα καὶ μὲ ἀγάπη τὴν ἀντικρῶω τώρα ποὺ συλλογίζομαι καὶ κοιτάζω νὰ βρῶ μιὰ πλευρὰ της γιὰ νὰ τὴν προβάλω σὲ ὅσο τὸ δυνατό πρὸ ποικίλα αὐτιά.

Ἐφέτος γιορτάζονται τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Μαλακάση. Ἡ ἐπέτειος αὐτὴ δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰ ἐπικοινωνία μὲ τὸν ποιητικὸ του λόγο. Πρὶν λίγο καιρὸ, πὸ 1964, μιὰ δίτομη ἐκδοσὴ τῶν Ἀπάντων του ἀπὸ τὸ Οἶκο Redman (Ἑλλάς) κατὰ ἀναστύλωση καὶ κρίση τοῦ ἀκούραστου νεοελληνιστῆ Γιώργου Βαλέτα προκάλεσε, ἔστω καὶ σὲ περιορισμένο κύκλο, ἓνα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ποιητὴ τῶν Μεσολογγίτικων. Καὶ ὅμως θάπρεπε νὰ γίνῃ μιὰ ἐκμετάλλευση τοῦ γεγονότος. Οἱ ἀναστυλώσεις καὶ ἐκδόσεις Ἀπάντων, ποὺ παρατηροῦνται τελευταίως στὸν τόπο μας, ἀποτελοῦν μιὰ ὑγιὴ κίνηση γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὸν καινούργιο μας κλάδο, τὸ νεοελληνικὸ, αὐτὸν ποὺ φύτρωσε ἀπὸ τὰ πλάγια τοῦ αἰωνόβιου ἐλληνικοῦ κρομοῦ κ' ἔδωσε καὶ δίνει μιὰ πορεία. Γιατὶ ἂν δὲν γνωρίζουμε οὐσιαστικὰ τὴ γῆμα μας πορεία θὰ παραδινόμαστε σὲ ὅποιον ξενικὸ ρεῦμα μᾶς κατεβαίνει ἀπὸ ἄλλες χώρες, χωρὶς τοῦτο νὰ τὸ ἀπαιτοῦν οἱ δικὲς μας συνθήκες ζωῆς. Ἄμα σκεφτοῦμε πὼς τὰ σημερινὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας κάθε λίγο μᾶς ὑποβάλλουν νέες κινήσεις κ' ἀλλαγές, χωρὶς νὰ μᾶς δίνεται χρόνος γιὰ σκέψη, δοκιμὴ καὶ προσαρμογὴ τῶν νέων ἀλλαγῶν πρὸς τὶς δικὲς μας ἀνάγκες, μποροῦμε νὰ πεισθοῦμε πόσο ἐπικίνδυνη εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν οὐσιαστικῶν στοιχείων, ποὺ χαρ-

* Ὁμιλία σὲ συγκέντρωση τοῦ «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου».

κτηρίζουν τὸ νεοελληνικὸ ἑαυτὸ μας, κί' ἡ ἄγνοια τῶν κατακτήσεων, πὸν πραγματοποιήσαμε.

Ἄπὸ τίς λίγες γωνίες, πὸν προσφέρει γιὰ μελέτη τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Μαλακάση, διάλεξα τὴν ἐξῆς: «πῶς βλέπει μὲ τοὺς στίχους τοῦ ὁ Μαλακάσης τοὺς ὁμότεχνούς του;».

Ὅταν ἀκολουθήσῃ τὴν ἄλφα τεχντροπία στὴν ποίηση σημαίνει πῶς μὲ αὐτὸ πὸν τρόπο μπορεῖς καλύτερα νὰ ἐκφραστῆς, σοῦ ταιριάζει δηλ. ὁ τρόπος αὐτός. Οἱ ἄλλοι τρόποι ἢ τεχντροπίες μπορεῖ νὰ εἶναι σεβαστοὶ γιὰ ἓνα σπουδαγμένο μυαλό, πὸν συγκρατεῖ τίς προτιμήσεις τοῦ μέσα σὲ ὠρισμένα ὄρια' πάντως θὰ θεωρῆ τοὺς ἄλλους αὐτοὺς τρόπους ἂν κάτι τὸ ἄσθενέστερο ἀπὸ ἄποψη ἐκφρασης. Ἐξᾶλλου, ὑπάρχει καὶ ἓνα εἶδος ὑπεροφίας στοὺς καλλιτέχνες. Μπορεῖ ἓνας καλλιτέχνης νᾶναι μετριοπαθὴς ἀπὸ ἀγωγή ἢ ὑστεροβουλία. Καὶ πάλιν δὲν παύει αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ὑπεροφίας νὰ χρωματίζῃ πολλὰς ἐκφράσεις καὶ ἀπόψεις τοὺς γιὰ τὸ συνάδελφό του, κατανικῶντας πολλὰς φορὰς τὴ μετριοπάθεια.

Ἄφιερώνοντας ἓνα ποίημα στὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο, φίλο ἢ ὁμότεχνο ἢ ἰσχυρὸ πρόσωπο τῆς ἡμέρας, δὲ σημαίνει κατ' ἀνάγκη ὅτι κρίνεις. Συνήθως τὸ ποίημα γράφεται ἀπὸ μιὰ ἄσχετη μὲ πρόσωπα ἢ πράγματα ἔμπνευση καὶ ὕστερα κατὰ τὴ λογικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κείμενου (πέστε τὴ διόρθωσή του) γίνεται καὶ ἡ ἀφιέρωση ἴσως... κατ' ἔμπνευση. Ὡστόσο καὶ στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀνακαλύπτει ὁ ποιητὴς κάποια σχέση μὲ τὸ πρόσωπο, πὸν τοῦ τὸ ἀφιερώνει. Καὶ πρέπει νὰ λογίζεται τοῦτο ἓνα εἶδος ἄποψης, ἔστω μὴ ἰσχυρῆς, ἴσως καὶ ἀμφίβολης.

Πολλὰς φορὰς ὁμως ἓνας δημιουργός, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, κρίνει τὸν ὁμότεχνό του καὶ τὸ ἔργο του, συνθέτοντας ἓνα ποίημα, ἐπιτυχημένο ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ἄποψη, πάντως πάντοτε δηλωτικὸ τῶν πλὴ εἰλικρινῶν σκέψεων κί' αἰσθημάτων του. (Ἄπορρίπτω τὴν ὑποψία συμφέροντος σὲ τέτοιες ἐκδηλώσεις γιὰ τὸν εὐσυνείδητο ἐργάτη τοῦ λόγου). Ἄν φυλλομετρήσουμε τίς ποιητικὰς συλλογὰς τῶν κλασσικῶν νεοελλήνων μας ποιητῶν συχνὰ θὰ βροῦμε στίχους ἀφιερωμένους καὶ σὲ ὁμότεχνούς των. Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν κριτικὴ ἄποψη γιὰ τὸν ὁμότεχνο καὶ τὸ ἔργο του καὶ νομίζω πῶς συχνὰ ἔχουν περισσότερη βαρῦτητα ἀπὸ ὅποιο ἄλλο πεζὸ κείμενο αὐτοῦ πὸν τοὺς ἔχει συνθέσει.

Τὰ ἀφιερωματικὰ ποίηματα τοῦ Μαλακάση σὲ ὁμότεχνούς του τὰ διαίρῳ σὲ δύο ὁμάδες: Ἡ μιὰ ὁμάδα περιλαμβάνει ποίηματα, πὸν ἄπλῳ χαρίζονται χωρὶς ἄμεση ἢ ἔμμεση ἀναφορὰ καὶ σχέση μὲ τὸν τιμῶμενο, ὅπως τ' ἀφιερωμένα στὸ Γρουπάρη, Καζαντζάκη, Δροσίνη. Αὐτὰ ἄπλῳ δείχνουν φιλία ἢ κοινωνικὴ ἀνάγκη. Ἡ δευτέρα ὁμάδα περιλαμβάνει ποίηματα μὲ οὐσιαστικώτερα στοιχεῖα κί' ὄχι ἄπλῳ ἐνδειξεις φιλίας κί' ἐκτίμησης. Αὐτὴ ἡ ὁμάδα θὰ μᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως. Ἐννοεῖται πῶς ὁ Μαλακάσης δὲν ἀπόκλεισε ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἐξέμνηση πρόσωπα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν Νεοελλήνων. Ἄλλὰ αὐτὰ ἀνήκουν σ' ἓνα ἄλλο κεφάλαιο, πὸν καθορίζει τὴ στάση του ἐναντι ἐξωκαλλιτεχνικῶν παραγόντων.

Εἶναι φυσικὸ ν' ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Καὶ κύριος δάσκαλος τοῦ Μαλακάση ἦτο ὁ Ἑλληνογάλλος ποιητὴς Jean Moréas. Ὁ μαθητὴς Μαλακάσης ὄχι μόνον μετᾶφρασε ἀριστοτεχνικὰ τίς «Στροφές» (1919) τοῦ Μορεᾶς καὶ τίς προλόγισε μὲ τόση θέρη, ἀλλὰ μὲ τὸ μεταφραστικὸ του αὐτὸ ἐπιτεύγμα καθιέρωσε στὴν Ἑλλάδα περισσότερο ἀπὸ κάθε νεοελληνα (Σκίτη, Ἄγρα, Γ. Σημηριώτη) τὸν ξενητεμένο μας αὐτὸ λυρικό. Ἐξᾶλλο κί' ὁ Μορεᾶς πὸν γνώρισε στὰ 1897 τὸ Μαλακάση, μετᾶφρασε στὰ γαλλικὰ Μαλακάση. Ἄλλὰ ὁ Μαλακάσης χρόνια στὸ Παρίσι μοίραζε τὴ φιλία καὶ τὴ συντροφιά του μεταξὺ Μορεᾶς καὶ ἄλλων ἐκλεκτῶν Γάλλων ποιητῶν. Στὰ πεζὰ του κείμενα μιᾶ μὲ τόσο θαυμασμὸ γιὰ τὸ δάσκαλό του, πὸν τὸ συνόδευε στίς νυκτερινὰς περιπλανήσεις στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ γύρω Ἀττικὴ γῆ. Στὸ δάσκαλό του, λοιπόν, τὸ Μορεᾶς, ὁ Μαλακάσης ἀφιέρωσε (ἐκτός ἀπὸ τὰ πεζὰ καὶ τίς μεταφράσεις) τρία ποίηματα. Τὸ ἓνα τιτλοφορεῖται ἢ «Ἡρωϊκὴ Συμφωνία γιὰ τὸ Μορεᾶς» καὶ δημοσιεύτηκε στὸ «Νουμά» (1914). Τὸ δεύτερο μὲ τίτλο Jean Moreas, πὸν ὁ Βαλέτας τὸ χαρακτηρίζει Ἐλεγείο, περιλαμβάνεται στὴ συλλογὴ «Ἀσφόδελου» (1918). Τὸ τρίτο ποίημα μὲ τίτλο «Πρόποση» δημοσιεύτηκε στὰ «Παναθήναια» τὸ 1904. (Δίπλα σ' αὐτὰ

τά τρία μπορεί να καταταχθῆ και τὸ «Ἐπιτάφιο» σονέτο τοῦ Φρειδερίκου Πλεσσού, (Plessys) ποῦ μετάφρασε ὁ Μαλακάσης στὰ ἑλληνικά και τὸ δημοσιεύει μες τὸν πρόλογο τῶν «Στροφῶν». Στὸ πρῶτο ποίημα τὸ «Ἡρωϊκὴ Συμφωνία γιὰ τὸ Μορεάς» γίνεται μιὰ σθεναρὴ ὑποστήριξη τοῦ «Ὀλύμπιου ποιητῆ» (γαλλήνιου και θείου) και τοῦ ἔργου του. Στὴν πραγματικότητα τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπάντηση σὲ ὅσους χυδαίους πολεμοῦσαν τὸ Μορεάς. Στους στίχους ἀναφέρονται ἡρωῖδες, ποῦ ξαναζωντάνεψε με τοὺς ἦχους του ὁ Μορεάς, τίτλοι ποιητικῶν του συλλογῶν με λακωνικοὺς χαρακτηρισμοὺς, π.χ. «ὁ πάνσοφος κωματισμὸς τῶν Στροφῶν», δημιουργίες του στὸν περὶ λόγο σὰ θύμησης, παλαιοὶ γαλλικοὶ μῦθοι, ἡ κριτικὴ του, ποῦ εἶναι ἀδρῆ και λαγαρὴ και ἀπλώνει καινούριο δρόμο «μες τὰ σοφά, τὰ ἀπέραντα και πὰ μεγάλη». Πολὺς ὁ ρητορισμὸς τῶν στίχων αὐτῶν τοῦ Μαλακάση, ποῦ μαρτυροῦν ὅμως τὴ λατρεία του πρὸς τὸ δάσκαλο. Στὸ δεύτερον, ὅμως, ποίημα, τὸ ἐλεγείο, ὁ Μαλακάσης προσπαθεῖ με δυὸ ῥίμες πάνω σὲ τέσσερις λέξεις νὰ ἐξυμνήσῃ τὸν ἐκλεκτὸ τῆς θείας Μελλομένης, ποῦ ἔφυγε ὁ ἴσκιος του κ' ἐχάθη με ἀφησε πίσω του καινούριους νόμους και ἦχους, ποῦ δὲ χαθῆκανε. Δυστυχῶς τὸ ποίημα αὐτὸ τῶν τεσσάρων στροφῶν εἶναι πολὺ ψυχρὸ και... λογικὸ. Τὸ τρίτον ὅμως ποίημα με τὸν τίτλο «Πρόποση», ποῦ δημοσιεύτηκε στὰ «Παναθηναϊκά», τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸ Βαλέτα ὡς προμετωπίδα στὶς «Στροφές» θεωρώντας τὸ ὡς νεοκλασσικὸ. Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει σχέση με τὴν «Ἰφιγένεια» τοῦ Μορεάς, ποῦ παραστάθηκε τότε στὰ 1904 στὸ Στάδιο, και χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ και λατρεία πρὸς τὸν ποιητὴ τῆς. Λόγια και συγκρίσεις ὑπερβολικῆς. Ἄλλὰ ἡ λατρεία δὲν ὀρθώνει σφόδρα στὴν ἔκφραση.

**

Ὁ Μαλακάσης ψήφισε σὰν τὸν καλύτερο ποιητὴ μας τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ, τὸν συντοπίτη του, σὲ μιὰ ἔρευνα τοῦ Ν. Ἐπισκοπόπουλου, ποῦ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα «Ἄστυ» (20 Δεκ. 1898). Δὲν ξέρω ἂν στὰ πολὺ κατοπινα χρόνια ἄλλαξε γνώμη, με δὲν τὸ νομίζω. Οἱ διαφορῆς με τὸν Παλαμᾶ πάνω στὰ ζητήματα γλώσσας, τεχνολογίας κλπ. δὲν σημαίνουν μείωση θαυμασμοῦ τοῦ Μαλακάση πρὸς τὸν ποιητὴ τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς». Τέσσερα ποιήματα ἀφιέρωσε στὸν Παλαμᾶ. Τὸ πρῶτο με τίτλο «Τὸ μυστικὸ μου» (1894) ἀπλῶς ἀφιερῶνεται εἰς τὸν Παλαμᾶ. Τὴ μόνη σχέση ποῦ βλέπω εἶναι τὸ «παιδοῦλα», μιὰ λέξη πολυχρησιμοποιημένη με εἰδικὸ παλμόν ἀπὸ τὴν παλαμικὴ μουσα. Τὸ δεύτερο με τίτλο «Στὴν Ἀσάλευτη Ζωή», ποῦ δημοσιεύτηκε στὸ «Νέον Ἄστυ» (1905), ἐκθέτει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὸ διάβασμα τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς», σὲ ἄφορ μᾶλλον παλαμικὸ, εἰδικῶς ἐπισημαίνοντας τὶς «βασιλίτσες και τὶς ὄραιες κόρες» ποῦ ἀνιστορεῖ ὁ Παλαμᾶς σὲ εἰδιύλλια, ἀνιστορήματα και δράματα. Κρίση δὲν εἶναι ἡ δῆλωση συγκίνησης, ναί! Τὸ τρίτο ποίημα ἀναφέρεται στὸν ἑορτασμὸ τῶν πενήντα χρόνων τοῦ ποιητῆ (1936), ποῦ τὸν θυμᾶμαι σὰ νᾶγινε χτῆς στὰ φοιτητικὰ μου χρόνια. Εἶχε γίνῃ ἡ συγκέντρωση στὸ Θέατρο «Ὀλύμπια» και κυριαρχοῦσε στὸ χῶρο τότε ἡ μορφή τῆς Μαρίκας Κοτοπούλη, ποῦ ἀπάγγειλε τὴ «Στέλλα Βιολάντη». Στὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Μαλακάση ἀναγνωρίζεται ἀκόμα ἡ πρωτοκαθεδρία τοῦ Παλαμᾶ ἀλλὰ καμμιά συγκίνηση ἢ μαγεία ποιητικὴ διαπερνᾶ τοὺς στίχους. Τὸ τέταρτο ποίημα με τίτλο «Αὐτοσχέδιο» (1908), εἶναι ἕνα πολὺ καλὸ πετράστιχο με ἔπαινο γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Παλαμᾶ κ' ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν ὑπότιτλο στους «Καμηλοὺς τῆς Ἀμνοθάλασσας».

**

Ὁ Σολωμὸς και ὁ Ἀχιλλέας Παράσχος ἦταν δυὸ ἄλλες, οἱ πιὸ παλιῆς φυσιολογίας τῆς ποιήσῃς μας, ποῦ λάτρεψε ὁ Μαλακάσης. Τὸ Σολωμὸ ὅμως ξῶδεσμα τὸ μελέτησε. Γιὰ τὸ Σολωμὸ ἔγραψε δυὸ ποιήματα, ὀλοφάνερα σὲ παλαμικὸ ἄφορ. Στὸ πρῶτο με τὸν τίτλο «Ἐπίγραμμα στὸ Σολωμὸ» (1902) ἀπλῶς ἕμνει τὸν ποιητὴ τῆς «Φαρμακομένης», ἀποκαλώντας τον «ἀθάνατο τραγουδιστῆ». Στὸ δεύτερο ποίημα με τίτλο «Σολωμὸς» (1902), σὲ παλαμικὸ ἄφορ, ἐνῶ ἕμνει, προχωρεῖ και σὲ κάποιες κρίσεις και χαρακτηρισμοὺς τονίζοντας ἰδίως τὴν «Δευτεριά» ποῦ τὴν «τραγούδησε πρωτάκουστα ὁ Σολωμὸς». Ἐπάρχει και μιὰ στιχογραφικὴ παρατήρηση πὼς ὁ στίχος τοῦ Σολωμοῦ «ἔχει πατρίδα κάποιαν ἄλλη...» κ' ἴσως

τοῦτο ν' ἀναφέρεται στὸν ἐντεκασύλλαβο ποῦ Σολωμοῦ. Πάντως ἡ ὄλη διάθεση καὶ ἡ παρατήρηση γιὰ τὸ στίχο πιθανὸ νὰ εἶναι ἀπλῶς ἐνδειξεις φιλολογικῶν ἐπιδράσεων παρὰ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ κείμενα συγκίνηση, γιὰτὶ γύρω στὰ 1900 δηλώνει ὁ Βαλέτας πὺς γινόνταν πολὺς λόγος καὶ μελέτη γιὰ τὸ Σολωμό. Ἀντίθετα, πὸν Ἀχιλλέα Παράσχο τὸν κοιτάζει μὲ μιὰ διάφορη λατρεία, γιὰτὶ αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ πρῶτος τοῦ δάσκαλος. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θυμᾶμαι πόσο δίκαιο ἔχουν μερικοὶ ποῦ ὑπεστηρίζουν πὺς οἱ νεώτεροι πεισιθανάτιοι τῆς Ἀθήνας καὶ οἱ νεορρωμανικοὶ εἶναι συνέχεια τῶν καθαρευουσιάνων ποιητῶν τῆς Ἀθήνας. Γιὰ τὸν Παράσχο μὲ ὁμώνυμο τίτλο ἔγραψε ἕνα ποίημα - ἐπιτάφιο (1895). Σ' αὐτὸ τὸν ἀποκαλεῖ «τῆς δόξης ὁ διαλαλητῆς κ' ὁ ποιητῆς τῶν θρήνων».

**

Πρέπει, ὅμως νὰ σταματήσουμε ξεχωριστὰ στὰ ὅσα τραγούδησε γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη. Μὲ τὸν Κοσμοκαλόγερο συνδεόταν στενὰ μὲ πολλὴ φιλία. Γι' αὐτὸν ἔγραψε δύο ποιήματα. Στὸ ἕνα, μὲ τίτλο «Παπαδιαμάντης», ἀπὸ τῆ συλλογὴ τοῦ «Ἀσφόδελο» τονίζει τὸ δεσμό του αὐτὸ

«πόσες φορὲς οἱ δύο μας ἐδ' ἐκεῖ
δὲν ἀπονυχωθήκαμε, τὰ μάκρη
τῆς θάλασσας κοιτάζοντας μαζί...»

ἀλλὰ καὶ τὸν χαρακτηρίζει «πνέμα.... σφραγισμένο
μὲ τὴ χρυσὴ σφραγίδα τοῦ φωτὸς

δηλώνοντας καὶ τὴ βαθεῖα πίστη τοῦ Κοσμοκαλόγερου. Ἔγμος ὅμως πραγματικὸς εἶναι τὸ δεῦτερο ποίημα, ποῦ τοῦ χάρισε, δύο ἀράδες γραμμῆς κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα του τὸ 1908:

Ἄ κάθε στοχασμὸς σου — ἀσμάτων ἄσμα
στὸν κόσμο τὸ δικό σου — κόσμος τὸ κάθε πλάσμα.

**

Ἄλλὰ σκέφτομαι δύο ἐξαιρετικὰ ἀφιερωματικὰ ποιήματα τοῦ Μαλακάση: τὸ ἕνα γιὰ τὸ Μπάϊρον καὶ τ' ἄλλο γιὰ τὸ Φώσκολο. Ἡ ἔμπνευση σ' αὐτὰ δὲν προερχόταν ἀπὸ μελέτη βιβλίων, ἀπὸ κοινωνικὴ ἢ συναδελφικὴν ὑποχρέωση, ἢ ἀπὸ δυσάρεστα γεγονότα ὅπως ὁ θάνατος, ὁ συνηθισμένος θάνατος τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ποιητῆ ἢ κοινῆς πλάσματος αὐτῆς τῆς γῆς. Ὁλοφάνερα ἡ ἔμπνευση γιὰ τὰ δύο αὐτὰ πολύστιχα (σχετικὰ μὲ τὰ ἄλλα του) ποιήματα προερχόταν ἀπὸ ἄλλες σφαῖρες: ἀπὸ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα. Καὶ στὸ ποίημα «Οὐγὸς Φώσκολος» ἀπὸ τῆ συλλογὴ «Ἀντίφωνα» γίνεται καὶ μνεῖα, πολλὴ μάλιστα, ἀπὸ τὸν ποιητικὸν κόσμον τοῦ ἐλληνοῖταλοῦ ποιητῆ: ἐνῶ στὸ ποίημα «Μπάϊρον» ἀπὸ τῆ συλλογὴ «Τὰ Μεσολογγίτικα», τὸ πατριωτικὸ στοιχεῖο διαφεντεύει πέρα γιὰ πέρα τὸ ρυθμό, τὶς εἰκόνες, τὰ νοήματα: τὸ ἴδιο καὶ στὸ «Ἐπιτάφιο τοῦ Μπάϊρον» ἀπὸ τῆ συλλογὴ «Ἀντίφωνα», ἔστω κ' ἂν μὲ τὶς φράσεις «τὸ ἄσμα σου τ' ὄρφικὸ» καὶ τὸ «οἱ Μοῦσες» ἐπενθυμίζουν τὴ σχέση τοῦ ἥρωα μὲ τὴν ποίηση. Σὲ μεγάλῃ ἀντίθεση ἀπὸ αὐτὰ βρίσκεται τὸ «Ἐλεγεῖο στὸν ποιητῆ R. Brooke» ἀπὸ τῆ συλλογὴ «Ἀντίφωνα». Σ' αὐτὸ ἡ ἐξύμνηση τοῦ ποιητικοῦ στοιχείου προεξάρχει καὶ σημειώνονται καὶ οἱ τάσεις τῆς ποιητικῆς τέχνης τοῦ Brooke, ποῦ στὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου πέθανε νέος (γιὰ τὸν ποιητῆ αὐτὸ ἔγραψε κ' ὁ κύριος Γλαῦκος Ἀλιθέρσης, μεταφράζοντας τὸ ἔργο του). Στὴ θέση αὐτῆ ἀναφέρω κ' ἕνα τετράστιχο γραμμῆς γαλλικῆ καὶ ταυτοχρόνως μετὰφρασμένο ἐλληνικῆ μὲ τίτλο «Στὸν Charles Maurras».

**

Παράξενο μοῦ φαίνεται πὺς ὁ δημοτικιστῆς Μαλακάσης (ἔστω κ' ἂν στὰ χρόνια του τὰ νεανικὰ ὁ καθαρευουσιάνικος ρομαντισμὸς μεσουρανοῦσε) καὶ πὺς ὁ ἐρωτικὸς λυρικὸς Μα-

λακάσης εΐδε μὲ τόσο ἀνεπηρέαστο μάτι τὸ φαινόμενο (ιδίως γιὰ τότε) «Καβάφης». Γιὰ τὸν Καβάφη ἔγραψε δύο ποιήματα: «Οἱ Βάρβαροι τοῦ Καβάφη» (1929) καὶ τὸ «Καβάφης» ἀπὸ τῆ συλλογῆ του «Τὸ Ἑρωτικό» (1939). Στὸ πρῶτο τὸν ἀποκαλεῖ «ἀσύγκριτο Καβάφη», «παράδοξο καὶ ἀριστοτεχνικὸ πῶς ποιήματα θεσπέσια μᾶς γράφει». Ἔχει κάποια εὐτράπελη διάθεση, ἀλλ' ὄχι γιὰ νὰ ψέξη τὸν Καβάφη, ἀλλὰ τοὺς Ρωμαίους, τὸν Ἀδριανό. Ἑμνητικὸν ὅμως εἶναι τὸ δεύτερο, πῶς ἀναγράφει καὶ θέματα τοῦ καθαφικοῦ ἔργου καὶ μὲ μιὰ σαφῆ ἀναφορὰ στὴν παράνομη ζωὴ τοῦ ἔκφυλου αὐτοῦ ποιητῆ τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τὸ ποίημα τελειώνει μ' ἕνα κάπως ὑπερβολικὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸν καθαφικὸ στίχο, πῶς τὸν ἀποκαλεῖ «ὁ ἀδρός σου στίχος» προπαντὸς ὁ χαρακτηρισμὸς «ρυθμοκράτη τοῦ χοροῦ πῶς εἶχαν στημένο οἱ Μοῦσες».

**

Ὁ Μαλακάσης συμπαθοῦσε ξεχωριστὰ καὶ τὸ Λάμπρο Πορφύρα. Σὲ περὶ τοῦ μιᾶς γιὰ μερικά ποιήματα τοῦ Πορφύρα μὲ τὴ βεβαιότητα πῶς θὰ τὰ σεβαστῆ ὁ χρόνος. Ὅταν ἀποκαλύφθηκε ἡ μαρμαρίνη προτομὴ τοῦ λυρικοῦ αὐτοῦ ὁ Μαλακάσης ἀπάγγειλε ἕνα ποίημα, πῶς τὸ δημοσίεψανε πολλὰ ἔντυπα, τὸ ἐξῆς:

Ὅλη τῆ θάλασσα ἔκλεισες ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὀργῆ τῆς
μέσα στὴ λυπημένη σου ψυχῇ,
πάντα κοντὰ στὴ θάλασσα σὰν πλάνος κι' ἐρμοσπίτης
μὲ τοῦ μικροῦ σου τραγουδιοῦ τὴ στοναχῇ.

Τώρα χωρὶς ἀπόκριση γαλήνιος στέκεις ὅπως
ἡ ἐπίσημη ὄρα τούτῃ τὸ ἀπαιτεῖ.
Στὸ μάρμαρο ἠλιοφώτιστος — ὁ μόνος ἄξιος τρόπος
νὰ τιμηθῆς προετούμενα — ποιητῇ.

Κι' ὅταν τοῦ δειλινοῦ οἱ σκιές, τοῦ ἀπόβραδου ὁ ἀέρας,
θὰ ρίχνουν μαῦρα πέπλα ἀπὸ νερό
πάλε θὰ σὲ κρατήσῃ ἐσὲ τὸ ἀντίφεγγο τῆς μέρας
ἔξω ἀπὸ τὸν καταλύτη τὸν καιρό. (1938)

Ἡ ἀγάπη στὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι ὀλόφανερη. Ἀντίθετα συναισθήματα διαφαίνονται σ' ἕνα τετράστιχο μὲ τίτλο «Στὴ μνήμη τοῦ Κώστα Χατζόπουλου». Μ' αὐτὸν τὸ συμβολιστῆ ποιητῆ εἶχε παλιὰ σύγκρουση ὁ Μαλακάσης, μὴ χωνεύοντας τὸ χαρακτῆρα του. Θαυμασμὸ δείχνει καταφανέστατα γιὰ τὸν ἥρωα Λορέντζο Μαβίλλη καὶ τὴν ποιησὴ του, ὄχι μόνον γιὰ τὸ περίφημα σονέτα του, ἀλλὰ γιὰ ὅλο τὸ ἔργο του καὶ γιὰ τὸ μεταφραστικὸ. Τὸ ποίημα γι' αὐτὸν εἶναι ἕνα ἔλεγχο, πῶς χαράχτηκε κάτω ἀπὸ τὴν προτιμῆ τοῦ ποιητῆ καὶ περιλαμβά-
νεται στὴ συλλογῆ «Ἀσφόδελοι». Θαυμάζει τὸν στοχασμὸ τοῦ Μαβίλλη, ἀλλὰ καὶ τὴ θυσία που γιὰ τὸ λυτρωμὸ τῶν δύστυχων ἀνθρώπων (τῶν ὑποδούλων στὴν περίπτωση τοῦ πολεμιστῆ Μαβίλλη).

Ἀφιερωματικὰ ποιήματα ἔγραψε ὁ Μαλακάσης γιὰ τὸ Μαρκοῦ, γιὰ τὸν Πασαγιάννη (τὸ ἔλεγχο αὐτὸ ὁ Βαλέτας τὸ χαρακτηρίζει «σιμωνίδειο» γιὰ τὴ βαθιὰ πον. σύλληψη καὶ τὴν κλασσικὴ του μορφή), γιὰ τὸ Κανελλῆ ἀπὸ τοὺς μμητῆς τοῦ Μπωντλαίρ, γιὰ τὸν Ἑφταλιώτη καὶ γι' ἄλλους, ἀναφέρω ὅμως ἐκεῖνο γιὰ τὸν Μαρτσούκα τὸ λαϊκὸ πατριώτη καὶ πολεμιστῆ, πῶς μάζευε λεφτὰ γιὰ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ κι' ἤρθε γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ καὶ στὴν Κύπρο.

**

Θὰ ἦταν παράλειψη ἂν δὲν ἀφιερώνουμε σὲ μιὰ ξεχωριστῆ παράγραφο τὴν ξεχωριστῆ ἐκτίμησιν τοῦ Μαλακάση γιὰ τὸ Ρῶμο Φιλύρα. Σὲ συνεντεύξεις του τόνιζε τὸ πόσο θαύμαζε

ἀπὸ τοὺς νέους τὸν Φιλύρα, τὸν Κανελλῆ, τὴ Μελισσάνθη, τὸν Καρυωτάκη, ἔστω κ' ἂν ὁ τελευταῖος τὸν σατίρισε στὸ γνωστὸ του ποίημα. Ὁ Γιώργος Βαλέτας βρῆκε δακτυλογραφημένη μιὰ ὀμλία του γιὰ τὸ Φιλύρα, ποὺ δημοσίεψε στὰ «Ἀπαντα» τοῦ Μαλακάση. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὀμλία τοποθετεῖ τὸ ἔργο τοῦ Φιλύρα καὶ τὸν ἴδιο μὲ θαρρετὰ καὶ σαφῆ λόγια. Στὴ συλλογὴ του «Ἀντίφωνα» καταχωρεῖ ἕνα ποίημα μὲ τίτλο «Ρῶμος Φιλύρας». Σ' αὐτὸ δηλώνει πὼς πὸν συγκινεῖ ὁ καταρράχτης τοῦ στίχου του καὶ ξεχωρίζει τὸ θεατρικὸ τῆς ζωῆς καὶ τὸν περόττο του ἀπὸ τὰ ὁμώνυμα ποιήματα τοῦ δυστυχισμένου αὐτοῦ ποιητῆ, χωρὶς νὰ παραλείψῃ καὶ τὴν ἀναφορὰ στὴν τραγικὴ του μοῖρα, τὴν πρέλλα.

Εἶναι ὀλοφάνερο πὼς οἱ ἀφιερωματικοὶ στίχοι τοῦ Μαλακάση σὲ ὁμότεχνούς του δὲν εἶναι στὶς πιὸ πολλὲς φορὲς προῖον βαθιᾶς μελέτης κ' ἐκτίμησης ἀπὸ τὴ μελέτη αὐτῆ τῶν ποιητικῶν τους δημιουργημάτων, ὅπως συχνότατα συμβαίνει μὲ τὸν Παλαμᾶ. Περισσότερο εἶναι ἐκδηλώσεις προσωπικῶν του συναισθημάτων καὶ κάποτε κάποιων ξώδεκμων ἀπόψεων του ἀνάω ἀπὸ ἔργο. Ἀσφαλῶς δὲν πρέπει ν' ἀπαιτοῦμε ἀπὸ ἀφιερωματικούς στίχους ψυχρὴ κριτικὴ βιβλίου. Ὡστόσο ἕνας ἐνθουσιασμός, μὴ διάθεση ποιητικοῦ παιγνιδιοῦ, μὴ κάποια ὑποχρέωση ὡς ὠθοῦσα δύναμη γιὰ ἔκφραση, μποροῦν νὰ διαποτίσουν ἕνα ἀφιερωματικὸ ποίημα, ὅπου νὰ ἐγκλεισθῶνται ταῦτοχρόνως στοιχεῖα προσωπικῆς κριτικῆς ἢ ἐνδεικτικὰ γενικῶν κριτικῶν ἀπόψεων. Ὁ Ἅγγελος Σικελιανὸς στὸ ποίημά του «Μαλακάσης», ἕνα ποίημα γεμᾶτο παλμὸ καὶ ἀνάταση, δίνει τὴν εἰκόνα ἀμέσως τοῦ ποιητῆ τῶν Μεσολογγίτικων. Καὶ στὰ δύο ἀφιερωματικὰ τοῦ Παλαμᾶ καὶ σὲ κείνο τοῦ Γ. Ἀθάνια, ὀλοφάνερα συναντᾷ τὸν Μαλακάση ἄνθρωπο καὶ τὸν ποιητῆ τῶν Μεσολογγίτικων μὲ ἀναφορὲς καὶ δάνεια στίχων, συχνὰ καὶ ὕφους. Σοὺ δείχνουν τὸ κυριαρχικὸ σημεῖο τοῦ ἐλεγειακοῦ αὐτοῦ ποιητῆ, ὅπως τῶχε συλλάβει ἢ αἰσθησῆ αὐτῶν τῶν τριῶν συγχρόνων του ποιητῶν.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΨΛΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Ἐδῶ στὸ ἤρεμο ἀκρογιάλι τῆς Πάφου
ἀκόμα πλανιέται τὸ ἔφηθο βῆμα σου
πτερωμένο κι ἀνάλαφρο
γύρω ἀπ' τῶν χρόνων τοὺς κύκλους .

Μὲ συντροφεύει ἡ αὔλη παρουσία σου.
Ἄκουω τοὺς νεανικοὺς ρεμβαμούς σου
μέσα στοὺς ὑδάτινους ψίθυρους
τούτη τὴν ἀνοιξιὰτικὴ νύχτα
μὲ τὴ λυπημένη γοητεία.

Τ' ὄνειρο πῆρα τὸ σχῆμα τ' ἀνθρώπου
κι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε ὄνειρου σκιά.

Ποῦ συναντηθήκαμε;
Πότε γνωρίστηκαν
καὶ σφικτοδέθηκαν οἱ ψυχές μας;
Τότε στὸ πρῶτο ξεκίνημα,
ἢ τώρα ποῦ ἡ μοναχικὴ
βαρεῖα σκέψη μου
μαζεῦει σκυφτὴ ὅλα τὰ φύλλα τοῦ
(Μὴ μὲ λησμόνει).

Δὲν ἤξερα πὼς εἶναι τόσα πολλὰ
ὄσα κι ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Πάφος - Κτῆμα 26.5.70.

BROWNING, ELIZABETH BARRET (1806-1861)

Γεννήθηκε στο Κότχω Χάλλ του Μούρχαμ τις 6 Μαρτίου 1806 κι' έζησε από μικρή ένα κόσμο με κλασσικά Έλληνικά βιβλία. Τὸν κῆπο της διεμόρφωσε γιὰ νὰ ἀντιπροσωπεύη τὸ «Ἐκτορα τῆς Τροίας» καὶ σὲ ἡλικία 11 χρονῶν ἔγραψε τὸ ποίημα «Ἡ Μάχη τοῦ Μαραθῶνα» ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1826. Σπούδασε στὸ Τοιάρτερχάουζ μετὸν τυφλὸ σοφὸ καθηγητῆ, Χιού Στιούαρτ Μπόυντ, μετὸν ὁποῖον τόσες συζητήσεις εἶχε γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες.

Στὸν τυφλὸ τοῦτο καθηγητῆ ἡ Ἐλίζαμπεθ ἀφιέρωσε τὸ μακροσκελές ποίημά της γιὰ τὸ «Κρασί τῆς Κύπρου» ὅπου ξεχωρίζει κανεῖς εὐκολὰ τὴν ἀγάπη της γιὰ τὰ ἑλληνικά καὶ τὴν πλατεῖα της μόρφωση.

Σὲ ἡλικία 15 χρόνων ἔγινε ἀνάπηρη ἀπὸ ἀτύχημα στὴν σπονδυλικὴ της στήλη κι' ἔζησε πάντα ἀσθενική κι' ἀπομονωμένη. Ἐγκαταστάθηκε στὸ Λονδίνο. Δημοσίευσε ἔργα σὰν τὰ ἀκόλουθα:

1. The Romaunt of Margerf.
2. The Rhyme of the Duchess May.
3. The Lay of the Brown Rosary.
4. The Cry of the human.
5. The Dead Pan.
6. Sheery of the Children.
7. Aurore Leigh.

Συνεδέθη στενά μετὸς ποιητῆς καὶ συγγραφεῖς Γιούρτσαγορθ, Λάντορ, Μίρφορτ, Κέ-

νυον, Καρλάιλ, Γεωργίαν Σάνδη, Ράσκιν, Τέννyson. Παντρεύτηκε κρυφὰ μετὸν ποιητῆ Ρόπερτ Μπράουνινγ, ἔξη χρόνια νεώτερο, καὶ μαζί πήγανε στὴν Γαλλία καὶ Ἰταλία. Θαύμαζε τὸν Ναπολέοντα καὶ τὸν Καθούρ. Ἐδειξε μεγάλη συμπάθεια στὸν Ἄγωνα τῆς Ἰταλικῆς Ἀνεξαρτησίας, καὶ πέθανε στὴν ἑλωρεντία στις 28 Ἰουνίου 1861.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα καὶ τὰ γνήσια γυναικεῖα αἰσθήματά της, τὰ τυφερά γιὰ τὰ παιδιά, ἀπέκτησε ἕνα μονάχα γιου, ἔγραψε τὸ 1847 τὰ ὠραιότατα (Πορτογαλλικὰ Σονέττα) ὅπου περιγράφει τὴν ἀγάπη της γιὰ τὸν ἄντρα της, καὶ τὰ ὅποια θεωροῦνται ἀπὸ τὰ καλύτερα πῶχουν γραφεῖ τὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα.

Ἡ ἀγάπη της ὅμως γιὰ τὴν ἑλληνικὴ φιλολογία ἦταν περισσότερο ἀπὸ κάθε τι. Σὲ ἡλικία 8 ἐτῶν διάβαζε τὰ κείμενα τοῦ Ὀμήρου, καὶ σὲ ἡλικία 11 χρόνων ἔγραψε ποιήματα ἐπικά γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα.

Μετέφρασε ἀπὸ τὸ πρωτότυπο τὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου (Προμηθεὺς Δεσμώτης), καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Θεόκριτο καὶ τὸν Βίωνα. Ἰδιαίτερα δὲ πετυχημένους εἶναι ὁ «Ἐπιτάφιος τοῦ Ἄδωνι», «Τὸ τραγούδι τοῦ ρόδου» τῆς Σαπφούς καὶ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Ὀδύσσεια γιὰ τὶς θυγατέρες τοῦ Πανδάρου (βιβλίον 20).

ΕΛΙΖΑΜΠΕΘ ΜΠΑΡΡΕΤ ΜΠΡΑΟΥΝΙΓΚ

ΚΡΑΣΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

(Ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ κ. Χ. Σ. Μπόυντ συγγραφέας τοῦ ἔργου («Ἐκλεκτές σελίδες ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες πατέρες»), στὸν ὁποῖον ἀπευθύνονται οἱ πιὸ κάτω στροφές).

I

Ἄν ὁ γέρο-Βάκχος ἦταν ὁ ὀμιλητῆς
θὰ σὰς ἔλεγε μ' ἕνα στεναγμὸ
γιὰ τὴν Κύπρο ποὺ ρουφῶ
σὲ τοῦτο τὸ κύπελλο σὰν μιὰ μύγα
—σὰν μιὰ μύγα, ἢ σὰν κουνούπι στὴν Ἰδα
τὴν ὥρα τῆς πρόποσης
ποὺ τὴν παραμέρισε ἡ Βασίλισσα Ἥρα,
ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ γιομάτου
λευκοῦ σίφωνα.

II

Τὸ γλυκὸ πιὸτὸ θᾶταν περισσότερο
ὅταν τὸ κρασί εἶναι τόσο θεῖο
Καὶ κάποιο βαθύστομο Ἑλληνικὸ δείγμα
θὰ γινόταν τοῦ Κυπραίου σου κρασιού!
Τὸ στόμα τοῦ Κύκλωπα θάπεφτε μέσα
ἐνῶ τόνα του μάτι θὰ ὀλοθωροῦσε —
μήτε τόσο μεγάλο ἦταν τὸ στόμα τοῦ Τιτᾶνα,
ποῦπιπε ποτάμια μέσα ἀπὸ τὰ γένια του.

III

Ὁ Πᾶνας θάβαζε τὸ κεφάλι του τόσο θαθεῖα
μέσα

ποὺ μόνο τ' αὐτὰ του θάμεναν ἔξω.
Οἱ σάτυροι γύρω του, σπρώχνοντας, πιδῶντας,
δεικνώντας ὁ καθένας τὸν λαίμω του.
Ἐνῶ οἱ Ναϊδες κι' οἱ Βακχίδες,
ἄγριες, μετὰ τᾶνες ποὺ πετᾶνε γιὰ σπάσιμο,
φωνάζουν: «ὦ, γῆ, ποὺ θὰ μᾶς ἔδινες
νὰ φυλάμε τέτοιες κρῆνες, μετὰ τέτοια γεύση!»

IV

Μὰ ὅσο γιὰ μένα, ἄξια δὲν εἶμαι
μετὰ θεοὺς κι' Ἕλληνες νὰ πίνω.
Καὶ τὰ χεῖλη μου εἶναι χλωμὰ καὶ χωματένια,
γιὰ νὰ βουτῶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄκρη.
Ἄπὸ τότε ποὺ τοὺς ἄκουσες γιὰ τελευταία
φορὰ,

μαράθηκαν ἀπὸ τᾶνθη τους
καὶ τὸ γέλιο τοῦ γλεντιοῦ μου
τὴν σιωπὴ ἀγκάλιασε στοὺς τάφους.

V

ὦ φίλε μου! οἱ ἀρχαῖοι πότες
στεφάνωναν τὸ κύπελλο καὶ τὸ μέτωπό τους.

Μπορώ τώρα νάπαντήσω στους παλπούς σοφούς
 μέ τόν δικό τους τρόπο τῆς σκέψης;
 Ποιός θά φέρη ἀπ' τοὺς κήπους
 καινούργια στεφάνια ἐνόςω μιλῶ
 ὥστε τὸ μέτωπο, στολισμένο μέ ρόδα,
 θά κοκκινήσῃ μέχρι τὸ μάγουλο;

VI

Μὴ μέ κοροϊδεύετε! μέ τοὺς θνητούς
 μου τρόπους δὲν πᾶν τὰ στεφάνια ἀλήθεια
 ξανά.

Εἶμαι θρηνόφωνη σάν τὴν τρυγώνα,
 πού τάρεσε ὁ Ἀνακρέων νὰ τρέφῃ.
 Κι' ὅμως σάν τὸ πουλί τοῦτο σεμνά
 βουτουσε τὸ ράμφος στὸ κύπελλό του,
 ἔτσι, κι' ἐγώ, χωρὶς στεφάνι,
 τὴν ἄκρη του τοῦτη θάγγιζω.

VII

Τράβα! ἄλλοι ἄς ἐπαινοῦνε τῆς Χίου!—
 Αὐτὸ εἶναι μαλακὸ σάν ταινία Μουσῶν,
 αὐτὸ εἶναι πυρρὸ σάν λιοντάρι τῆς Ρέας,
 τοῦτο εἶναι γοργὸ σάν τὴν πηγὴ του,
 λαμπερὸ σάν τῆς Παφίας τὰ μάτια μᾶς εἶδαν,
 ἐλαφρὸ σάν τῶν ποδιῶν τῆς τοῦ βάδισμα!
 Κι' οἱ καστανὲς μέλισσες τοῦ Ὑμπττοῦ,
 δὲν κάνουν τὸ μέλι τους τόσο γλυκύ!

VIII

Ἄμέτρητοι εἶναι οἱ ὕμνοι μου
 ἂν καὶ τὸ πίνω σάν μυῖγα!
 Ἄχ! — μά, σάν πίνω — χρόνοι καὶ τόποι
 ξαφνικὰ τριγύρω μου ἀλλάζουν.
 Σάν ἡ σπονδὴ τοῦ Ὀδυσσεᾶ
 μάζεψε τὶς ψυχὲς ἀπ' ὅλα τὰ μέρη,
 ἔτσι τὸ Κυπραϊκὸ σου κρασί, Ἕλληνα
 ἀγαππτέ,
 ἀναμοχλεύει τῆς καρδιάς μου τὸν Ἄδῃ.

IX

Καὶ θυμᾶμαι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα πρῶινά
 πού ἡ σκέψη μου τόσο ἀναζητᾶ,
 ὅταν, στοῦ βιβλίου τὰ γυρίσματα
 ξεχυνόντουσαν σοβαρά, ρυθμικὰ Ἕλληνικά.
 Κοντὰ στὴν πλάκα, στοῦ βουνοῦ τὴν ἀπλωσιά,
 περνοῦσε τοῦ προβάτου κουδούνισμα,
 ἐνῶ, μιὰ φωνὴ παρθενικὴ μελετοῦσε —
 χαμπλόφωνα τὰ «αις» καὶ τὰ «οις».

X

Τὶ χρυσὲς ἦταν οἱ ὄρες μας τότες!
 Σὰν χορταίναμε ἀντάμα ἐδωπέρα.
 Πῶς τοῦ χοροῦ οἱ κιτῶνες λευκοὶ
 σάν νὰ κυμάτιζαν σάγερα ζωντανίας!
 Πῶς μεγαλόπρεπα οἱ κόθορνοι πέφταν
 στὶς βαθειὲς γραμμὲς τῶν ἰάμβων
 κι' οἱ γυρόφερτοι ἀνάπαιστοι στρέφαν
 σάν ἀτμὸς πάνω ἀπ' τ' ἅγια σκεῦη!

XI

Ἦ, ὁ βροντόγαλός μας Αἰσχύλος!
 Πῶς σκορποῦσε πνοὴ κεραυνικὴ
 μέσα ἀπ' τὰ νέφη, βαρεῖα νὰ σφηνῶσε
 στὴν χοντρή βελανιδιὰ ἐκεῖ κάτω.
 Ἦχ, ὁ βασιλικὸς Σοφοκλῆς μας,
 πού σᾶνακτα παλάτι ἐγεννήθη —
 κι' ἓνα κόσμο ὑποταγῆς ἔχει φτιάξει,
 μέ λιγώτερη βασιλικὴ δύναμη
 καὶ περισσότερη χάρι.

XII

Ὁ ἀνθρώπινός μας Εὐριπίδης —
 μέ τὸ σκόρπισμα θερμῶν τῶν δακρύων.
 Καὶ πάγγιζε θέματα ἀπλᾶ,
 γιὰ νάνέθουν σάνώτερες σφαῖρες!
 ὁ Θεόκριτός μας, ὁ Βίων μας,
 καὶ τοῦ Πινδάρου μας οἱ ὀλόλαμπροι στόχοι!—
 Ἦτανε ἐτοῦτοι κυπελλοφόροι αἰώνιοι
 μέ τὸ κρασί ποῦνα φτιαγμένο γιὰ ψυχές!

XIII

Κι' ὁ Θεϊκός μου ὁ Πλάτων!—
 ἂν ἤξεραν ὀρθὰ τοὺς Θεοὺς οἱ ἀνθρώποι
 μέ τὶς πεθυμιές τους σάν ἀστέρητες
 μέ μιὰ μεγαλόπρεπη οὐρὰ ἀπὸ φῶς!
 Κι' οἱ εὐγενικοὶ Χριστιανοὶ σου Δεσπότες,
 πού δυνατὰ σάρωσαν τὸν τελευταῖο Ἕλληνα,
 ἂν καὶ τὰ σφογγάρια τους στοὺς ὑσώπους
 ραντισμένα ἦσαν μέ κρασί — ἀδύνατο τόσο!

XVI

Κι' ὅμως, ὁ Χρυσόστομός σου, πού ἐπαινοῦσες,
 μέ τὸ χρυσὸ λαμπρὸ του στόμα.
 Καὶ ὁ Βασίλειός σου πού ἀνούφωνες
 στῶν παλπῶν ἀγορητῶν τὰ ὕψη.
 Καὶ μαζί τὸν Ἡλιόδωρο ὕμνοῦσαμεν
 γιὰ τὸ μουσικὸ του φεμμάτων γνῶσιον.
 Πού χάλκευε τὶς δετέες ἱστορίες του πρῶτα
 στὴν φωτιὰ τῶν ματιῶν κυριῶν.

XV

Καὶ μαζί τὸν Συνέσιό σου ἐξυμνοῦσαμε
 γιὰ τὴν φωτιὰ πού σκορποῦσαν οἱ ὠδές του.
 Παρόλο πού ἡ Ἐκκλησία εὐμενῆς δὲν ἦταν,
 σάν αὐτὸς σφυροῦσε Θεοὺς καὶ σκύλλους.
 Κι' ἐπαινέσαμε τὸν Νανζιανζινὸ ἀντάμα
 γιὰ τὴν θερμὴ του καρδιά καὶ τὸν λόγο.
 Μόνο δὲν χώνευε τὸ βλέμμα του ἐκεῖνο
 στὴν λύρα πού μακρυὰ τόσο κρεμόταν.

XVI

Σκέφτεσαι τὸ ἔργο ἐκεῖνο τῆς Ἄτης,
 πού μέδεσες κι' ἐμένα ἔτσι γοργά,
 διαβάζοντας «περὶ Παρθενίας»,
 ἀπ' τὴν πρώτη ὡς τὴν ὕστερη φράση;
 Πῶς εἶπα σοβαρά πρὸς τὸ τέλος,

σάν γύρισα κατά σέ νά κυτάξω,
πώς ό Ἅγιος Συμεών στήν κολώνα
κάτι λιγώτερο θάχε νά κάνη;

XVII

Γιατί καυγαδίζαμε κάποτε εὐγενικά,
πολύ εὐγενικά, ἄς εἰπωθῆ,
μιὰ κι' οἱ σκέψεις μας ζετυλιγόντουσαν
χωρίς νά μᾶς κόψουν τό νῆμα!
Καί, γιά ὑφαρπαγή σέ κατηγοροῦσα
τῶν εὐγενεστέρων φημῶν τῶν ἀρχαίων —
"Ἐ, καί κάποτε νόμιζα πώς οἱ Πόρσονς*
κλιδῶναν τήν πορφύρα πού θά διπλῶναν.

XVIII

Γιά τοὺς ἄλλους — μιὰ κραυγή μυστική
τὴν Κασάντρα κρατοῦσε στήν πύλη,
μέ λαμπερὴ ὄπτασία στὰ ἄγρια μάτια
καί μέ πλατεῖα ρουθούνια πού ὀσμίζανε μοῖρα.
Κι' ὁ Προμηθέας, στὸ πάθος δεμένος,
ἀπὸ Βία χτινώδη σέ θεότυφλο θράχο,
μᾶς ἔρριχνε ματιές ἰκεσίας
πού ἀπλῶναν σ' ὤκεανό καί στὸν ἥλιο.

XIX

Καί τὴν Μήδεια εἶδαμε, πυρωμένη
στὸ φυσικὸ τῆς ὀρισμένο μαρτύριο.
Κι' ὁ περὶφανος Οἰδίπους, τὴν μοῖρα ἀρνίεταν,
σάν τὸ νέφος ἔτοιμο ἦταν νά σπάσῃ
σάν τὸ νέφος κατέβαινε ἀργά, σιγαλά,
μέχρις ὅτου ἀπεγυμνώθη αὐτός, παραιτήθη!
Μὰ ἡ φωνὴ τ' ἀναγνώστη εἶχε λυγίσει,
σάν ὁ ποιητὴς γιὰ Τυφλό τὸν καλοῦσε!

XX

"Ἄχ! ἡ φλυαρία μου! Παλαιότερος ἦσουν,

καί πιὸ διαβασμένος, καί ἕνας ἄντρας!
Κι' ὅμως ἐκεῖνη ἡ σκιὰ — ὁ κύκλος
στὰ ἥσυχια θλέφαρά σου —
ᾤδηγοῦσε τὴν ἴδια γραμμὴ τὰ πνεύματά μας.
Καί γύρισα ἀπὸ λειβάδι καί λόφο
καί τὴν πράσινη κραιπάλη τοῦ καλοκαιρινοῦ
ἡλίου,
στὰ μάτια σου πού δὲν μπορούσαν νά δοῦνε.

XXI

"Ἄς σ' εὐλογοεῖ ὁ Χριστὸς μέ τὸ ὄως τὸ
μοναδικό
πού λάμπει νύχτα καί μέρα!
Τὰ λουλούδια πού θγαίνουν στοῦ ἡλίου τὸ φῶς
ἄς γιομίσουν μ' εὐωδία τὸν δρόμο σου!
Δὲν εἶναι ὀρθὸ νά θυμᾶμαι
τὴν καλωσύνη σου ὅλη, φίλε μου,
σάν καθόμαστε οἱ δύο στὸ δωμάτιο μέσα
κι' οἱ ποιητὲς τὸ κρασί μᾶς κερνοῦσαν;

XXII

Κι' ἔτσι, γυρνώντας καί πάλι νά πιοῦμε
ἀπ' αὐτὸ τὸ Κυπραϊκό — εἶναι ὀρθὸ —
μὰ τοῦτες οἱ μῆμες, στήν σκέψη μου κάνουν
ἕνα κρασόμελο ὠραιότερο ἄκόμα.
Κι' ὁποῖος κι' ἂν εἶναι ὁ ὀμιλητής,
κανένας δὲν μπορεῖ νά ψιθυρίσῃ μ' ἕνα
στεναγμό
πώς, σάν πίνω ἀπὸ τοῦτο τὸ κύπελλο,
τὸ ρουφῶ σάν τὴν μιγὰ.

* Ρίτσαρτ Πόρσον (1759—1808) Βρετανὸς Ἑλληνιστὴς μεταφραστὴς Ἑλληνῶν κλασσικῶν ὅπως τοῦ Ὀμήρου, Αἰσχύλου, Εὐριπίδου καί ἰκανώτατος σχολιαστής.

Μετ.: ΜΙΧΑΗΛ ΠΙΣΣΑΣ

Θ Υ Ε Λ Λ Α

Ἄποψε
στέκομαι στὸ παραθύρι
καί συλλογίζομαι
τὴν ἥσυχία τῆς νύχτας
πού ξερίζωσε ἡ ἀποφινὴ θύελλα.

Ἄποψε
στοχάζομαι τὸ μόνο κλωνάρι
π' ἀπόμεινε
στοχάζομαι τὸ βουθὸ ἀστέρι
καί μοιρολογῶ μαζί μέ τὸ πουλι

πού ξεσπιτώθηκε.

Ἄποψε
ἀπὸ τὸ παραθύρι προσκυνῶ
τὴν παπαρούνα πού φυτρώνει
μέ τὸ χάραμα.
Προσκυνῶ τὴν κλωμὴ Αὐγὴ
πού θά φωτίσῃ σέ λίγο
τὰ ἐρείπια...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ

«ΠΡΟΣΑΝΤΙΣΙΚΑ» ΚΑΙ «ΠΡΟΣΑΝΤΙΣΙΜΑ»

Η ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ ΕΧΤΟΣ ΣΥΓΓΕΝΩΝ

Είναι αλήθεια πώς η κοινωνική οργάνωση αποτελεί για την Κύπρο ένα σημαντικό σκοπό της λαογραφικής έρευνας που άξίζει, πραγματικά, να φωτισθῆ πὸ πλατειά.

Έχουμε ὑπ' ὄψι μας τὴν ἀνακοίνωση τοῦ λαογράφου δρος Κυριάκου Χατζηγιάννου πὸν ἔκανε στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Κύπρου τὸν Νιόβηρ τοῦ 1968 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς διοργάνωσης «Συμποσίου Λαογραφίας» πρὸς τιμὴν τῶν λαογράφων κ. Γεωργ. Παπαχαλαράμους καὶ μ. Νέαρχου Κληρίδη καὶ πὸν δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιά Θ', Ἰούλ. - Αὐγ. 1969, ἀρ. 106-107, σελ. 351, μὲ τίτλο «Πτυχῆς κοινωνικῆς οργάνωσης τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ». Ἡ ἐπ' ἀνταλλαγῆ ἐργατικῆ βοήθεια μεταξὺ οἰκογενειῶν (προσαντίσικα) κ' ἡ κατανομή τῆς ἐργασίας μεταξὺ τῶν δύο φύλων στὴ Μαραθάσα.

Πρῶτα, ἀναφερόμαστε στὴν ἐξήγηση τῆς λέξης «προσαντίσικα», ὅπως τὴν δίνει ὁ κ. Χατζηγιάννου στὸ ἐπίρρημα αὐτό: ἀπὸ τίς προθέσεις «πρὸς» ἀντίς» καὶ τὴν κατάληξη -ικα. Στὸ θέμα τῆς κατάληξης διαπιστώσαμε ὅτι ὑπάρχει ἐπίσης καὶ μιὰ ἄλλη, παράλληλη κατάληξη: ἡ -ιμα. Δηλαδή «προσαντίσιμα». Ἡ νέα αὐτὴ λέξη, πὸν τὴ χρήση τῆς τῆ συναντοῦμε κυρίως στὴν περιοχή τῆς Κυθρέας, δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐξήγηση τῆς κατάληξης -ιμα μὲ τὴν ὑπαρξη στὴν Κύπρο ἐπιρρημάτων σὲ παράλληλο τύπο. Ὅπως π.χ. «Ἐφέρτην τοῦ ἀθροπίσιμα» (δηλοῖ τὸν τρόπο). Τὴ λέξη «προσαντίσιμα» συναντοῦμε ἐπίσης στὴν περίπτωση ὅταν ἕνας φορῆ ροῦχα, πὸν κάθε ἄλλο παρὰ δικὰ του φαίνονται, γιατί εἶναι εἶτε πολὺ μακρὰ εἶτε πολὺ κοντὰ. Καὶ λέγεται ἢ φράσαι: «Ἐντύθην προσαντίσιμα», δηλ. μὲ ξένα, δανεικὰ ροῦχα.

Ὅπως θὰ δείξουμε μὲ τὴν παράθεση κοινωνικῶν φαινομένων σὲ διάφορες περιοχῆς τῆς Κύπρου, κυρίως πρὶν μερικῆς δεκαετίας καὶ κάποτε μέχρι σήμερα, ἡ ἐξήγηση στὴ λέξη «προσαντίσιμα» δὲν πρέπει μονάχα νὰ περιορισθῆ στὴν «ἐπ' ἀνταλλαγῆ ἐργατικῆ βοήθεια μεταξὺ οἰκογενειῶν», ὅπως ἀναφέρει ὁ κ. Χατζηγιάννου. Ἐχτὸς ἀπὸ τὴν ἐργατικῆ βοήθεια, παρέχεται καὶ βοήθεια σὲ ὕλικά ἀγαθὰ, σὲ ἀντικείμενα, πὸν συνίσταται στὴν ἐλεύθερη χρησιμοποίη-

σὴ τους καὶ πὸν θὰ ἐπιστραφοῦν κάτω ἀπὸ ὠρισμένες συνθήκες, συνήθως χρονικῆς, χωρὶς καμμιά πρόσθετη οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση. Ἄλλὰ, ἡ βοήθεια αὐτὴ ἐπιστρέφεται μὲ τὴ σειρά τῆς ὅταν ὁ βοηθῆσας χρειασθῆ νὰ πάρη καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο εἶδος ἀντικειμένου «προσαντίσιμα».

Ἐπίσης, ἐρχόμαστε στὸ θέμα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κοινωνικοῦ θεσμοῦ «προσαντίσιμα» ὄχι μονάχα μεταξὺ μελῶν συγγενικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ σὲ μιὰ εὐρύτερη κοινωνικὴ ἔχταση: ἀνάμεσα σὲ μέλη πολλῶν μὴ ἀπαραίτητα συγγενικῶν οἰκογενειῶν (γειτόνων, γνωστῶν ἢ ἐχόντων εἰδικὰ ἐφόδια ἢ ἐμπειρία, πὸν νὰ ἀνήκουν καὶ στὰ δύο φύλα καὶ νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὸ ἴδιο ἢ ἀπὸ ἄλλο (γειτονικὸ) χωριό.

Γιὰ νὰ τόνισουμε τὴ μεγάλη καὶ εὐεργετικὴ κοινωνικὴ συμβολὴ τοῦ θεσμοῦ «προσαντίσιμα» μὲ τὴν ἐφαρμογὴ του ἐπὶ συλλογικῆς, μαζικῆς ἔχτασης, περιοριζόμαστε νὰ παραθέσουμε μερικῆς περιπτώσεις ἀνταλλαγῆς ἢ δανεισμοῦ ἐργασίας ἢ καὶ εἶδους, ὅπως συνέβαινε πρὶν, σχεδὸν σ' ὀλόκληρη τὴν Κύπρο, ἀκόμα καὶ σὲ ἀρκετῆς περιοχῆς μέχρι σήμερα.

1. Βοήθεια σὲ ἀντικείμενα ἢ ὕλικά ἀγαθὰ:

α) Τὴν ἐποχὴ πὸν οἱ θεριστικῆς μηχανῆς ἤσαν ἄγνωστες στὴν Κύπρο, τὸ ἀλώνισμα τῶν σιτηρῶν τὸ ἔκαμαν μὲ τὸν πατροπαράδοτο τρόπο. Ὅστερα ἀπὸ τὴν συγκομιδὴ τοῦ καρποῦ ἔπρεπε νὰ κάμουν τὸ «σίερόμπασμαν». Νὰ γεμίσουν δηλαδή τὰ «σατσαῖα» μὲ ἄχυρο ἀπὸ τὸ ἄλωνι, νὰ τὰ φορτώσουν στὴν «καρρέτταν» μὲ τὰ δύο βόδια καὶ νὰ τὰ μπάσουν στὸ «σίελονάριν» ἀπὸ τὴν «ἀσιερότριπαν». Ἡ νὰ βάλουν στὰ πλευρὰ τῆς καρρέττας «ταυλαρχῆς» (σανίδια) καὶ νὰ ρίχνουν μέσα τὸ ἄχυρο μὲ τὰ κοφίνια. Ὅστερα, νὰ βάλουν τὸ ἄχυρο σὲ παλιὰ σεντόνια, κανναβίτσες ἢ παλιόχασιες, νὰ τὸ κουβάλῃσουν στὴν «ἀσιερότριπαν» καὶ νὰ τὸ ρίξουν ἀπὸ πάνω μέσα, ὥσπου γεμισθῇ. Ἐπειδὴ χρειάζοντουσαν πολλὰ «σατσαῖα» γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ, ὁ ἰδιοκτῆτης ζητοῦσε δανεικὰ ἀπὸ τοὺς χωριανοὺς (μὴ ἀπαραίτητα συγγενεῖς), πὸν τὰ ἐπέστρεφε ἅμα συμπλήρωνε τὴ δουλειὰ του χωρὶς καμμιά οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση. Μὲ τὴ σειρά του δάνειζε κ' αὐτὸς τὰ δικὰ του.

β) Σὲ πολλὰ χωριά τῆς Κύπρου, ὄρεινὰ καὶ

πεδινά, συνηθίζεται και μέχρι σήμερα να δανείζεται ένας μιὰ ώρισιμένη ποσότητα ύλικου άγαθού από άλλους, πού πους την επιστρέφει με την σειρά όταν τού την ζητήσουν. Π.χ. για την κατασκευή χαλλουμιών γίνεται τὸ λεγόμενο «σιμίξιμο» ή «μνίξιμο», δηλ. παίρνει ένας βοσκός ώρισιμένη ποσότητα γάλα τού προβάτου ή αίγας, κυρίως, από άλλους βοσκούς για να πὸ «πολλύνη» και κάμνει τὰ χαλλούμια του. Ὅστερα με τὴ σειρά του δίνει κι' αὐτός τὸ γάλα πού δανείστηκε στους άλλους βοσκούς για τὸν ἴδιο σκοπό.

2. Ἐπ' ανταλλαγῆ ἔργασια μεταξύ μὴ ἀπαραίτητα συγγενῶν:

Στὴν Κυθρέα όταν ἤθελαν να κόψουν ἀποβραδὺς μιὰ ὑπολογίσιμη ποσότητα φρέσκων κουνικιών για τὴν ἀγορά, βοηθοῦσαν ἀρκετὲς γυναίκες και ἄντρες, ὅσοι μπορούσε να ἦσαν ἀδειανοί. Ἄλλη φορὰ βοηθοῦσε ὁ ἰδιοκτῆτης άλλους χωριανούς για τὸν ἴδιο σκοπό.

Στὴν περιοχή Λαπήθου—Καραβά τὴν ἐποχὴ τῆς συλλογῆς τῶν ἑλῶν και τῶν χαρουπιῶν πολλοὶ χωριανοὶ πῆγαιναν ὁμαδικὰ να βοηθήσουν κι' ὕστερα με τὴ σειρά πους οἱ ὑπόλοιποι βοηθοῦσαν «προσαντίσικα» τούς άλλους.

Σὲ χωριά γύρω στὴν Κυθρέα και σὲ άλλες περιοχὲς συνήθιζαν 10—20 γυναίκες να κάθωνται 2—3 ὥρες για να «κόψουν» τὸν φιδὲ πάνω σὲ «τέσστους». Γιατί, ἂν καθυστεροῦσαν, τότε τὸ ζυμάρι θὰ «χάμνιζε» και θὰ ἀποτύγχανε. Ὅστερα με τὴ σειρά μπορούσαν να βοηθήσουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη κ.ο.κ.

Σὲ χωριὰ τῆς Μεσαορίας και τοῦ Μόρφου τὴν ἐποχὴ πού θερισμοῦ, όταν τὰ δικά τους σπαρτὰ δὲν ἦσαν ἔτοιμα (σιτηρά, ρόβι, φαβέτα) πολλοὶ και πολλὲς βοηθοῦσαν με τὴ σειρά τους τούς άλλους. Ἐπίσης, τὴν ἐποχὴ τῆς στορῆς ἢ ἀνταλλαγῆ ἔργασίας μεταξύ μὴ συγγενῶν ἦταν συνηθισμένο κοινωνικὸ φαινόμενο. Και ἄκουγες:

—Ἐλα να σου τανύσω να 'ποσπάσης πὸς σπόρον τζιαὶ κάμνεις μου τὸ χωράφι.

Ἀπὸ κάτοικο τοῦ Καϊμακλιοῦ Λευκωσίας πήραμε τὴν πληροφορία πὸς πρὶν ἀπὸ 25—30 χρόνια ὁ θεσμὸς «προσαντίσικα» ἦταν σὲ ἐφαρμογὴ μεταξύ τῶν συγγενῶν τοῦ χωριοῦ. Μᾶς ἀνάφεραν ἐπίσης περιπτώσι πὸς παλαιότερα κάτοικοι τοῦ Καϊμακλιοῦ ἐκαλοῦντο να βοηθήσουν «προσαντίσικα» κάτοικους τοῦ Στροβόλου στὸν «ἀνεμιστόν» τῶν σιτηρῶν.

Σὲ χωριὰ τῆς περιοχῆς Μόρφου κατὰ συνή-

θεια οἱ κάτοικοι ἐνὸς χωριοῦ βοηθοῦσαν με τὴ σειρά πους τούς άλλους στὸ «ἀνέμισμα» και τὸ «σιερόμπασιαν».

Πρὶν ἀκόμα 20—30 χρόνια στὰ γειτονικά χωριά Ἅγιος Βασίλειος και Μάμμαρι οἱ κάτοικοι βοηθοῦσαν μεταξύ τους στὸ θέρισμα, στὸ ἀλώνισμα, στὸ «σιερόμπασιαν» και στὸ «σὸδκιασμαν».

Στὰ χωριά Μηλιά—Γύψου κλ. ὁ θεσμὸς ἔχει πιὰ ἐκλείψει. Ἐξαιρέση ἀποτελοῦσε πρὶν μερικὰ χρόνια τὸ «διιάλεμαν» τῶν πατατῶν μεταξύ συγγενικῶν οἰκογενειῶν, κι' αὐτὸ σὲ πολὺ σπάνιες περιπτώσεις. Σήμερα, πολλὰ ἐργατικά χέρια προτιμοῦν κατὰ κανόνα «μιστάριν» (μισθὸ, μεροκάματο) σὲ δουλειὰς χωριανῶν ἢ ξένων. Πρόσθετα με τὸν μισθὸ προσφέρεται και μιὰ μικρὴ ποσότητα πατατῶν, δεύτερης ποιότητος.

Στὴν περιοχή Λακατάμιας—Δευτερῆς μέχρι τὰ χρόνια τοῦ μεσοπόλεμου ὁ θεσμὸς «προσαντίσικα» ἦταν σὲ καλὴ ἐφαρμογὴ μεταξύ μελῶν οἰκογενειῶν συγγενικῶν ἢ μὴ, κυρίως στὴν περίπτωση τοῦ θερισμοῦ και τοῦ ἀλώνισματος. Μιὰ ἄλλη ἐφαρμογὴ του, ἀρκετὰ σημαντικὴ για τὴν ἔρευνά μας, εἶναι στὴν περίπτωση τῆς παροχῆς βοήθειας για τὸ χτίσιμο τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἀντρογόνου. Πολλὰ ἐργατικά χέρια βοηθοῦσαν — πιὸ πολὺ σὲ μὴ ἐργάσιμες μέρες ἢ ἀπογεύματα — στὸ χτίσιμο του, για τὸ ὁποῖο συνήθιζαν να εἰδοποιοῦν λίγο καιρὸ ἀπὸ πρὶν ἐκείνους πού θὰ ἦσαν πρὸβυμοι να δουλέψουν «προσαντίσικα».

Μὲ τὸν ἴδιο θεσμὸ συνήθιζαν να χτίζουν και στὴν περιοχή Κλεπίνης — Ἄγιου Ἐπικτητοῦ, ὅπως και στὸ θέρισμα και στὸ ἀλώνισμα. Ὅμως, στὴν περιοχή τοῦ Δαλιοῦ ἰσχύει ὁ θεσμὸς αὐτὸς για τὸ χτίσιμο σπιτιῶν μέχρι σήμερα, ὅπως και στὴν περιοχή Κυρᾶς—Φιλιᾶς.

Στὴν περιοχή Ἄκακιο, Ἄστρομερίτη, Περιστερώνας και Κατωκοπιᾶς τὸ «τσάππισμαν», τὸ «ἐξεχόρτισμαν», τὸ «συνάξιμον» και τὸ «διιάλεμαν» τῆς πατάτας και τοῦ καρρόττου συνεχίζονται με τὸν ἴδιο θεσμὸ μεταξύ συγγενῶν και μὴ.

Στὴν περιοχή τῶν Ψημολόφου μέχρι τὰ χρόνια τοῦ μεσοπόλεμου τὸ κόψιμο τῶν «καϊσιῶν» γινόταν με τὸν θεσμὸ «προσαντίσικα».

Χαρακτηριστικὸ στὴν ἔρευνά μας αὐτὴ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς ἐπ' ἀνταλλαγῆ βοήθειας συναντᾶται σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω με τὴν ὀνομασία «προσαν-

τίσινα», ἔχτος ἀπὸ τὴν περιοχὴ Κυθρέας καὶ Κλεπίνης — Ἀγίου Ἐπικτήτου (ποῦ σχεδὸν αὐτὰ τὰ χωριά συνορεύουν), ὅπου λέγεται «προσαντίσιμα».

Σὲ χωριά τῆς Καρπασίας ἢ συλλογῆ φύλλων καπνοῦ καὶ ὑπερα τῶν «πόμουττων», ὅπως καὶ ἡ ἐξαγωγή τοῦ κολοκασιοῦ μὲ τὸ «πέλιν», γίνονται πάλι μὲ ἀνταλλαγὴ ἐργατικῆς βοήθειας. Μολαταῦτα, ἡ ὀνομασία τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ ἐδῶ λέγεται «ἀγγαρκὰ» ἀντὶ «προσαντίσιμα» ἢ «προσαντίσιμα».

Ἐπίσης, τὸ ἴδιο «ἀγγαρκὰ» λέγεται καὶ ἡ ἐπ' ἀνταλλαγῆ βοήθεια σὲ χωριά τῆς Πάφου (ὅπως στὴ Δρυινά, Μηλιά, Φύτη, Δρόμου κλ.). Τοῦτο συμβαίνει στὸν πρυγητό, στὸ «δικιάλεμαν» τῆς σταφίδας — κυρίως τὶς ἐσπερινὲς ὄρες — καὶ στὸ «συνάξιμον» τοῦ σησαμοῦ, τῆς λουβάνας, τοῦ ροβιοῦ καὶ τοῦ ἀνυδροῦ λουβιοῦ. Ὅταν θὰ συνάξουν τὸ «ἀσπρολό(γ)ιν» τοῦ βαμβακιοῦ καὶ ὑπερα τὰ «μαυροκάρου(δ)α» ἢ «λεμόνια» — ποῦ θὰ τὰ ἀπλώσουν στὰ δώματα γιὰ νὰ ξεράνουν καὶ νὰ ὀνοίξουν, ὥστε νὰ πάρουν ὅσο βαμβάκι ἀπέμεινε στὸν καρπὸ — πάλι μὲ τὸν θεσμὸ τῆς «ἀγγαρκᾶς» θὰ γίνῃ ἡ δουλειὰ αὐτῆ.

Ἡ λέξη ἀγγαρεία ἢ ἀγγαρεῖα (Κυπ. ἀγγαρκὰ) εἶναι Περσικῆς προέλευσης (ἐκ τοῦ ἄγγαρος: ἔφιππος ταχυδρόμος). Σημαίνει ὑποχρεωτικὴ ἐργασία. Ἡ ἀγγαρεία ἦταν σὲ χρῆση στὴ Ρώμη καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ προχριστιανικὰ χρόνια. (Βλ. Ματθ. κζ', 32: «Τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ». Στὴν Ἑλλάδα ἐφαρμόζεται ἀκόμα μέχρι σήμερα στὶς στὶς φτωχότερες τάξεις ὅαν ἀντάλλαγμα κοινοτικῆς φορολογίας μὲ τὴν συνεισφορά σὲ εἶδος (μεταφορικὸ μέσο, κυρίως) καὶ σὲ προσωπικὴ δουλειὰ χωρὶς ἀμοιβή. (Βλ. Ἐγκυκλοπ. Πάπυρος—Λαρούς: ἀγγαρεία).

Στὴν Κύπρο, ὁ θεσμὸς τῆς ἀγγαρείας ἀπὸ ἀποψῆς διοικητικῆς φορολογίας δὲν ἐφαρμόζεται σήμερα. Μέχρι πρὶν 35—40 χρόνια, γύρω στὸ 1931—1933, ἔσχε ἀκόμα τὸ σύστημα τῆς παροχῆς ἐργατικῆς βοήθειας γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν χωρικῶν δρόμων καὶ γεφυρῶν μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἐξαίρεση ἀπὸ τὴν πληρωμὴ τῆς διοίκησης τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐπιβάρυνσης γιὰ τὰ ἔξοδα τῆς κατασκευῆς. Τὸ ποσὸ αὐτὸ ἦτο γύρω στὰ ἕξι σελίνια καὶ γιὰ νὰ τὸ «κόψουν» ἔπρεπε, ἀφοῦ δὲ μποροῦσαν νὰ τὸ πληρώσουν, νὰ δολέψουν ἕξι μέρες ἢ ἂν διέθεταν μεταφορικὸ μέ-

σο λιγότερες. Ὅσοι δὲν τὸ πλήρωναν ἢ δὲν πρόσφεραν δουλειὰ ἐτιμωροῦντο μὲ σχετικὴ φυλάκιση.

Ἀπὸ τὰ προμεσαιωνικὰ χρόνια ἡ ἀγγαρεία στὴν Κύπρο ἦταν σὲ καθημερινὴ χρῆση. Κάστρα, τείχη, παλάτια κλ. χτίστηκαν μὲ τὴν ἀγγαρεία. Μεγάλοι γαιοχτήμονες μὲ τὴν ἀγγαρεία συντηροῦσαν τὰ ἀπέραντα χτήματά τους. Τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ὠργιάζε ἀκόμα καὶ σὲ βάρος τῶν κληρικῶν.

Μὲ τὸ σύστημα τῆς ἐπ' ἀνταλλαγῆ ἐφαρμογῆς τῆς «ἀγγαρκᾶς» στὴν Κύπρο μετὰ τὴν Τουρκοκρατία, ἡ ἔννοια τῆς βίας ἀποβάλλεται καὶ παίρνει θέση ἡ ἔννοια τῆς ἐθελοντικῆς ἐργατικῆς βοήθειας. Ἀγγαρεύονται δηλ. ἕνας ἢ πολλοὶ γιὰ νὰ ἐχτελέσουν κάποιο ἔργο μέχρι ν' ἀποτελειωθῇ, μὲ τὴ διαφορά ὅτι δὲ θὰ ἀμειφθοῦν. Σ' αὐτοὺς θὰ ἀνταποδοθῇ ἡ βοήθεια, ὅταν τὴν χρειασθοῦν, μὲ τὸν ἴδιο θεσμὸ τῆς «ἀγγαρκᾶς» ἢ θὰ ἐξπληρώσουν μιὰ οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση, στὴν περίπτωση τῆς κοινοτικῆς φορολογίας.

Ἡ ἐπ' ἀνταλλαγῆ βοήθεια συναντᾶται κατ' ἐξαίρεση μὲ διαφορετικὴ ὀνομασία στὴν περιοχὴ Κοράκου, Φλάσου, Εὐρύχου καὶ Τεμπριά, ὅπου μέχρι σήμερα πολλὰ πρόσωπα συγγενικὰ ἢ μὴ: πᾶσιν «παρέαν» γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴ συλλογὴ ποσότητος φρέσκοι μπιζελιοῦ ἀπὸ νωρὶς γιὰ τὴν ἀγορὰ καὶ σπανιότερα ἑληῶν, πατατῶν καὶ στὸ θέρισμα. Ἡ ὀνομασία «παρέα» ἀποτελεῖ παράλληλη σημασία τοῦ θεσμοῦ «προσαντίσιμα» μὲ τὶς ἴδιες κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἐπιπτώσεις. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ὀνομασία «ἀλλάξιά», ποῦ χρησιμοποιοῦν κάτοικοι τῆς περιοχῆς Ἀσκᾶ γιὰ τὸ «συνάξιμον» τῶν φυντουκιῶν, τὸ «τσάμπισμαν» τῶν ἀμπελιῶν καὶ τὸν τρυγητό.

Ἐνα σημαντικὸ λαϊκὸ κοινωνικὸ φαινόμενο παρατηρεῖται ἀκόμα καὶ σήμερα στὴν περιοχὴ τῆς Μαραθάσας. Ὅταν μιὰ γυναίκα πρόκειται νὰ πάη νὰ «τασιπῆσ» τὸ ἀμπέλι τῆς στὶς γειτονικὲς πλαγιές, παίρνει μαζί τῆς γιὰ συνοδεία στὴ δουλειὰ μιὰ-δυὸ ἄλλες γυναῖκες, συνήθως γειτόνισσες. Ὁ κυριώτερος λόγος ποῦ χρειάζεται τὴ συνοδεία εἶναι γιὰτὶ φοβάται νὰ βρεθῇ μοναχὴ τῆς ἔξω στὰ χωράφια καὶ κατὰ δεύτερο λόγο γιὰ νὰ τὴν βοηθήσουν νὰ τελειώσῃ τὸ χωράφι τῆς νωρίτερα. Κατόπιν ἡ ἴδια θὰ βοηθήσῃ «προσαντίσιμα» τὶς ἄλλες στὰ δικὰ τους χωράφια.

Αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο στηρίζεται ὄχι

μόνο σὲ οἰκονομικὰ κίνητρα, ἀλλὰ, ἀναλυόμενο βαθύτερα, περιέχει ψυχολογικά στοιχεία ποὺ σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἠθικὴ πλευρὰ τοῦ φαινομένου ἐφάπτονται ἀσφαλῶς τοῦ λαϊκοῦ οἰκοδομήματος τῆς Κυπριακῆς ζωῆς.

Γενικά, στὴ σύγχρονη ἐποχὴ, ὁ θεσμὸς «προσαντίσιμα», «προσαντίσιμα», «ἀγγαρκά», «παρέα» ἢ «ἀλλαξιά» παίρνει μιὰ ριζικὴ διαφοροποίηση καὶ τείνει νὰ ὑποστῇ μιὰν ὀλοκληρωτικὴ ἐγκατάλειψη στὴν ἐφαρμογὴ του. Μὲ τὴν αὔξηση τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας, τὴν πρόοδο στὸν τεχνολογικὸ τομέα καὶ τὶς ἀπειλητικὰ διαδιδόμενες ἐπαναστατικὲς ροπὲς τῆς

σημερινῆς νεολαίας, ἡ οἰκονομικὴ θέση τοῦ ἀτόμου στὸ κοινωνικὸ σύνολο μεταναεῖται — ἂν καὶ μὲ ἀργὸ ρυθμὸ — σὲ νέες μορφές. Κι' οἱ μορφές αὐτὲς σίγουρα πρόκειται στὴν ἐξέλιξή τους νὰ δημορευγῆσουν τέτοια κρίση στὶς κοινωνικὲς σχέσεις, ποὺ ἡ ἀντίδραση τῆς ἱστορικῆς συνήθειας ὄχι μόνο στὶς πολιτείες, μὰ ἀκόμα καὶ στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς — ἂν καὶ διατηρεῖται πιὸ ἔντονη — δὲ θὰ μπορέσει νὰ υπερνικήσῃ τὴ μοιραία στροφὴ σὲ νέα λαϊκὰ κοινωνικὰ σχήματα. Αὐτὸ θὰ τὸ δείξῃ ὁ χρόνος.

ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

ΤΗΣ ΓΗΣ ΤΟ ΚΑΡΚΙΟΧΤΥΠΙΝ

Μὲς τὸν τζαιρὸν π' ἀρκίνεψεν
ἡ Γῆ τζ' ἐτζοιλιόποναν
τζι' ἀρέψαν νὰ λαχτίσουσιν
οὐλλα νὰ ζιπουλιάσουσιν
τζι' οἱ σπόροι ἐτζεντρώσσασιν
ἐσιέρετον τὸ κῶμαν
Ἐδκιατζινεύτηκα τζ' ἐγιῶ
γυρὸν τῆς ἱστορίας
τζι' εἶα τὴν Γῆν πυρούμενην
τζ' ἐλούθηκα τὸ κλάμαν.
Τζ' ἔτσι μὲ τζεῖν' τὴν ἀφορμὴν

Ἐ' ἀμμάδκιαμ' ο' καμῆσαν
τζι' ἡ Γῆ ἐχαμογέλαν μου
φιὰ 'ἄ' εἶσιεν χαπάριν.
Τζ' ἀντὶ ποῦτουν πυρούμενη
τζ' ἄφτεν σάν τὸ καμίνιν
εἶατν τζ' ἐτζυμμάτιζεν
ὅπως ἔγαν λιθάϊν
γεμάτον ματαϊκόρια
τζ' ἐγιῶ 'μουν πεταλλοῦα
τζ' ἐσιέρουμουν ὡσπ' ἄκουα
τῆς Γῆς τὸ καρκιοχτύπιν.

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΝ

Τωρὰ ποὺ 'χάραζεν ἡ Γῆ
τὸ πρῶτον μονοπάτιν
τζαῖ νεκατῶννουσιν τὴν νισκιάν
σιήλιων λογιῶν ἀντένες
ἐμείναμεν ἐγιῶ τζ' ἐσοῦ
μὲ δκυὸ σιεῖλη καμένα.
Μερόνυχτα πασκίζουμεν
τεντῶννουμεν τ' ἀφκία μας
ν' ἀκούσομεν τῆς σιωπῆς
τζιαῖ τοὺς Θεοὺς τὸ κλάμαν

ποῦν θέλουσιν τοὺς ὄρκους μας
ν' ἀκούουν σάν τζιαῖ πρῶτα.
Καθούμασιν ἀγκαλιαστοῖ
τζι' ἡ ἔνοια τυρανιεῖ μας
τζαῖ τ' ἄστρα μὲ συρτοηλιάν
ἔχουμεν γυρκασμένα
τζαῖ καρτεροῦαῖν προσταῖν
στὰ πόδκια μας νὰ ππέσουν.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΚΟΛΗΣ

* * *

Κι έρχόταν ή νύκτα
 μ' ένα σκοτάδι άδιαπέραστο
 μήν πής για τὸ τετραάγγελο
 που παρουσία τῶν παρανύμφων
 φιλήσαμε
 συγκινημένοι όσο ποτέ
 λέγαμε
 ἄν ἦσουν ἐσύ
 ἀνοικτὰ παρεθύρια στοῦ διάπλατο
 ἄν ἦσουν ἐσύ
 μὰ δὲν ἦσουν
 κλειστὰ παρεθύρια
 κι ὁ ἔρωτας
 γλυκός σάν μέλι
 αὐτὸ ναι
 μὰ πάντα
 μὰ ἔλλειψη
 κι ἕνα πουλι ἀταξίδευτο
 σ' ἕνα κλουβί
 τί ἦταν ὁ χειμώνας
 τί τὸ κρύο
 ὁ βοριάς κι ἡ βροχή
 τὸ χιόνι
 τί εἶναι ἕνα κλουβί
 σὲ βεράντα ἀστέγαστη
 τί εἶναι δυὸ χέρια
 σὲ σκεπάζουν τὰ βράδουα
 μαζί μὲ τὸ σκότος
 κατεβαίνει τὸ ψύχος
 ὁ τρόμος
 ὁ θάνατος
 σὲ σκεπάζουν τὰ βράδουα
 μὲ σκεπάζει τὰ βράδουα
 τὰ χέρια του ζεστὰ σάν ἥλιος σ' ἀπάνεμο
καταχείμωνο
 τὰ μέλη του ἕνας πλανήτης ἀβασίλευτος
 κι ὅμως
 μήν πής
 μὴ μιλήσης
 αὐτὴ ἢ σιγὴ
 ἂ, αὐτὴ ἢ σιγὴ
 πῶς μὲ πνίγει
 πῶς σὲ πνίγει
 μᾶς πνίγει
 τὸ ταξίδι πού ὄνειρευόμουν
 στοῦ ἕνα μου χέρι ἀμβροσία
 στοῦ ἄλλο μου νέκταρ
 αὔριο
 αὔριο (;)
 τίποτε.

* * *

Αὐτὸ τὸ ταξίδι
 πού μὲ βασάνιζε
 καὶ σὺ
 ὅπως ἔρχεσαι τὰ βράδουα
 τὰ πρωινὰ
 νὰ κυβερνᾷς τὴ ζωὴ
 γιατί
 τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο
 γιατί
 ἔρχεσαι πάντα
 μ' ἕνα κάμπο στοῦ βλέμμα σου

πέρ' ἀπ' τὴ θάλασσα
 ἔρχεσαι πάντα
 τὰ μαλλια σου στὶς αὔρες ψ' ἀνεμίζουν
 τὰ χέρια σ'οὺ κελιδόνια τῆς ἀνοιξης
 καὶ τὰ μάτια
 ξεπλυμένα σὲ γοῦθες φαγωμένων βράχων
 ἔρχεσαι πέρ' ἀπ' τὴ θάλασσα
 τὴν κάθε ὥρα
 τὸ κάθε λεπτό
 ἢ ἀγάπη μου πέρασε τ' ἀγλύκαντο κῦμα
 λυπημένη
 πορεύεται μόνη
 τοῦ κόσμου ἐρωμένη
 τῆς ποίησης ἐρωμένη
 —πῶς νὰ τὴν παίρνη
 πῶς νὰ τὴν φέρνη
 ξέρει —
 πορεύεται μόνη
 περνᾷ τὸ κῦμα τ' ἀγλύκαντο
 ἀγάπη ἀγλύκαντη
 ζωὴ μου ἀγλύκαντη
 εἶναι γιατί
 εἶναι γιατί λείπεις.

* * *

Τὰ βράδουα
 δός μου τὸ χέρι
 ποῖο χέρι
 ξεχνισοῦμαι
 ἢ ζωὴ εἶναι δύσκολη
 αὐτὸς μου εἶναι
 τὸ χέρι
 τὸ πόδι
 αὐτὸς μου εἶναι
 ἢ ζεστασιὰ
 ἢ στοργὴ
 μου εἶσαι
 τί
 μου
 εἶσαι
 τίποτε.

* * *

Κάποτε ἀγριεύει
 ἀγριεύει
 ἀδειάζουν οἱ λίμνες
 κι ἡ ἀλυκὴ τῆς Λάρνακας
 ταφόπετρα
 τῶν ὄνειρων.

* * *

Καμμιά φορὰ
 ν' ἀντικαταστήσω εἶπα
 τ' ὄνειρο
 τ' ὄνειρο
 σχίσε αὐτὸ τὸ κόρμι
 κόψε ἀρτηρίες καὶ φλέβες
 αὐτὴ — ἕνας γρόνθος
 κρεάτινος γρόνθος
 πόρνη
 πῶς μπορεῖς
 σὲ δουλεύει
 σὲ νοιάζεται
 σὲ λατρεύει
 πῶς γίνεται
 κτύπα ἀλλοιῶς

ό έφηθος, πού δέν ήταν έφηθος,
ένας
άτιμος
πώς έπιμένεις
καρδιά πόρνη.

* * *

“Ορθία
μόνη
άγωνίζομαι
αυτή άντιστέκεται
στέκεται κόντρα σέ πείσμα
κτυπά και κτυπιέται
τήν πονούν
τήν άφαιμάσσουν
αυτή επανέρχεται

* * *

Πόρνη
γελας
αύριο βράδυ
ώς θα σέ παίρνουν
θα δίνεσαι
ώς θα σέ παίρνουν
θα ήδονίζεσαι
θα ξεχνάς
θα ζητάς ένα παράθυρο
κι άλλο
παράθυρα θα ζητάς
για τó βασιλικό και τά μυριστικά
ποιού καλού σου.

* * *

Κι ύστερα
σ' ένα λεπτό
νυστέρι
άνήλεπ θα κτυπάς τó κορμί
γιατι δόθηκε,
οί σκέψεις σου πεταλοῦδες
σ' άλλο κήπο
άνθόκηπο
άνθόκηπο (;)
όπου κάκτοι
κι άνυδρη γή
και σκορπιοί
κι όχιές
νά σέ διώκουν
νά σ' άπειλοῦν
μά νά μή
νά μή σαγκώνουν.

* * *

Έρήμεση
έρημιά
έρημος
αυτή ή γή
δέν ήταν για μάς
δέν ήταν
έρημη χώρα
μιά γυναίκα πατημένη από δέκα χιλιάδες
άντρες

πρωί, μεσημέρι, βράδυ
ένα άνελέπτο πρόσωπο
μιά γυναίκα πατημένη δέκα χιλιάδες φορές
παρθένα
σ' αγαπώ.

* * *

Τό δικό μου πρόσωπο ένας ήχος
πού δέν άπομόνωσες
σώπαινα
σώπαινες
τώρα
καθώς ξεμακραίνω
καθώς ξεμακραίνεις
τό σχήμα
χελιδόνι π' άπόμεινε
στά σύρματα νά καρτερά
τ' άλλ' άποδήμψαν,
ό ήχος
όνειρο πού ταυτίστηκε μ' άλλ' όνειρο
ό ήχος
άποπνοες
μοιρολόι.

* * *

Σ' είχα μέσα στα χέρια μου.
Σ' είχα.
Γίνηκες ποίηση και διάθηκες
ή μορφή σου άζόδευτο κερι
λαμπάδα
για ποιά Κυριακή
ποιά γιορτή
ή φωνή μου ένας δρόμος
άξεπέραστος από σένα
άπ' όλους τούς λογικούς τής γής
τί σου είναι
ή φωνή μου
τί μου είναι
ή φωνή σου
κλίνη παιδικών όνειρων
κι ό άνεμος ανάμεσα στα κλωνιά τής
μυγαλιας

μήνα Γεννάρη
ήσουν ό άνεμος
τά κλωνιά τής μυγαλιας ήμουν
λογική
ύπεύθυνη
όμως πάντα
πάντα
ή άγάπη μου
αυτή σ' άπαλλάττει.

* * *

Έρθεσ
μά δέν ήρθες.
Έφωνή μου σίθισε
ή φωνή μου σπάθισε
έν' άλογο λογικό.
σωθικά πού άχνίζουν
άφῆστε με
αυτή ή φωνή για ποιόν
άνύπαρκτη
ζῶ όταν ζῆς
ύπαρχω όταν ύπαρξης
όταν φεύγης πεθαίνω.

* * *

Κι εσύ πάντα νά φεύγης.

* * *

Διαβαίνω αυτό τó ποτάμι
διαβαίνεις αυτό τó ποτάμι
τό δαιβαίνουμε,
ό ένας μπροστά

πίσω ό άλλος
πλάι - πλάι έκει πού στενεύει
μιά συνάντηση
ποτέ,
μη μου πῆτε, ώ, μη μου πῆτε
τό τέλος μου ένας χώρος γι' αυτόν
μιά ευθεία συντομωτέρα πάσης άλλης γραμμής
μέ σπρώχνει
βυθίζομαι
βοήθεια.

* * *

Κάποτε
άσφόμελοι στις όχθες
άπλώνω τό χέρι
σκαλώνω
τό ποίημα δε μπορεί
τό ποίημα είναι λουλούδι
ό ήλιος, ό άέρας, τό νερό
όχι τό τράβηγμα
ξεριζώνει
ξεριζώνομαι.

* * *

Φεύγεις ή έρχεσαι
Ξένος
δικός μου
λέω καιρός νά σταματήσω
τό μίλημα τών πουλιών
μά πώς
πουλι επανέρχεται
έσύ κι ή φωνή μου
πουλιά μου
καρδιά μου
τά μεσημέρια λέω
τά πρωινά
λέω τά βράδια
μ' άσπρο τό βράδυ
σάβανο
επικάθεται
στό χειρουργείο τά εργαλεία
ή πέννα, χαρτί πολυγράφου
κι ή λάμπα
κρία δισεκατομμύρια.

* * *

Παίρνω αυτό τό νηστέρι
τ' άποστειρώνω
θερμοκρασία βαθμών ήφαιστείου, είπαν,
ή καρδιά μου.

* * *

Τά χέρια μου πάντα τρέμαν
οί πληγές μέ τρομάζουν
πανικοβάλλομαι
μιά πληγή είμαι
ένας τρόμος
κι αν κάτι αίμορροή
είναι ή καρδιά μου
επανερχόμενη σε ποίηση.

* * *

Και μέσα βαθειά της
έσύ
μ' ένα τραγούδι στα χέρια σου:
«Τόση όδύνη
τόση πίκρα
γιατί;»

* * *

Χάδ' ή φωνή σου
όμως πέτρα σκληρή
άράγιστη ή προγραμματισμένη σου λογική
τάμ - δεν προγραμματίστηκα για συναίσθημα
τάμ - αλλοιώνεται στο χρόνο
τάμ - έγω αναλλοίωτος
έκτός τόπου
έκτός χρόνου
οίκουμενικός
πανανθρώπινος
αιώνιος.

* * *

Λυγίζω
κι όπως γυρεύω τό σκῆμα
τό χρώμα
τόν ήχο
έξαφανίζεσαι.

* * *

Μιά γάγγραινα
όχι στο πόδι
όχι στο χέρι
νά κοπή
πριν σαπίση.

* * *

Μιά γάγγραινα
κι ένα σωληνάριο μορφίνης
- ουρανοί πεντακάθαροι
περιόβλια
ένας δρόμος ανάμεσα στα ρείκια και τους
καλαμιώνες
σπίνοι και κοῦκοι και κοκκινολαίμπδες
μυρωδιές
άγριοβιολέττες, κυκλάμινα, δάκρυα τής
Παναγίας

πορεύομαι
άπλώνουν τά πράσινα χέρια τους
μ' άγκαλιάζουν
άπλώνουν τά γυρίνα τους στόματα
μέ φιλούν
ένα δισεκατομμύριο ύπεροι σπκωμένοι
σπτοί
κι ανάμεσά τους έγώ
έγώ ή μικρή Δακρυρή
ή μεγίστη
ένα σωληνάριο μορφίνης
είπαν «μην τό παίρνης»
και πώς νά ζήσω μες τό θυθό
του πόνου πού μου όρίσατε
S.O.S
ένα σωληνάριο μορφίνης
τυφλώνει τό όνειρο
τυφλώνει τη ψυχή
άνοίγει, ώ, άνοίγει τό δρόμο του στίχου.

* * *

Αυτός
ό άντρας αυτός του κορμιού μου.

* * *

Αυτή
σπλάχνο αυτή τών σπλάχνων μου.

* * *

Κυρίως μου αυτός
κι άφέντης τής ζωής μου.

* * *
 "Ονειρο αυτή
 γλυκόνειρο
 αγάπη μές τήν αγάπη
 πιο δυνατή από τήν αγάπη τῆς ποίησης.

* * *
 "Α, ἄ, ἄ βασιλιά μου
 σέ σένα τὸ λέω μόνο
 μόνος ἄξιος τῆς ποίησης μου ἐσὺ
 βασιλιά μου πού ζητιάνευες κάποτε
 ἄσυλο
 ἐσὺ πού μπόρεσες ἐπιτέλους νὰ σταθῆς
 ὀλόρθος
 ἕνας
 ἀκέριος
 μοναδικός
 μπροστὰ στὴ ζωὴ τῆ μία τὴν ὀλόκληρη
 δεῖξε μου αὐτὸ τὸν οὐρανὸ
 πού σπάζει τὴ μνήμη
 πού δέχεται τὸ ἴδιο ἀπλᾶ
 τὴν παρθένα, τὴν πόρνη
 ὀδήγησέ με σ' αὐτὸ τὸ βυθὸ
 τὸ γεμάτο μαργαριτάρια
 καὶ πολύτιμες πέτρες.

* * *
 Γρήγορα θὰ πρέπη ν' ἀνέλθω
 πιέζω
 πιέζομαι
 ὑπῆρχες γιὰ μένα
 ὑπάρχεις
 ἴσως γιὰ σένα
 ἢ ἱστορία νὰ ἔχη κιόλας τελέφει.

* * *
 'Ἡ ἱστορία
 ποιά ἱστορία
 διάλογος δὲν ὑπῆρξε
 ποτέ
 μιὰ ἱστορία
 τὴν ἄκουσες (;)
 τὴν ἔζησες (;)
 κάποια μέρα θὰ φύγω
 χωρὶς μιὰν ἀπάντηση.

* * *
 Γυναίκες ἀνύπαντρες
 μπότερες
 τῆς δουλειᾶς γυναίκες
 γυναίκες ἀδελφές μου
 κι ἕνας ἔρωτας
 πού χάθηκε στοὺς βάλτους
 κάποια σήμερα πεθαίνει
 εἶναι ἀδελφὴ σας
 κάποια θὰ ζήση μές τοὺς αἰῶνες
 ἀδελφὴ σας
 ἄθῳα μές τὰ μηνύματα τῶν πουλιῶν
 πού δὲν ξαναγύριζαν
 ἄτοκη
 σὲ πρώτη ζήτηση πάντα
 ὑποτιμημένη στὸ ἥμισυ
 μ' ἀκέφαλο τ' ὄνειρο τῶν εἴκοσι χρόνων της

ἡ νέα της ἔκδοση
 τί θὰ κοστίσῃ σὲ σᾶς
 ὅμως
 κάτι πρέπει νὰ μείνῃ μέσα στὰ μάτια σας
 ἀπὸ τὴ φωτισμένη της νύκτα,
 κάτι μέσα στὰ χέρια σας
 ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ ὀνόματός της,
 κάτι ἀπὸ τὶς ρίζες της
 μέσα στὶς φλέβες σας,
 σὺν πεθάνῃ
 ἀναστήστε τὴν μὲς τὴ ζωὴ σας.

* * *
 Κι ἂν ἴσως ξανάρθῃ
 μέσα στὸ μέλλο
 ἕνα ὄνομα ἀπλωμένο
 μικρὸ ὄνομα
 συνηθισμένο
 σεντόνι στὶς ἀποθυμιές σας
 κρατήσου
 κρατηθῆτε
 γιὰ τὰ παιδιὰ μας
 μιὰ γυναίκα στὸ παρελθόν
 «τὰ ἅγια τοῖς κυσίην
 μὴ ὀότε»
 ἔλεγε πάντα
 μὰ τ' ἅγια
 τ' ἅγια, ὦ,
 πῶς νὰ τὰ κρατήσω
 μακριὰ ἀπὸ σένα
 σοῦ τᾶριζα
 βγῆκαν τότε
 στὴ σειρά
 ὁ τυφῶνας
 ἡ ἄρνηση
 κι ὁ βυθὸς
 ὁ βυθὸς
 ποιὸς βυθὸς
 ποιᾶς θάλασσας.

* * *
 Αὐτὴ ξέρεῖ μόνο.

* * *
 Κογχύλια καὶ βότσαλα καὶ σπογγοειδῆ
 ἰχθύες καὶ τοῦ νεροῦ τὰ πάντα
 ἕνα μαργαριτάρι στὴ φυσικὴ του κατάσταση
 γλύνες καὶ ἄμμος καὶ τῶν κυμάτων τὸ
 γλύψιμο
 ἕνα μαργαριτάρι στὴ φυσικὴ του κατάσταση
 νερόφυτα, νερόφιδα, νεραΐδοπαλάτια
 ἕνα μαργαριτάρι στὴ φυσικὴ του κατάσταση
 κι ἀνάμεσα τοῦ ὑγροῦ στοιχείου
 τῶν ψαριῶν ἢ ἀνάσα
 παίζει μὲ τὶς λέξεις καὶ τὴν προέκτασή τους
 μ' ἐλευθερώνει
 ἐλευθερώνομαι
 μέσα στὸ βάθος
 ποιὸ βάθος
 τῆς ποίησης.

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΑΙ ΜΟΡΦΑΙ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

ΜΕΓΑΣ ΤΗΣ ΚΤΙΡΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Παρήλθον 178 ἔτη ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου πῆς Κύπρου Διδασκάλου καὶ τοῦ πρώτου διδάξαντος κατὰ τὸ 1819 ἐν τῇ Σχολῇ Λεμεσοῦ, Δημητρίου Θεμιστοκλέους.

Ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλῆς εἶναι ὁ γενάρχης τῆς μεγάλης Κυπριακῆς οἰκογενείας τῶν Θεμιστοκλέων, ἡ ὁποία ἐγέννησε μεγάλους διδασκάλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Θεμιστοκλέων Δημήτριος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ πολὺς Ἄνδρέας Θεμιστοκλέους.

Ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλέους ἐγεννήθη ἐν Λεμεσῷ κατὰ τὸ ἔτος 1792 ἐκ πατρὸς Γεωργίου Σταυρινῶ ἢ Σκαρπαίου καὶ ἐκ μητρὸς Βασιλικῆς τὸ γένος Φραγκαοῦδη. Εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν μετέβη εἰς τὰς Κυδωνίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπου ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν ἐκεῖ μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν. Ἐν τῇ Σχολῇ πάλτη οἱ μαθηταὶ ἐλάμβανον ὀνόματα ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὁ Δημήτριος ἔλαβε τὸ ὄνομα Θεμιστοκλῆς καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Δημήτριος ὁ Θεμιστοκλῆς. Σημειωτέον, ὅτι καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Γένους Σχολάς, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, οἱ μαθηταὶ ἐλάμβανον ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα. Τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐν Κύπρῳ, ὅχι μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀγγλοκρατίας, εἰς τὴν ἀρχαιότεραν Σχολήν τῆς Νήσου, τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον δικαίως δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡ μεγάλη τοῦ Γένους ἐν Κύπρῳ Σχολή. Ἡ μετονομασία αὕτη τῶν μαθητῶν ἐγένετο διὰ λόγους ἐθνικῆς ἀναβαπτίσεως καὶ προσηλώσεως εἰς τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς Σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλῆς παρηκολούθησε μαθήματα εἰς τὴν Σχολήν τῆς Σμύρνης. Εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ τὴν Σμύρνην ἦρχαζον Σχολαὶ Ἑλληνικαί, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν πραγματικὰ φυτώρια τῶν γραμμάτων καὶ πῶν ἐπιστημῶν, ὅπου προήγετο ἡ ἐθνικὴ ἰδέα καὶ διητηρετο ἄσθετος ὁ πόθος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους. Εἰς τὰς Σχολάς αὐτὰς ἐδίδασκον οἱ διάσημοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους Γρηγόριος Σαράφης, Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, Κωνσταντῖνος Κούμας, Στέφανος Κομμητᾶς, ὁ Βαρδαλλάχος, ὁ πολὺς περὶ τὰ Μαθηματικά Ἀβραάμιος καὶ ὁ περιφημὸς ῥήτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ὁ Δημήτριος ἠπύχησε νὰ ἀκούσῃ μαθήματα τῶν μεγάλων ἐκείνων Διδασκάλων τοῦ Γένους, διατρέψας μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του ὁ Δημήτριος ἐδίδασκε Μαθηματικά εἰς τὴν περιφημὸν Ἐθαγγελικὴν Σχολήν τῆς Σμύρνης μετὰ τόσης εὐσυνειδησίας, ὥστε τὸ Περιοδικὸν «Λόγιος Ἐρμῆς» ἔκαμεν εὐφημὸν μνησίαν περὶ τοῦ ἔργου του. Τῷ 1819 ἐγκατέλιπε τὴν Σμύρνην λόγῳ ἐνσηκιάσεως πανόλους καὶ τῇ παρακλήσει τῶν γονέων του ἤλθεν εἰς Κύπρον καὶ ἀνέλαβε τὴν Διεθνήσιν τῆς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἰδρυθείσης Ἑλληνικῆς Σχολῆς Λεμεσοῦ διδάξας μέχρι τοῦ 1821. Οὕτω ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλῆς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος διδάξας ἐν τῇ Σχολῇ Λεμεσοῦ. Τῷ 1821 λόγῳ τῶν τραγικῶν γεγονότων δέικοψε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ἀπῆλθεν εἰς Λάρνακα ὅπου ἐγκατεστάθη.

Κατὰ τὸ 1822 ἐνμφεύθη ἐν Λάρνακι τὴν θυγατέρα τοῦ Ἄνδρέου Βονιτιτσιάνου ἔλκοντος τὴν καταγωγήν ἐκ Κεφαλληνίας. Ἐν Λάρνακι ἐξηκολούθη διδάσκων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος κατὰ Μάρτιον τοῦ 1848.

Ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλέους ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Κύπρου ἐκτιμώμενος διὰ τὴν ἐμβριθεῖάν του, τὴν ἐπιστημονικὴν του κατάρτισιν, τὰς ἀρετὰς του καὶ τὸν ἔνθεον ζήλόν του εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἰδεώδη. Ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν καὶ ξένων διὰ τὰς γνώσεις του περὶ τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν, τὴν Θεολογίαν, τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὰ Μαθηματικά. Ἐθαυμάζετο ὡσαύτως διὰ τὴν εὐφροδείαν του καὶ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα. Ὁ σοφὸς Γάλλος Τεχὲν (Déhegue) εἰς τὸ ἔργον του «Κύπρια Ἔπη» ἐξῆρε τὴν

νευρώδη δύναμιν τῶν λόγων του. Ὁ μέγας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους διδάσκαλος, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐσεμνύνετο, διότι ἔτυχε νὰ εἶχε τοιοῦτον μαθητὴν. Πολλὰ κίς εἰς τὰς συνομιλίας του μετὰ σοφῶν καὶ διασήμων ἀνδρῶν ἐμνημόνευε μεθ' υἱκῆς στοργῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ προσφιλοῦς τούτου μαθητοῦ ἀποκαλῶν αὐτὸν «ὁ Δημήτριός μου» (Γ. Κηπιάδου Ἀπομνημονεύματα). Εἰς τὴν Σχολὴν Λεμεσοῦ, διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Δημητρίου Θεμιστοκλέους, ἐλειτούργει καὶ Βιβλιοθήκη. Τὸ Πρόγραμμα τῆς Σχολῆς κατορθώθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «Φιλολογικοῦ Σχολείου τῆς Σμύρνης». Κατὰ τὸ διετὲς διάστημα τῆς ἐν Λεμεσῷ διδασκαλίας του ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐπέδειξεν μέγαν ζῆλον ἀναδειχθεὶς ἀντάξιον μαθητῆς τῶν μεγάλων τοῦ Γένους Διδασκάλων. Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος ἐτίμησε τὸν Δημήτριον Θεμιστοκλέα διὰ τοῦ ἀκολούθου ἐπιγράμματος:

Ἦρα τὸν αὔθις αἰεὶ χρόνον ἀνδρῶν μνήσις ἐσεῖται
 Πολλῶν ἢδ' ἔσθλων Κύπρῳ ἐν ἀμφιρῦτῃ
 Ἀλλὰ Θεμιστοκλέους Δημητρίου οὐ τότε σῆμα,
 Οὐκ ἔσθε οὐ μᾶλλον, οὐδὲ δικαιότερον.
 Ἦτοι ὁ γὰρ σφετέρῃ ἐνὶ πάτρῃ πρῶτος ἐνάσασ
 Λαμπάδα τὴν σοφίης, κάλλιπεν ἐσσομένους.

Πολλὰ ἄρθρα ὑπὲρ τῆς ἰδιαίτερας του πατριδος Κύπρου ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν ἐν Σμύρνην ἐκδιδομένην τότε ἐφημερίδα «Ἡ Ἀμάλθεια», ἥτο δὲ καὶ τακτικὸς ἀνταποκριτὴς τῆς ἐν λόγῳ ἐφημερίδος. Ἐνδιεφέρετο τὰ μέγιστα διὰ τὴν ἐν γένει ἠθικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν καλλιέργειαν τῶν ὁμογενῶν του. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου τὸν δὲν ἐτελείωνεν εἰς τὸ σχολεῖον ἀλλὰ καθ' ἐκάστην Κυριακὴν ἠρμόηνε τὸν Θεῖον λόγον καὶ ἐρωτοστάτει εἰς πᾶσαν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν κίνησιν. Ὁ Γ. Κηπιάδης εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ἀναφέρει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ διὰ τὸν ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν ζῆλον τοῦ Δημητρίου Θεμιστοκλέους:

«Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν γένει ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν καὶ διδασκαλίαν τῶν συμπολιτῶν του ἀκαμάτως ἐπιδιώκων, δὲν ἔπαυε κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν ἡμέραν νὰ ἐρμηνεύῃ πάνυ εὐφραδῶς καὶ καταληπτικῶς, ἐν τόπῳ ὀρισμένῳ, τὰ ἱερὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ Ἀποστόλων θεσφάτα ῥήματα, καταρδεύων δικὴν πολυχεύμονος ποταμοῦ τὰ θεῖα νάματα εἰς τὴν διωρῶσαν λογικὴν ἄμπελον, ἣν ἐφύτευσεν ἡ πανσθενὴς δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου. Καὶ ἐν γενικαῖς δὲ τῶν συμπολιτῶν ὑπὲρ τῶν κοινῶν τῆς Πατριδος συμφερόντων συνελεύσεσιν, σιωπῇ βαθυτάτῃ ὑπὸ πάντων ἐκράτει, καὶ οἱ πάντες πρὸς τὸν Δημήτριον Θεμιστοκλέα προσέβλεπον, προσκαρτεροῦντες νὰ ἀκούσωσιν τὰς σοφὰς καὶ περιεσεμμένους αὐτοῦ γνώμας καὶ συμβουλὰς, καθάπερ ἀπὸ χρησθηρίου θεσφάτου. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν περιπτώσεσιν ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων, πρὸς μόνον τὸν Δημήτριον Θεμιστοκλέα πρῶτον ἐνητένιζον, καὶ τὴν ψῆφον παμψηφεί καὶ ὁμοθυμῶς προσέφερον, πεποιθότες ὅτι συνηγόρου ἐτύγχανον ἀδιαφθόρου καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ἀντιλαμβανομένου τῶν ἐν γένει ὑποθέσεων τῆς Πατριδος».

Τὸ ὅτι ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλῆς κατεῖχεν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν Κύπρῳ λόγῳ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς του δράσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας καὶ οἱ ἦτο εἰς ἐκ τῶν πλέον προκρίτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὑπῆρξε μετὰ τῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὑπέγραψαν σημαντικώτατον ἔγγραφο πρὸς τὸν Πρῶτον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννην Καποδίστριαν τὸ ὅποιον ἀπέστειλεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Ἐθνάρχης Κύπρου Πανάρετος τῷ 1828 καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ὅπως ὁ Καποδίστριας ἔλθῃ ἀρωγὸς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου ἐκ τῶν δεινῶν τῆς δουλείας (βλ. ΠΙΝΕΤΜΑΤΙΚΗ ΚΤΙΠΡΟΣ τεύχος 104). Καὶ μόνῃ ἡ ὑπογραφή τοῦ Δημητρίου Θεμιστοκλέους κάτωθεν τοῦ σημαντικώτατου ἐκεῖνου ἐγγράφου μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐδῆρσεκο ὑψηλὰ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου καὶ ὅτι ἐτύγχανε τῆς δεούσης ἐκτιμήσεως ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Παναρέτου.

Ἐθνικὸς ἐργάτης, ἐκπαιδευτικὸς ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του ὁ Δημήτριος Θεμιστοκλέους

ἐγαλούχει τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλληνοπαίδων τῆς Κύπρου μὲ τὰ ἔθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ νάματα. Ἡ Κύπρος πρέπει νὰ σεμνύνεται, διότι ἐγέννησε τοιοῦτο τέκνον ὡς τὸν Δημήτριον Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀντάξιος μαθητῆς τῶν Μεγάλων τοῦ Γένους Διδασκάλων καὶ ἀνεδείχθη μέγας τῆς Κύπρου Διδάσκαλος.

(Βλ. Γ. Κηπιάδου, Ἀπομνημονεύματα. Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, τ. Α'. Γ. Φραγκοῦδη, Ἱστορία καὶ Γενεαλογία τῆς Οἰκογενείας Φραγκοῦδη. Περιοδικὸν ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ, Δύο Ἐπιστολαὶ πρὸς Καποδίστριαν, τεύχος 104).

N. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗΣ

ΣΠΟΔΟΣ ΜΙΑΣ ΘΥΜΗΣΗΣ

*Στεφάνωνα τὰ μαῦρα σου μαλλιά μὲ τὰ φιλιὰ μου.
Κι' ἦσουν μπροστά μου ὡς δράμα, Χερουβικό, μιὰ Ἐικόνα.
Ἀθέατον κι' ὠραῖον ναοῦ, μιὰ Ἰωνικὴ κολόνα,
Τώρα σποδὸ μιᾶς θύμησης, ἀνασκαλεύω ἄλλοιά μου...*

Λεμεσός, 1970

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ Ν. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΕΛΕΓΕΙΑ ΣΤΟ ΓΙΩΡΓΟ Α. ΜΑΡΚΙΔΗ

ΑΓΑΠΕΣ, ΠΟΥ ΘΑ ΖΟΥΝΕ

Χιλιόκαλε, μισεύεις, δῶ καὶ μπρός,
στὴ Χώρα τῆς ἀλήθειας, τὴν ξοπρώτη,
μιὰ χάρη συντυχαίνοντας, τὸ θιὸς
ὀλότρανης ἀγάπης... Ὅ,τι κι' ὅ,τι —

Μηνάει πιά τὴν ἀλικὴ σου δράση,
ἔκανε χνάρι τοῦ πασίχαρου σκοποῦ,
καιρούς, δίχως παμό, πούχες προφτάσει
ἐκεῖθε - δῶθε, πού καὶ πού...

Μόνη καὶ μιὰ ἡ σκέψη — τώρα πάλι —
κορώνα καὶ καμάτευες χρυσῆ,
ὄνειρο κι' ἀπὸ μόνο, τὴν ἀγκάλη
τῆς Μάνας, δίχως ἄλλο, στὸ Νησί.

Μετάλλαζες προικιό, τὴ νύχτα - μέρα,
όλουθενε ζυπνό, παντοῦ γιομάτο,
μιὰ ζήση, κι' ἓνα φῶς πέρα ὡς πέρα,
πού σύμβολο σὲ θέλει πιά δῶ κάτω.

Καματερὸ στρατὶ κι' ἀποδοσίδι =
ὀλάγρηνη μιὰ φλόγα, πού δὲ σβεῖ,
ξανοίγει σου — γιὰ δέξ, καὶ ποῖδ ταξίδι,
τῶν τριψηλῶν τὰ πλοῦτια, πού καὶ σμεῖ.

Μὰ κι' ἔτσι ἀλαργεύοντας, ξοπίσου,
ὅπου καρδιές, μεριάζοντας τὰ μάκρη,
θὰ ξαναζοῦν τρανὰ τὸ καθετί σου
μὲ τὸ δικὸ τους δάκρυ.

ΑΓΗΣ ΒΟΡΕΑΔΗΣ

Κ Α Ο Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Ἡ ἀξία σου φαίνεται στὸ τέλος τῆς σταδιοδρομίας σου, ἔστω κι' ἂν σοῦ ἀπομένουν δημιουργικά ἀκόμα χρόνια. Οἱ λεπτομέρειες τῆς προηγουμένης δράσης σου συνήθως παραμερίζονται καὶ ἀπομένει ὁ μεγάλος χαρακτηρισμός. Αὐτὸς δικαιώνει καὶ τὴν κατανάλωσή σου κι' αὐτὸς ἔχει τὴ μεγαλύτερη σημασία σὰν ἐπισφράγιση.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σπυριδάκις ἀντικαταστάθηκε σὰν Ὑπουργὸς Παιδείας κι' ἔτσι ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν ἐνεργὸ ἐκπαιδευτικὴν ὑπηρεσία. Ὁ χαρακτηρισμὸς τώρα ἔρχεται ἀπὸ ὄλους, καὶ ἀπὸ ὄσους συμφωνοῦσαν καὶ ἀπὸ ὄσους διαφωνοῦσαν μ' αὐτόν. Ὁ Σπυριδάκις ὑπῆρξε ὁ δημιουργὸς καὶ στυλοβάτης τῆς ἐκπαιδευτικῆς ζωῆς στὴν Κύπρο. Ἀσφαλῶς πολλοὶ παλαιότεροί του ἀρκετοὶ σύγχρονοὶ του ἔδωσαν ἕνα ἀξιοσημεῖωτο παρὸν στὸν τόμο αὐτόν. Ἀλλὰ ἰθύνων νοῦς, πού δέχτηκε ὅλες τὶς μπόρες τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ κράτησε τὴν Παιδεία τοῦ τόπου σὲ πολὺ ὑψηλὸ ἔθνηκὸ ἐπίπεδο, καὶ σὲ χρόνους ἀκόμα τυραννικῆς δουλείας, ὑπῆρξε ὁ Σπυριδάκις.

Ὅλοι τοῦ ὀφείλουν πολλά, ἄλλος στὸν ἕνα τομέα κι' ἄλλος στὸν ἄλλο. Ὁ τόπος τὸν δέχτηκε σὰν κεφαλὴ τῆς Παιδείας γιὰ ἀρκετὰ χρόνια. Καὶ ἂν στὴν παιδεία ὀφείλωμε τὸ πολιτιστικὸ μας ἐπίπεδο, πρέπει κατὰ λογικὴ συνέπεια, νὰ παραδεχτοῦμε τὴν εὐεργετικὴ του ὑπεύθυνη παρουσία.

Ἀλλὰ Παιδεία δὲν εἶναι μόνο ἡ συστηματικὴ ἐργασία στὰ σχολεῖα. Παιδεία πραγματικά εἶναι ἡ καθημερινὴ ἐπαφὴ μὲ τὰ θέματα πολιτισμοῦ καὶ σὲ ὅποιανδήποτε ἡλικία. Ἡ συμβολὴ τοῦ Σπυριδάκι σ' αὐτὴ τὴν πραγματικὴ Παιδεία ὑπῆρξε σημαντικὴ κι' ἐλπίζουμε πῶς θὰ τὴ συνεχίσῃ, σὰν ὑποχρέωσή του μάλιστα στὸν τόπο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἡ ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΕΩΣ Κ. ΜΕΝ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ

Ἡ παρασημοφορία τοῦ Πρέσβου τῆς Ἑλλάδος κ. Μενέλαου Ἀλεξανδράκη μὲ τὸν Σταυρὸν τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ φοίνικος δίνει τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰ θεώρηση τῆς πραγματικῆς ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀξιοσημεῖωτης δράσης τοῦ διπλωμάτου αὐτοῦ στὸ νησί μας. Τὸ περιοδικὸ κατ' ἀρχὴν δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ διπλωματικὸ ἔργο τοῦ ἀνδρός. Ἀλλὰ ὑπάρχει τὸ ἐξ

ἴσου σημαντικὸ πολιτιστικὸ του ἔργο, πού ἴσως νάξη μεγαλύτερη ἐθνικὴ σημασία γιὰ τὸν τόπο κι' αὐτὸ ἰδιαίτερα ἐπισημαίνει τὸ περιοδικό. Γιατὶ ἡ παρουσία τοῦ κ. Μεν. Ἀλεξανδράκη σὲ κάθε πολιτιστικὴ κίνηση ἐπισημοποιεῖ αὐτὴ καὶ τῆς δίνει τὴν ἐθνικὴ κατεύθυνση ὅταν ὀλόγυρα βασιλεύουν διάφορα ρεύματα ἀνεπιθύμητα γιὰ τὸ γνήσιο καὶ λογικὰ ἐθνικὰ σκεπτόμενο. Ἡ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ βοήθεια πού παρέχει σὲ μικρὲς ἢ μεγάλες ὁμάδες, προπαντὸς ἡ ἠθικὴ, πού τὴν ἔχουμε πῶς πολὺ ἀνάγκη, κρατᾷ σ' ἐγρήγορη κάθε εἰλικρινῆ πνευματικὴν ἀνψυχία, τῆς δίνει προέκταση, γιατί οἱ παράγοντές της νοιώθουν τὴν υποστήριξη καὶ τὴν ἐπίνευση.

Ὁ κ. Μενέλαος Ἀλεξανδράκης γεννήθηκε τὸ 1915 στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικὰ καὶ Πολιτικὰ Ἐπιστῆμες στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν (μὲ εἰδίκευση στὸ Διεθνὲς Δίκαιο), στὸ Ἴνστιτούτον Διεθνῶν Δικαίων Παρισίων καὶ στὴ Διεθνῆ Ἀκαδημία Χάγης. Ἐπίσης σπούδασε Οἰκονομικὰς Ἐπιστῆμες στὴ Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Λονδίνου.

Ἐχει ἐκδόσει τὰ ἑξῆς βιβλία: «*Le droit de dissolution du Parlement*», Paris, 1937, («*Γιὰ Ἐλευθερία καὶ Δίκαιο σὺν νη*»), ἔκδ. Ε.Π.Ο.Κ., Λευκωσία, 1967, «28 Ὁκτωβρίου 1940» ἔκδ. «Πνευματικῆς Κύπρου», Λευκωσία, 1968. Καὶ συνεργασία σὲ περιοδικὰ καὶ ἐπετηρίδες. Τὰ δυὸ τελευταῖα ἔργα του στὴν πραγματικότητα εἶναι διαλέξεις. Κι' ἐνῶ ἀπὸ πρώτη ματιὰ θὰ τὶς θεωροῦσε ἕνας ὡς πανηγυρικοὺς, πού εἶχαν τὴ θέση τους, ὡστόσο ὑπερισχύουν τόσο τὰ οὐσιαστικὰ σημεῖα πού στέκουν πέρα γιὰ πέρα, σὰ δοκίμια μὲ χαρακτηριστικὴ συντομία καὶ σαφήνεια. Ἀλλὰ καὶ ὡς διαλέξεις κατόρθωσαν νὰ γοητεύσουν, τόσο ἐξαιτίας τοῦ κατάλληλου ὕφους τοῦ ὁμιλητῆ, τοῦ πολὺ ζωντανοῦ ὕφους, ὅσο κι' ἐξαιτίας τῶν οὐσιαστικῶν σημειῶν, πού σὲ ὑποχρεῶνουν νὰ συλλογιστῆς καὶ νὰ πάρης θέση. Ἡ ντόπια κριτικὴ καὶ ἡ ἑλλαδικὴ ὑποδεχτήκανε τὶς ἐκδόσεις αὐτές καὶ τόνισαν τὴ γενικὴ σημασία τους.

Δὲν ζέρομε τὸ δικαιολογητικὸ τῆς παρασημοφορίας τοῦ κ. Ἀλεξανδράκη. Ὅσοσο γιὰ μᾶς μέγιστο δικαιολογητικὸ εἶναι καὶ ἡ πολιτιστικὴ του δράση στὴν Κύπρο κι' ἡ προβολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τρόπο ἀξιο πνευματικῶ ἀνθρώπου, πού δὲν τοῦ λείπουν οἱ ἐνθουσιασμοὶ κι' ἡ πίστη, ἀλλὰ πού κυρίως τὸν δέρνουν οἱ ἀνψυχίες καὶ βλῆπει μὲ καθαρὴ ματιὰ, προπαντὸς μὲ προοπτικὴ τὰ ἐθνικὰ μας θέματα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΕΣ

Στόν καιρό μας αυξάνονται καταπληκτικά οι γνώσεις στους διάφορους τομείς και συμπυκνωμένες σε βιβλία συγκεντρώνονται στις βιβλιοθήκες. Τά σχολεία από τους πρώτους είναι υποχρεωμένα να παρακολουθούν αυτή την ανάπτυξιν και να προβάλλουν όλο και περισσότερες απαιτήσεις στους μαθητές. Αυτοί με την σειρά τους χρειάζονται κόπον και χρόνο αλλά και τὰ κατάλληλα βοηθήματα για ν' ανταποκριθούν.

Ἐτοί ἐκτιμᾶται διαρκῶς και περισσότερον ἡ χρησιμότητα τοῦ βιβλίου και ἡ συμβολή του στην μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα μεγάλο μέρος τῶν βιβλιοθηκῶν καλύπτουν τὰ σχολικά βιβλία κι' ἐκεῖνα πού σκοποῦν ἔχουν νά βοηθήσουν τοὺς μαθητές στην μελέτη τους δηλ. ἐγκυκλοπαιδεῖες, λεξικά, κείμενα, βιβλία ἀσκήσεων, ἀναλύσεις κειμένων, ἱστορίες κ. ἄ. βιβλία ἀναφορᾶς κυρίως και σειρές περιοδικῶν.

Τὸ σχολεῖον, καλεῖται σὰν ὁ ὑπ' ἀριθμὸν ἕνα παράγων, νά βοηθήσῃ εἰς τὸν γνωσιολογικὸν τομέα. Γιὰ τὸν σκοπὸν ὅμως αὐτὸν δὲν ἀρκοῦν οἱ ὄρες διδασκαλίας, ὅσες και νᾶναι. Ἡ ἐργασία τοῦ σχολεῖου πρέπει νά ἐπεκτείνεται πέραν τῶν ὥρῶν διδασκαλίας και κατὰ τ' ἀπογεύματα. Οἱ βιβλιοθήκες, τὰ ἐργαστήρια, οἱ εἰδικὲς αἴθουσες πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται συνεχῶς. Τὸ σχολεῖον δέ, ἡ βιβλιοθήκη πρέπει νά ἔχῃ τὴν διάθεσιν τῶν μαθητῶν — ἀφοῦ προηγουμένως οἱ καθηγητὲς τὰ συζήτησαν μαζί τους ἢ τοὺς παρέπεμψαν σ' αὐτὰ — μιὰ σειρά βιβλίων, ὅπως ἀνάφερα πῶς πάνω, εἰς πρώτῃν ζήτησιν. Ἐτοί θά μπορῇ ν' ἀναθέτῃ σ' αὐτοὺς ποικίλες ἐργασίες ἢ νά τις ἀναλαμβάνουν μόνοι τους, θά μπορῇ δὲ νά ἐφαρμόζῃ τὴν τάξιν ὁ καθηγητὴς ἀποδοτικὰ τὴν πραγματικὴν αὐτενέργειαν. Σημειωτέον ὅτι οἱ βιβλιοθήκες τῶν τμημάτων δὲν εἶναι αὐτὸν τὸν σκοπὸν πού ἐξυπηρετοῦν.

Τὸ ἔργον ὅμως αὐτὸ δυσχεραίνεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν μεγάλου ἀριθμοῦ μαθητῶν νά χρησιμοποιοῦν τις σχολικὲς βιβλιοθήκες, γιατί δὲν κατοικοῦν εἰς τὰ κέντρα ὅπου εἶναι τὰ σχολεῖα των, ἀλλὰ πηγαινοέρχονται στὰ χωριά των. Αὐτοί — πού εἶναι πολλοί — δὲν μποροῦν νά χρησιμοποιήσουν τις βιβλιοθήκες, δὲν ἀναλαμβάνουν πρόθυμα ἐργασίες, περιορίζονται μόνον στὰ σχολικά ἐγχειρίδια, πού πολλὰς φορὲς δὲν εἶναι και τὰ καλύτερα. Ἐπάρχουν βέβαια και ἄλλες πλευρὲς δυσμενεῖς γι' αὐτούς, αὐτὴ ὅμως εἶναι πολὺ σημαντικὴ, ἐπηρεάζει ἄμεσα τὴν ὅλην λειτουργίαν τῆς τάξεως και θά μπορούσῃ κάπως νά διορθωθῇ. Δὲν νοοῦνται σήμερον μαθητὲς κλειστοί και περιορισμένοι μόνον στὰ σχολικά βιβλία. Και δὲν μπορεῖ τὸ σχολεῖο νά ἔχῃ μειωμένες ἀπαιτήσεις ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῆς ὑπαίθρου. Οὔτε ἐπιτρέπεται γι' αὐτούς νά μὴ φτάνῃ τὸ ἐπίπεδον ἐργασίας τῆς τάξεως τὸ ἀνάτατον δυνατόν ὁριον.

Σὰν πρῶτον βῆμα θά πρέπει τάχιστα νά ἰδρυθούν εἰς τὰ χωριά βιβλιοθήκες μετὰ τὰ κατάλληλα γιὰ τὸ ἔργον τῶν μαθητῶν βιβλία. Ἐπάρχει ἤδη ὁ θεσμὸς τῶν κοινοτικῶν βιβλιοθηκῶν. Αὐτὲς μπορεῖ νά ἐξοπλισθούν και με βιβλία γιὰ τοὺς μαθητὲς. Ἐρχῆ μπορεῖ νά γίνῃ ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα, ὅπου οἱ ἀνάγκες ἀλλὰ και οἱ δυνατότητες εἶναι μεγαλύτερες. Τὰ σχολεῖα θά πρέπει ν' ἀρχίσουν τὴν διαφώτισιν και τὴν ἐκστρατείαν γιὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μαθητῆ τῆς ὑπαίθρου. Μποροῦν νά ὀργανώσουν τοὺς γονεῖς σὲ συνδέσμους, τοῦλάχιστον ἐκεῖ πού ἔχουν πολλοὺς μαθητὲς. Αὐτὴ ἡ ὀργάνωσις θά ἐξυπηρετήσῃ και ἄλλους σκοποὺς.

Ἐὰν γίνουν αὐτὲς οἱ βιβλιοθήκες και τὸ σχολεῖον θά ἐξυπηρετηθῇ εἰς πῶς ἔργον του και οἱ μαθητὲς θά διευκολυνθούν και θά ὠφεληθούν, ἀλλὰ και ὅλη ἡ κοινότης θά μπορῇ νά χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ πᾶς βιβλία. Ἐπὶ καλὲς συνθήκες θά μπορούσε μιὰ τέτοια βιβλιοθήκη νά συνδυασθῇ και μ' ἕνα καλὸ ἀγανωστήριο γιὰ τοὺς μαθητὲς. Ἐλλὰ πρῶτα ἄς συγκεντρωθούν τοῦλάχιστον τὰ βιβλία.

Τρόποι σταδιακῆς ἐξευρέσεως τῶν μέσων ὑπάρχουν. Καὶ τὸ Ἐργονεῖον Παιδείας πρέπει νά συνεισφέρῃ πρῶτον και τὸ ταμεῖον τῆς κοινότητος μπορεῖ νά βοηθήσῃ και οἱ ἴδιοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι γονεῖς τῶν μαθητῶν διαθέτοντες π.κ. ἕνα μικρὸ μέρος τῶν χρημάτων πού ἐξοικονομοῦν ἀπὸ τὴν παροχὴν τῶν βιβλίων στὰ παιδιὰ τους δωρεάν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀσφαλῶς θά ὑπάρχουν και ἄλλοι τρόποι. Ὁ θεσμὸς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μαθητῆ τῆς ὑπαίθρου δὲν πρέπει ν' ἀργήσῃ νά καθιερωθῇ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

REQUIEM

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΡΚΙΔΗΣ

Μιὰ ἐξαιρετικὴ μορφή, πού γιὰ τρία τέταρτα τοῦ αἵωνος δέσποζε σὴν πνευματικῇ, κοινωνικῇ και πολιτικῇ ζωῇ τῆς Κύπρου, ὁ Γεώργιος Α. Μαρκίδης, δὲν εἶναι πιά ἀνάμεσά μας, ἀπὸ τὸ ἀπόγευμα τῆς 15ης Αὐγούστου.

Ὁ Μαρκίδης, γιὰ ὄσους ζήσανε κοντὰ του ἀπ' τὴ γενιὰ τῆ δικῆ μας και τις περασμένες γενεὲς και τὸν νοίωσαν, ἦταν μιὰ πηγὴ φωτὸς και δυνάμεως· ἦταν ὁ ἐμπνευστὴς και καθοδηγητὴς ἦταν ὁ πατέρας ὁ στοργικὸς, πού μετὴν ἀγάπην του τὴν ἀνεξάντλητη εἴλικυε και ἐνδυνάμωνε· ἦταν ὁ ἀγνὸς πατριώτης, πού ἔκανε βιώματὸ του τὴν ἐθνικὴ μας ὑπόθεσιν, και σκοπὸ του τὸν ἀγῶνα γιαιτή.

Σὰν ἄνθρωπος ὁ Μαρκίδης στάθηκε σὲ πανῶψηλο ἠθικὸ βάθος κ' ἦταν ὑπόδειγμα γιὰ τὸν κόσμον μέσα στὸν ὅποιο ζοῦσε. Ὁ δόλος, ἡ ὑπόκρισις, ἡ κολακεία ἦταν λέξεις πού δὲν ὑπῆρχαν σὸ λεξικὸ του· ἀντίθετα, ἡ εὐλικρίνεια, ἡ εὐθύτης, ἡ δικαιοσύνη κ' ἡ ἐντιμότητα ἦταν ὁ κῆρος, μέσα στὸν ὅποιο ζοῦσε και ἐργαζόταν.

Σάν κοινωνικός παράγοντας άφιέρωσε τὰ καλύτερά του χρόνια στὴν ὑπηρεσία τοῦ τόπου του. Ἐφ’ὸς βγήκε νομικός ἀπ’ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὸ 1908 καὶ σπούδασε ἀκολουθῶς πολιτικὲς ἐπισοτήμες στὸ Παρίσι καὶ στὴ Γενεύη, ἐγκαταστάθηκε στὴ Λευκωσία, ὅπου ὑπῆρξε σὰ δημοτικός σύμβουλος καὶ κατόπι σὰ δήμαρχος, σάν πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κυπριακοῦ Ταμειυτηρίου καὶ μέλος τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῆς Τραπεζῆς Κύπρου, σάν Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Γυμναστικοῦ Συλλόγου («Παγκύπρια»).

Σάν πολιτιστικός παράγοντας ὑπῆρξε Πρόεδρος τοῦ μορφωτικοῦ σωματείου «Ἀγάπη τοῦ Λαοῦ», μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, Πρόεδρος τοῦ Παγκυπριοῦ Διδασκαλικοῦ Συνδέσμου καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κυπριακῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης καὶ τῆς Βιβλιοθήκης Φανερωμένης.

Σάν πνευματικός ἄνθρωπος ὑπῆρξε ἐμπνευσμένος ποιητής καὶ δοκιμογράφος. Ποιήματά του εἶναι δημοσιευμένα σὲ πολλὰ περιοδικὰ καὶ δύο τόμοι («Στοχασμῶν καὶ Σημειωμάτων») του — πού μέσα σὸν δεύτερο ἦταν καὶ τὸ μεγαλύτερο δοκίμιο «Γύρω ἀπὸ τὸ κράτος τῆς αἰωπῆς» — κρίθηκαν εὐμενέστατα ἀπὸ τὴν Ἑλληνική καὶ ξένη κριτική. Ἐκτενέστατη μελέτη γιὰ τὴν ποίησίν του δημοσιεύσαμε σὸν «Κυπριακὸ φύλακα» (Ἰούλιος — Ἰούλιος 1933).

Σάν ἐθνικός ἀγωνιστής ὑπῆρξε πάντοτε σπὴν πρώτη γραμμῇ σὺς ἀγῶνες κατὰ τῆς ἀποικιοκρατίας καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως. Ἀμετακίνητος ἦταν στὴ στάση του ἐναντίον τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, γιατί πίστευε πῶς αὐτὲς θὰ φθείραν τὸ ἐθνικὸ φρόνημα καὶ τὸ ἀγωνιστικὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ μας. Ἦταν σ’ ὅλη σχεδὸν τὴ ζωὴ του μέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς πενταμελοῦς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς του, μέλος τῆς Ἐθνικῆς Ὁργανώσεως καὶ τοῦ Συμβουλίου Ἐθναρχίας. Μετὰ τὰ Ὀκτωβριανὰ τοῦ 1931 ἐκτοπίστηκε ἀπ’ τὴν ἀποικιακὴ Κυβέρνηση σὸ μικρὸ κι ἀπόμερο χωριουδάκι Περιστερώνα τῆς Πάφου, γιατί εἶχε κριθῆ σάν ἐπικίνδυνος.

Ποτὲ δὲν πρόδωσε τίς ἰδέες του ὁ Μαρκίδης, ἀλλὰ συνεπῆς σ’ αὐτὲς βάδισε τὸ μακρὸ δρόμο τῆς ζωῆς του (1882—1970). Καὶ θὰ ὑπενθυμίσω δωπέρα μερικὰ γεγονότα πού τὸ ἀποδεικνύουν: Μὲ πρωτοβουλία δική του ἐγίνε το 1912 στὴν Πλατεία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τὸ πρῶτο μεγάλο Ἐνωτικὸ Συλλαλητήριο. Τὸ 1927 ὅταν προσκλήθηκε ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη Σέρ Ρόνολντ Στόρρς ἀρνήθηκε νὰ παρευρεθῆ στὴν ὑποδοχὴ τοῦ Διοικητῆ τῆς Δωδεκανήσου Μάριο Λάγκο λέγοντας: «Δὲν θὰ προσέλθω γιατί πρὸ παντός εἶμαι Ἕλληνας Δῆμαρχος καὶ θὰ παρίδω τὰ αἰσθήματα τῆς μεγάλης πλειονότητος τῆς Λευκωσίας, ἢ ὅποια εἶναι Ἑλληνική, καὶ σάν τέτοια δὲν ἠλαμονεῖ τὴν καταθλιπτικὴν στὰ Δωδεκανήσου πολιτείας τῶν Ἰταλῶν». Τὸ 1928 ὑπόγραψε Διάγγελμα γιὰ μὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς Κύ-

πρου σὲς γιορτὲς τῆς Πεντήκονταετηριδος, πού ὀργάνωσε ὁ Κυβερνήτης Στόρρς. Τὸ 1929 ἀρθρογράφησε μὲ δριμύτητα ἐναντίον τοῦ ὑποδουλωτικοῦ τῆς Παιδείας νόμου. Τέλος, μετὰ τὰ Ὀκτωβριανὰ δέχθηκε μὲ καρτερικότητα τὸν ἐκτοπισμὸ του καὶ ποτὲ δὲν παραπονήθηκε γιὰ τίς κακὲς συνθήκες διαθιώσεώς του στὴ μικρούλα Περιστερώνα. Αὐτὰ μονάχα, γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὸν πλῆθος τῶν ἐθνικῶν ἀρθρῶν του, ἀπ’ τὰ ὅποια εἶναι γεμάτες οἱ Κυπριακὲς ἐφημερίδες.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση τίμησε μὲ παράσημο τὸ μεγάλο ἐθνικὸ μας ἀγωνιστὴ καὶ πνευματικὸ ἄνδρα. Ἄς κάμῃ κ’ ἡ Κύπρος τὸ καθήκον τῆς κι ἄς στήσῃ τὸν ἀνδριάντα του πλάι σ’ ἐκεῖνον τοῦ ἀειμνήστου Καταλάνου, γιὰ νὰ ὑπενθυμίζῃ σὲς μέλλουσες γενιὲς τὸ δρόμο τοῦ καθήκοντος.

A. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Μαίρης Π. Σταύρου, Ἡ Πέμπτη Σφραγίδα, μυθιστόρημα, Ἀθήναι 1970. Ν. Ε. Μηλιώρη, Ἡ Μικρασιατικὴ Τραγωδία στὴ Λογοτεχνία καὶ στὴν Τέχνη, Ἀθήναι 1967. Τοῦ Ἰδίου, Ἡ Μικρασιατικὴ Παράδοση καὶ οἱ νεώτερες γενιὲς, Ἀθήναι 1969, Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἑλληνικά, τόμος 22ος, τεῦχος 2ον, Θεσσαλονίκη 1969.

Μιά νέα ἀξιολογὴ προσφορὰ σπὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία καὶ ἰδιαίτερα τὴν Κυπριακὴ (πού ἐμφανίζει τόσο ἰσχνότητα σὸν τομέα τοῦ μυθιστορήματος) ἀποτελεῖ τὸ μυθιστόρημα τῆς Μ. Π. Σταύρου «Ἡ πέμπτη σφραγίδα». Παρακολουθώντας τὴν τραγικὴ πᾶλη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ περιβάλλον — καὶ κατ’ ἐπέκταση τὴ στάση του ἀπέναντι σὰ μεγάλῃ ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ — ἡ συγγραφέας παρουσιάζει τὸν ἥρωά της μέσα σπὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας νὰ ἀναζητῇ τὸ δρόμο του μὲ σπάνιο αἶσθημα εὐθύνης καὶ ἀνθρωπιᾶς. Τὸ κεντρικὸ πρόσωπο τοῦ ἔργου — ὁ καθηγητῆς γυμνασίου Πέτρος Μπάρλας — ἀνικανοποίητος καὶ ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴ συμβατικότητα τῶν γύρω του καὶ τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς, ἐπαναστατεῖ ὄχι τόσο ἀπέναντι σὺς ἄλλους ὅσο ἀπέναντι σὸν ἑαυτό του, κι ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινώντας αὐτοθιογραφεῖται σ’ ὅλο τὸ μυθιστόρημα ἢ καλύτερα αὐτοαναλύεται ψυχικὰ. Γιὰ τοῦτο τὰ ἐξωτερικὰ καθέκαστα καὶ γεγονότα παύουν νὰ ἔχουν αὐτὰ καθ’ ἑαυτὰ τόσο σημασία, καὶ γίνονται πιὸ πολὺ ἢ ἀφετηρία ἢ τὸ κίνητρο γιὰ τὴ δραστηριοποίηση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ πρωταγωνιστῆ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου παρακολουθοῦμε νὰ θαίνονται παράλληλα, σὲ ἀβίαστο συνειρημὸ, γεγονότα καὶ σκέψεις τοῦ ἥρωα πού ἀνῆκουν σὲ δυὸ χρονικὲς περιόδους, τὴν περίοδο πού ἐγκαταλείπει ζαφνικὰ τὴν ἐδρα (ὑστερ’ ἀπὸ 10 χρό-

νια ύπηρεσία) και την περίοδο τῶν φοιτητικῶν χρόνων, ὅπου βρίσκονται ὅλες οἱ ρίζες τῶν νημάτων πού κινουῦν και σφραγίζουν και τὴν κατοπινὴ ζωὴ του. Ὁ Πέτρος Μπάρλας εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού κυνηγᾷ τὸ «ἰδεῶδες», δὲν τὸ βρίσκει ὅμως οὔτε κι ἐκεῖ πού πίστευε ἀπόλυτα ὅτι θὰ τὸ συναντοῦσε. Μπροστὰ στὰ ἰδανικά πού ἔχουν ἀποκρυσταλλωθῆ σὲ καταστάσεις, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας νοιώθει ὅτι στερεῖται τὴν ἐλευθερία τοῦ προβληματισμοῦ του, πού εἶναι και τὸ πολυτιμότερο στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Στὸ τέλος ὁ ἥρωας δικαιώνεται, καθὼς αἴρεται πάνω ἀπ' ὄλους τοὺς συμβατικά ἐπιτυχημένους ἢ καθιερωμένους τῆς ζωῆς και τῆς κοινωνίας. Ἡ ὑπόθεση κλείνει κυκλικά, δίνοντας ἐνότητα στὸ ὅλο ἔργο, μὲ μιὰ κάθαρση πού, παρ' ὅλη τὴ δικαίωση τοῦ ἥρωα, συνοδεύεται ἀπὸ πολὴ γέυση πίκρας...

Μὲ γλώσσα εὐπλαστὴ και ἱκανότητα ἐκφραστικὴ (πού ὑπόκειται μελλοντικὴ ἐξέλιξη), μὲ παραστατικὴ και κάποτε ὑποβλητικὴ ρευστότητα στὴν περιγραφή, ἡ Μ. Π. Σταύρου ἐπιτυγχάνει νὰ ἀποδώσῃ ζωντανὰ τὴν ἀτμόσφαιρα εἴτε τῆς χαμοζωῆς τοῦ μακρινοῦ ἐπαρχιώτικου χωριοῦ εἴτε τῆς ἐκρηκτικῆς Ἀθήνας και ἰδιαίτερα τοῦ φοιτητικοῦ περιγύρου. Ἡ συγγραφέας προσθέτει ἀκόμα τὴ διεισδυτικὴ ματιά της στὴν ψυχὴ τῶν ἡρώων της (ὅπου ἀναζητᾷ πάντα τὴν καλύτερὴ ὄψη της) μὲ ἀνθρωπιά, τρυφεράδα και εὐαισθησία, πού δὲν τὴν ἀφήνουν οὔτε και στὶς σκληρότερες σκηνές. Ἐπιτυγχάνει ἔτσι νὰ ζεφεύγῃ τὶς κραυγαλέες κλιμακες, ἐξασφαλίζοντας ἕνα ἰσορροπημένο τόνο, πού δένει ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ σύνολο.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς τὸ πρῶτο μέρος ὑστερεῖ μπροστὰ στὰ ἄλλα, ἔχει ἀδυναμίες (κάποια βραδύτητα, πλατυασμὸ, δυσκαμψία σὲ μερικές σκηνές), καθὼς ὅμως προχωρεῖς στὸ β' και γ' μέρος ἀποζημιώνεται, διαπιστώνοντας πόσο, παρ' ὅλες τὶς ἀδυναμίες του, τὸ πρῶτο μέρος ἦταν ἀπαραίτητο σὰν φόντο ὅπου ἔπρεπε νὰ προβληθῆ ἡ ἐξέλιξη, σὲ θάθος και πλάτος, τῆς ὅλης ἱστορίας. «Ἡ Πέμπτη Σφραγίδα» εἶναι ἔργο πού κατορθώνει νὰ κρατᾷ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη, και τοῦτο εἶναι ἀρκετὴ δικαίωση και γιὰ τὸ ἴδιο και γιὰ τὴν συγγραφέα του.

Τὸ ἀσύλληπτο σὲ τραγικότητα και ἱστορικὴ σημασία γεγονὸς τῆς συμφορᾶς και τοῦ ζερζώματος τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς, μὲ τὴν Καταστροφὴ τοῦ 1922, εἶναι κάτι πού, κι ἂν δὲν συνειδοτοποιήθηκε ἀκόμα σ' ὅλη τὴν ἔκτασή του κι ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ἑλληνισμοῦ, θελονιάζει ὅμως πάντα τὶς καρδιές ὅσων μποροῦν νὰ διακρίνουν σὲ μεγαλύτερο θάθος, και πιὸ πολὺ ἐκείνων πού τὸ ἔζησαν ἀμεσα ἐδῶ και 50 τόσα χρόνια. Ἐνας ἀπὸ τοὺς

τελευταίους, ὁ Ν. Ε. Μηλιώρης, μᾶς προσφέρει μιὰ συγκλονιστικὴ ἐμπειρία, ὄχι ἀφηγούμενος ἕνα χρονικὸ τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ παρουσιάζοντας στὴν σχετικὴ μελέτη του (ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Μικρασιατικὰ Χρονικά», ΙΓ', 1967) ὅσα μπόρεσε νὰ συγκεντρώσῃ ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα ἢ ἔργα τέχνης πού γέννησε ὁ πόνος τῆς καταστροφῆς. Και ἦταν ἐπόμενο πολλὰ νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ τραγικὸ γεγονός, πού ἔκαμε νὰ κινήθῃ μὲ κεντρομόλο κατεύθυνση (γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία του) ὁ Ἑλληνισμὸς, πού πάντα τὸν χαρακτήριζαν τάσεις φυγόκεντρες και συνεχεῖς ἀποδημίες πρὸς τὴν περιφέρεια. Παρ' ὅλ' αὐτὰ, ὁ συγγραφέας τονίζει — και ἔχει δικαίω — πῶς τὰ πολλὰ πού ἐνέπνευσε ἡ μικρασιατικὴ τραγωδία εἶναι πολὺ λίγα σὲ σύγκριση μὲ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός και τὴ σημασία του. Ἀναζητώντας τοὺς λόγους (στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης) διατυπώνει τὶς ἀπόψεις του ὑποστηριγμένες κι ἀπὸ στοιχεῖα ἱστορικὰ και ψυχολογικὰ ἀλλὰ κι ἀπὸ παράλληλες σχετικῆς γνώμης ἄλλων μελετητῶν. Οἱ βασικὲς αἰτίες πού βρίσκει ὁ μελετητῆς εἶναι: Στὴν πρώτη τουλάχιστο περίοδο μετὰ τὴ συμφορὰ, ἡ ἔλλειψη χρονικῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὰ γεγονότα και ἡ καθημερινὴ ἐγνοία και μόχθος τῶν προσφύγων γιὰ τὸ ψυμὶ και τὴ συντήρησή τους. Και πιὸ πέρα ἢ φρίκη «πού ζεπερνώσῃ τὸ ἀνθρώπινο μέτρο» και πού κάμνει τὸν λογοτέχνη ἢ τὸν καλλιτέχνη «ἀνίκανο νὰ τὴν ἀντικρύσῃ κατὰ πρόσωπο». Ἄλλος λόγος, ὅτι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες εἴμαστε λαὸς πού θέλουμε νὰ ζεχνόμαστε — και μάλιστα γρήγορα — τὰ τραγικὰ και δυσάρεστα, και ἐπὶ πλέον ὅτι ἀνάμεσα στὰ 1936 — 1940 ἀπαγορεύτηκε κάθε ἐκδήλωση πού θὰ μπορούσε νὰ θίξῃ «φίλες» χῶρες. Ἴσως ἀκόμα κι ἕνα ἀντιπροσφυγικὸ ρεῦμα πού καλλιέργηθηκε σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, τὴν πρώτην περίοδο, ἀπὸ πολιτικὸ ἢ οικονομικὸ συμφέρον. Σημαντικώτερος ὅμως λόγος προβάλλεται (ὅταν πιὰ ἡ χρονικὴ ἀπόσταση ἐπέτρεπε τὴν καλλιτεχνικὴ μετουσίωση τῆς συμφορᾶς) ἡ μεσολάβηση νέων συγκλονιστικῶν γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ἔθνους γεγονότων, ὅπως τὸ '40, ἡ Κατοχή, ὁ σημοροποπόλεμος, πού ἐκτόπισαν τὰ παλιότερα.

Οἱ Μικρασιατεῖς συγγραφεῖς — αὐτοὶ κατὰ κύριο λόγο ἀντίκρυσαν τὸ θέμα — ἔδωσαν, κατὰ τὸν μελετητῆ, ἔργα πού μποροῦν νὰ χωριστοῦν α) σὲ ὅσα ἀφοροῦν τὸν Μικρασιατικὸ Ἑλληνισμὸ πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ, β) σ' ὅσα θίγουν ἢ ἀσχολοῦνται μὲ γεγονότα τῆς καταστροφῆς και τοῦ διωγμοῦ και γ) σ' ὅσα ἀναφέρονται στὴν προσφυγία, τὴν ἐπικὴ προσπάθεια τοῦ ριζώματος τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς στὶς νέες πατρίδες τους. Μέσα σὲ πολλὰ ἔργα ὅμως, οἱ τρεῖς αὐτὲς ὀψεις τοῦ δράματος συμπλέκονται, ἐνῶ ἄλλοτε, ὅπως στὴν περίπτωση Σεφέρη, ἀπομένει ἀπὸ τὴν τραγωδία ὄχι πιὰ τὸ γεγονός ἢ ἡ ἀνάμνηση, ἀλλὰ μιὰ ψυχὴ διαποτισμένη ἀπὸ μιὰ πίκρα και μιὰ ἀπογοήτευση, ἕνα μικρὸ καταθλιπτικὸ

συναίσθημα από την έμπειρία τής συμφοράς. Στο δεύτερο, τρίτο, τέταρτο και πέμπτο μέρος ο συγγραφέας παρουσιάζει με συντομία και συχνά με μία επιγραμματική κρίση για τὸ καθένα, τὰ ποιητικά, πεζογραφικά, θεατρικά και καλλιτεχνικά έργα (ζωγραφικά — γλυπτικά) πού γεννήθηκαν από την επίδραση τής συμφοράς τοῦ '22. Ίδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ πεζογραφικά, πού εἶτε σάν νοσταλγικές ἀναμνήσεις εἶτε σάν χρονικά, ἱστορήματα κλπ. ἐπιδιώκουν νὰ δώσουν τὴν εἰκόνα τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς κάθετης παρακμῆς τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Στὸ τέλος τῆς μελέτης παρατίθεται βιβλιογραφικός κατάλογος με 186 λήμματα. Ἐνα ἀπὸ τὰ βιβλία, οἱ «Λησμονημένοι Σκοποὶ» τοῦ Δ. Χαμουδόπουλου, ἐκδόθηκε στὴν Κύπρο — στὰ Βαρῶσια — τὸ 1928.

Τὸ βιβλίο τοῦ Ν. Ε. Μηλιώρη εἶναι σημαντικώτατη προσφορά στὴν νεοελληνική φιλολογική ἐπιστήμη. Ἐλπίζομε καὶ σὲ μιὰ δεύτερη, τουλάχιστο, ἐκδοση ἐμπλουτισμένη με καινούργια λήμματα, πού ἴσως ἔχουν διαφύγει τὴν προσοχὴ τοῦ συγγραφέα.

* * *

Καθὼς πλησιάζει ἡ συμπλήρωση 50 χρόνων ἀπὸ τὴ μεγάλη συμφορὰ τοῦ 1922, εἶναι φυσικὸ ἢ προσοχὴ νὰ στρέφεται πυκνότερα στὸ γεγονός, ὄχι μόνο σάν ἀνάμνηση περιστατικῶν ἀλλὰ καὶ σάν γενικότερη ἀποτίμηση τῆς σημασίας του. Ἀπὸ μᾶς τοὺς Ἕλληνες ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἀναμένεται μιὰ θαυότερη ἐπισκόπηση τοῦ θέματος καὶ ἱστορικά καὶ στοχαστικά. Μὲ τὸν δεύτερο τρόπο ἀντιμετωπίζει τὸ θέμα στὸ ἄλλο βιβλίο του «Ἡ Μικρασιατικὴ παράδοση καὶ οἱ νεώτερες γενιές» ὁ Ν. Ε. Μηλιώρης. Τὸ κείμενο εἶναι μιὰ διάλεξη του στὴν «Ἐνωση Σμυρναίων». Καὶ μόνο τὸ ὅτι 50 χρόνια μετὰ τὸ '22 ἀκμάζουν πνευματικά καὶ γενικότερα πολιτιστικά ἱδρύματα ὅπως οἱ ἐνώσεις (Σμυρναίων), «Ποντίων» κλπ. καὶ ἐκδίδονται ἐντυπα ὅπως τὰ «Μικρασιατικά Χρονικά», τὸ «Ἀρχεῖον Πόντου», τὰ «Θρακικά» κ.ἄ., δείχνει πόσο εἶναι κοντὰ στὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων — ὄχι μόνο ὄσων ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή — ἡ μνήμη καὶ ἡ λαχτάρὰ τῶν «χαμένων πατρίδων».

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς «Ἐνώσεως Σμυρναίων» τονίζει τὴν ἐπιδίωξη τοῦ σωματείου: τὴν διατήρηση τῆς μικρασιατικῆς μνήμης καὶ παραδόσεως μέσα ἀπὸ τὴν ἔρευνα καὶ τὴ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Στὴν ὁμιλία του ὁ Ν. Ε. Μηλιώρης ἐξαιρεῖ τὴ σημασία τῶν μικρασιατικῶν οπουδῶν, πού ἀφοροῦν τὴν πλουσιώτατη ἱστορία 3000 χρόνων ἐνὸς ἀπὸ τὰ ζωντανότερα τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κατόπι, σάν εκπρόσωπος — ὅπως λέει ὁ ἴδιος — τῶν πρώτων προσφυγικῶν γενιῶν, ἀπευθύνεται ἰδιαίτερα στὶς νεώτερες γενιές γιὰ μιὰ «οὐσιαστική, θετική καὶ σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς συνεχίσεως, κατὰ τὸ μέλλον, τῆς μικρασιατικῆς ἰ-

δέας, τῆς μικρασιατικῆς παραδόσεως».

Σὲ δύο μέρη χωρίζεται ἡ ὁμιλία. Στὸ πρῶτο ὁ ὁμιλητὴς συνοψίζει με συγκίνηση τὶς νοσταλγικὲς μνήμες τῶν παιδικῶν καὶ ἐφηβικῶν χρόνων τῶν μικρασιατῶν πού ἀκόμα ζοῦν, τὸν σκληρὸ ξεριζωμὸ καὶ τὸν ὀδυνηρὸ ἀγῶνα γιὰ προσαρμογὴ καὶ ἐπιβίωση στὶς νέες πατρίδες. Ἀξιολογεῖ ἀκόμα τὴν προσφορὰ τῆς γενιᾶς του στὸ «χρῆς» νὰ διατηρηθῆ ἡ μνήμη τῶν «χαμένων πατρίδων» με ποικίλους τρόπους, τονίζοντας τὴν ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως ἐνὸς Μικρασιατικοῦ Ἱστορικοῦ—Λαογραφικοῦ Ἀρχεῖου καὶ Μουσείου, γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς. Στὸ δεύτερο μέρος διαπιστώνει καὶ δικαιολογεῖ τὴ διαφορετικὴ στάση τῶν νεώτερων γενιῶν ἀπέναντι στὴ ζωὴ, στάση πού τὴν ὑπαγορεύει μιὰ διαφορετικὴ ψυχολογία διαμορφωμένη ἀπὸ ἔθνικα καὶ παγκόσμια γεγονότα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, καὶ ζητᾷ ἀπ' αὐτὲς ὄχι θέβαια νάχουν τὴν ἴδια νοσταλγία καὶ τὰ ἴδια αἰσθήματα με τοὺς παλιότερους, ἀλλὰ 1) νὰ μὴ ξεχάσουν τὶς ρίζες τους καὶ νὰ μὴ διακόψουν ἐπαφὴ με αὐτὲς, 2) νὰ συνεχίσουν τὴ μελέτη τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ — πού εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς τους, 3) νὰ διατηρήσουν δραστηριοποιημένες τὶς ὁργανώσεις καὶ τὰ ἱδρύματα τῶν Μικρασιατῶν καὶ τέλος 4) νὰ διατηρήσουν μέσα τους τὴ «νοσταλγία τῶν ἀπογόνων».

Τὸ ὄλο κείμενο εἶναι γραμμένο με ἀπλότητα, εὐαισθησία, νοσταλγία καὶ τὴ συγκίνηση τοῦ Ἑλληνα τῆς Ἀνατολῆς πού μεγάλωσε μέσα στὴ ζεστασιά τῆς Μεγάλης Ἰδέας καὶ τὴν εἶδε, νέος ἀκόμα, νὰ συντριβεται κάτω ἀπὸ τὰ χτυπήματα μιᾶς «ἀνελέπτῃ μοίρας». Ὁ συγγραφέας καταλήγει με μιὰ αισιόδοξη προσδοκία κάποιος μελλοντικῆς (μέσα στὰ πλαίσια εὐρύτερων συγκροτημάτων λαῶν ὅπως ἡ Κοινὴ Εὐρωπαϊκὴ Ἀγορὰ ἢ ἡ Πολιτικὴ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση) ἐπανεκατάστασης τῶν Ἑλλήνων στὶς πατρίδες τῆς Ἀνατολῆς.

* * *

Τὰ «Ἑλληνικά» τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκης, παραμένουν πάντα μιὰ ἀπὸ τὶς σοβαρότερες περιοδικὲς ἐκδόσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν τομέα τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Τὸ 2ος τεῦχος τοῦ 22ου τόμου (σελίδες 220 σὲ ἄριστη ἐκδοση), δεῖγμα τοῦ ἐπιπέδου καὶ τῶν στόχων τῆς Ἐταιρείας, περιλαμβάνει σημαντικὲς μελέτες (με τὶς σχετικὲς ξενόγλωσσες περιλήψεις τους στὸ τέλος τοῦ τεύχους), σύμμεκτα, βιβλιοκρισίες καὶ εἰδήσεις γύρω ἀπὸ σοβαρὰ ἐπιστημονικὰ θέματα καὶ γεγονότα. Οἱ μελέτες πού περιέχονται στὸ τεῦχος εἶναι τῶν Ι. Θ. Κακριδῆ («Ναυσικά, θεῶν ἀπο κάλλος ἔκουσα»), Θ. Βέικου («Χῶρος καὶ χρόνος στὴν κοσμολογία τοῦ Ἐμπεδοκλή, Α. Pertusi («Τὰ δράματα με βυζαντινὴ καὶ τούρκικη ὑπόθεση πὸ εὐρωπαϊκὸ καὶ βενετικὸ θέατρο ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 16ου ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα») (στὴν ἑλ-

ληνική), V. Pecoraro «Οι πηγές τῶν χορικῶν τῆς Ἐρωφίλης» (σὴν ἰταλική), I. K. Χασιώτη «Ἄγνωστη συνωμοτική κίνηση στὶς Κυκλάδες στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα», Β. Κρεμμυδᾶ «Εἰσαγωγή καὶ διάδοση τῆς καλλιέργειας τοῦ ἀραβοσίτου σὴν Πελοπόννησο» καὶ Ἄπ. Σαχίνη «Ἡ ἀφηγηματικὴ πεζογραφία τοῦ Α. Ρ. Ραγκαβῆ». Στὰ «Σύμμεικτα» περιλαμβάνονται σύντομες μελέτες τοῦ Paul Speck (στὴ γερμανική), Ἐμμ. Κριαρᾶ, Στ. Ἀλεξίου καὶ Α. Θαδῶρη. Ἀπὸ τὶς βιβλιοκρισίες, γραμμένες ἀπὸ Ἑλληνες καὶ ξένους στὰ ἑλληνικά καὶ γερμανικά, δυὸ ἀναφέρονται σὲ κυπριακά ἔργα, τὰ «Κυπριακὰ ἦθη καὶ ἔθιμα» τοῦ Γ. Παπαχαράμπου καὶ «Τὰ ἐν διασπορᾷ» τοῦ Κυρ. Χατζηγιάννου. Ἀναφέρω ἀκόμα τὴν εὐχάριστη ἐκπληξὴ μῆς βιβλιοκρισίας γιὰ τὴ «Γραμματικὴ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας» ποῦ ἐκδόθηκε σὴν Ὑσάκα τῆς Ἰαπωνίας στὰ 1968 γραμμένη ἀπὸ τὸν Sekimoto Itaru, καθὼς καὶ τὴν εἰδση γιὰ τὸ Συμπόσιο Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας στὸ Princeton τῶν ΗΠΑ, μὲ 16 ομηαντικὲς ἀνακοινώσεις ἀπὸ Ἑλληνες, Ἀμερικανούς, Ἀγγλους, Ἐλβετούς, Ἰταλοὺς κ.ἀ. νεοελληνιστές.

Μερικὲς ἀπὸ τὶς μελέτες τοῦ τεύχους παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον: Στὴν μελέτη του ὁ I. Θ. Κακριδῆς ἰχνηλατεῖ, μὲ τὴ γνωστή του ἐμβριθεία, σαφῆνια καὶ εὐαισθησία, κάτι ἀπὸ τὴ σκεπασμένη (πίσω ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴ του ἐπικὴ ποίηση) προσωπικότητα τοῦ Ὁμήρου, μὲ βάση τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ποιητὴς προβάλλει τὴν ὁμορφίαν τῆς Ναυσικᾶς (μὲ τὸ στόμα τοῦ Ὀδυσσεᾶ) στὸ ζ' τῆς Ὀδύσειας.

Στὴ μελέτη του γιὰ τὸν Ἐμπεδοκλῆ ὁ Θ. Βέικος προσπαθεῖ νὰ δεῖξῃ πῶς λειτουργεῖ ἡ κοσμολογικὴ σκέψη τοῦ φιλόσοφου σὲ σχέση μὲ τὸ κῶρο καὶ τὸ χρόνο καὶ πῶς παρουσιάζονται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη τὰ τρία θεμελιακὰ προβλήματα (τὰ 4 ριζώματα — πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ, γῆ—, οἱ δυνάμεις φιλότης—Νεῖκος καὶ ἡ δομὴ τοῦ Σφαιρίου). Ὁ μελετητὴς βρίσκει πῶς ὁ Ἐμπεδοκλῆς μὲ τὴν κοσμολογικὴ του φιλοσοφία προβάλλει τὴν ἰδέαν μῆς περιοδικῆς (χρόνος) ἀνέλιξης τοῦ κόσμου σὲ συμπαντικὸ κῶρο καὶ καταλήγει σὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ φιλόσοφος παρουσιάζει ἕναν κόσμο ποῦ ἐναλλάσσεται ἀνάμεσα σὴν ἀκίνησια καὶ τὴν κίνηση καὶ ὅτι ὁ χρόνος στὴ σκέψη τοῦ Ἐμπεδοκλῆ λειτουργεῖ σὰν βασικὴ ὄντολογικὴ κατηγορία.

Ἡ «Ἄγνωστη συνωμοτικὴ κίνηση στὶς Κυκλάδες στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα» τοῦ I. K. Χασιώτη, φέρνει σὸ φῶς (τεκμηριωμένη μὲ πλῆθος πληροφοριῶν ἀπὸ πηγές) μῖαν ἀκόμα προσπάθεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του, 125 χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἦταν ἀμέτοχοι καὶ Κύπριοι, ἰδιαίτερα εὐγενεῖς τῆς Δύσης, ποῦ μόλις εἶχαν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν Κύπρο.

Ἡ μελέτη τοῦ Ἄπ. Σαχίνη, ἡ ἐκτενεστέρα τοῦ τεύχους, γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴ πεζογρα-

φία τοῦ Α. Ρ. Ραγκαβῆ, ἀποτελεῖ τὴν πρώτη καθολικὴ ἀποκάλυψη τοῦ διηγηματογραφικοῦ ἔργου τοῦ πρώτου — χρονικὰ — διηγηματογράφου τῆς νεώτερης λογοτεχνίας μας. Ὁ Α. Ρ. Ραγκαβῆς ὑπῆρξε πολὺπλευρὴ προσωπικότητα τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ σφράγισε μὲ τὴ δραστηριότητά του πλῆθος τομεῖς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, τέχνης καὶ ἐπιστήμης, μερικὸς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος δημιούργησε. Περισσότερο γνωστός γιὰ τὰ ποιήματά του, τὴν πολιτικὴ του δράση κλπ. ἀποκαλύπτεται πῶς ὑπῆρξε καὶ ἀξιόλογος ἀφηγητής. Ὁ Ἄπ. Σαχίνης, γνωστός κι ἀπὸ τὶς ἄλλες μελέτες του γύρω ἀπὸ τὴ Ν.Ε. πεζογραφία καὶ ἰδιαίτερα τὸ μυθιστόρημα, συμβάλλει ἀκόμα μιά φορά, μὲ τὴ μελέτη του αὐτῆ, σὴν συμπλήρωση τῆς εἰκόνας τοῦ Ν.Ε. πεζοῦ λόγου, προσφέροντάς μας ὄχι μόνο τὶς ἀπόψεις του γύρω ἀπὸ τὸ σχετικὸ ἔργο τοῦ Ραγκαβῆ, ἀλλὰ καὶ τὶς περιλήψεις τῶν 21 ἀφηγηματικῶν τῶν ἔργων.

Γενικὰ ἡ πυκνότητα καὶ ἡ ποιότητα τῶν περιχομένων του τεύχους εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴ φήμη τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ τῆς Θεσσαλονίκης.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Μανῶλη Πράτσικα: Τὰ πρόσωπα, Πάτρα, 1969 — Ἐρ. Μέλλου: Ὅταν οἱ Θεοὶ γίνονται ἄνθρωποι, Ἀθήνα, 1968. — Μαίρης Π. Σταύρου: Ἡ πέμπτη σφραγίδα, Ἀθήνα, 1970 — Δημ. Κράνη: Σημεῖα καὶ τέρατα, Ἀθήνα, 1969 — Εἰρ. Παπαϊωάννου: Πορεία παράλληλη, Ἀθήνα, 1969.

Τὸ διήγημα εἶναι ἴσως τὸ δυσκολώτερο λογοτεχνικὸ εἶδος. Μέσα σὲ λίγες σελίδες νὰ δώσης ὑπόθεση ποῦ νὰ τραβῆξῃ τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ πλάσῃς ἥρωες, νὰ ἐκφράσης ἰδέες καὶ νοήματα δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο. Ὁ Μανῶλης Πράτσικας κατάφερε νὰ ξεπεράσῃ ὅλες τὶς δυσκολίες καὶ νὰ μᾶς δώσῃ τὸν συλλογὴ τοῦ «Τὰ πρόσωπα» διηγήματα ὀλοκληρωμένα, ἄρτια, γεμάτα ἐνδιαφέρον, πλοκὴ μ' ὅλη τὴ συντομία τους. Μιὰ πικρὴ γεύση δοκιμάζει κανεὶς διαβάζοντάς τα. Δὲ φαίνεται βέβαια ἀπαισιόδοξος ὁ συγγραφεὺς. Μὰ πῆρε σὰν κέντρο τὰ διηγήματά του μικρές, καθημερινές, πικρές στιγμές, ἀτομικὲς θέβαια (στὰ περισσότερα ἄλλωστε ἥρωας εἶναι ὁ Μ. Π.) μὰ τόσο ἀνθρώπινες, τόσο κοντινὲς σὸν καθένα. Ὑφος ἀπλό, φυσικὸ, καθόλου ἐξεζητημένο, ὕφος προσωπικὸ, χωρὶς καμμία προσπάθεια νὰ διαφαινεται γιὰ τὴ δημιουργία του. Ὑποθέσεις πρωτότυπες, ἐστραβούν ἀπ' τὶς πρώτες γραμμὲς καὶ σὲ κρατοῦν ὡς τὸ τέλος ποῦ δίνεται τὶς περισσότερες φορές κάπως ἀπροσδόκητα, μὲ μῖαν πρωτότυπη κατάληξη.

* * *

Σύγχρονες ἐρωτικὲς ἱστορίες ὡς πρὸς τὴ διατύπωσή τους μὲ θέματα παρμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία, εἶναι οἱ ἱστορίες ποῦ ἡ κ. Μέλλου παραθέτει σὸ βιβλίον της.

Δίας και Λητώ, Ἀπόλλωνας και Θίσθη, Ποσειδῶνας και Ἀμμωνήν, Δάφνην και Ἀπόλλωνας, Αἴγινα και Δίας, εἶναι μερικά ἀπ' τὰ ζεύγη πού παρουσιάζονται στό βιβλίον. Οἱ θεοὶ γίνονται ἄνθρωποι σάν ἀγαπίουν μιά θνητή, μὰ τόσο οἱ θεοὶ-ἄνθρωποι ὅσο και οἱ θνητοὶ παρουσιάζονται νὰ μιλοῦν, νὰ ἐκφράζονται, νὰ δροῦν ὅπως ἀκριβῶς και σήμερα. Ἡ συγγραφεὺς πρέπει και νὰ μελέτησε πολὺ τὴ μυθολογία και νάβαλε τὴ φαντασία της σ' ἐνέργεια.

Ἡ μόνη ἐπιφύλαξή μας εἶναι σχετικά μὲ τὴ σκοπιμότητα και χρησιμότητα ἑνὸς τέτοιου βιβλίου. Πέρα ἀπ' τὴν ἱκανοποίηση τῆς συγγραφῆς νὰ ἐκφράση κάτι μὲ τὸ δικό της τρόπο, ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔχει τίποτα νὰ ἀποκομίσῃ. Ἐκείνος μὲν πού ἀγνοεῖ τὴν μυθολογία θὰ πάρῃ μιά λανθασμένη εἰκόνα της κι ἐκεῖνος πάλι πού τὴν ξέρει δὲν ἱκανοποιεῖται μὲ τὸ νέο πού τοῦ προσφέρεται και πού ἔγκειται στὴ χρῆση μιᾶς μοντέρνας ὁρολογίας στὴν περιγραφή κυρίως τῶν ἐρωτικῶν συναντήσεων και περιπτώσεων.

Ἡ μυθολογία κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ τὸ δοῦμε και νὰ τὸ χαροῦμε ἔτσι ὅπως ἦταν, στὸ φυσικό της πλαίσιο και περιβάλλον. Εἶναι πολὺ παρακινδυνευμένη ἡ παράσταση μιᾶς ἀρχαίας τραγωδίας μὲ μοντέρνο ντύσιμο, δὲν νομίζω πῶς θὰ μπορούσε νὰ πείσῃ ἂν ἐκτός ἀπὸ τὸ ντύσιμο δὲν ἄλλαζε και τὸ περιεχόμενο κάπως. (Τέτοιες προσαρμογὲς ἔχουν γίνεи θέβαια, «Ἰππόλυτος» ἢ «Ἀντιγόνη» ἀλλὰ οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς ἄλλαξαν πολλὰ πράγματα, ὅχι μόνο τὸ ντύσιμο) Στὴν προσπάθειά της ἡ κ. Μέλλου νομίζω πῶς ἄλλαξε μόνο τὸ «ντύσιμο». Πάντως δὲν παύει νὰναι μιά πρωτότυπη προσφορά.

* * *

Ἡ θρησκεία, ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας, ἡ ἐπιβεβαίωση διὰ τῆς λογικῆς αὐτῶν πού σάν παιδι ἀπλοῖκά και ἀσυζήτητα ὡς τώρα δεχόταν ὁ ἔθνος, ἡ σύγκρουση, ἡ ἀμφιταλάντευση εἶναι καταστάσεις πού δὲν ὑπάρχει ἴσως ἔφηθος πού νὰ μὴ τις ἀντιμετώπισε. Ὅχι ὅλοι θέβαια μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἄλλοι σπρώχνουν αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, τὰ καταχωνιάζουν, τὰ ἀντιπαρέρχονται, ἡ ζωὴ μὲ τις ἀπειρες μορφές της τοὺς παρασύρει, τὰ ξεχνοῦν, προσαρμόζονται. Ἄλλοι, πῶς τυχεροί, βρίσκουν μιά φιλικὴ συμπαράσταση κάποιου μεγαλύτερου, ἕνα κατάλληλο οἰκογενειακὸ περιβάλλον, ξεπερνοῦν τὴ δύσκολη περίοδο. Κι ἄλλοι τέλος θασανίζονται, ἀμφιταλαντεύονται πολὺ πέρα ἀπ' τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία. Κάποτε κι ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοὺς κοιβαλοῦν μέσα τους τις ἀντιγνώμεις, τὴν πάλιν, τὴν ἐπιθυμία νὰ πιστέψουν σὲ κάτι και τὴν ἀδυναμία τους νὰ τὸ κάνουν ἂν δὲν τοὺς πείσῃ ἡ λογικὰ.

Σ' αὐτὴ τὴν τρίτη κατηγορία φαίνεται ν' ἀνῆκει ὁ κεντρικὸς ἥρωας τῆς («Πέμπτης Σφραγίδος»), Πέτρος Μήρας. Τὸν πρωτοσυναντοῦμε καθηγητὴ σ' ἕνα χωρὶ τῆς Ἑλλάδας,

κάπου στὰ σύνορα. Ἐκεῖ περᾶσει ἐκεῖ δέκα χρόνια ἀπομονωμένος, ἀποξενωμένος τόσο ἀπ' τὸ περιβάλλον ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεκίνησε, ὅσο κι ἀπ' τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖο ζεῖ τώρα. Μὰ ζαφνικά τὰ παρατᾶ ὅλα και γυρίζει στὴν Ἀθήνα, στὸ σπίτι του. Τριγυρίζει στοὺς δρόμους, βλέπει τις ἀλλαγές πούχουν γίνεи, μὰ ἡ σκέψη του εἶναι στραμμένη ὅλη στὸ παρελθόν, στὴ φοιτητικὴ του ζωὴ, κάπου 14 χρόνια πρῖν. Σιγὰ-σιγὰ μᾶς ἀποκαλύπτεται ἡ ζωὴ του, ὁ χαρακτήρας, οἱ ἀναζητήσεις, οἱ λόγοι πού τὸν ἔκαναν νὰ αὐτοεξοριστῇ στὸ μακρινὸ ἐκεῖνο χωρὶ και τέλος ἡ λύτρωση ἀπὸ ὅσα χρόνια τὸν θασάνιζαν. Πολὺ ἐπιτυχημένα γίνονται ἡ μετάβαση ἀπ' τὸ παρὸν στὸ παρελθόν. Τὰ γεγονότα δὲν ἐκτίθενται μὲ χρονολογικὴ σειρά. Μὲ χρονολογικὴ σειρά βλέπει τὰ γεγονότα ἡ ἱστορία. Μὰ ἡ λογοτεχνία, σάν καθρέφτης ψυχῶν, δὲν θὰ πρέπει μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ τὰ ἐξετάξῃ. Κι εἶναι πολὺ («ὑπερ») τῆς κ. Σταύρου αὐτὸς ὁ τρόπος ἐκθέσεως τῶν γεγονότων πού υἱοθετεῖ. Μιά λεπτομέρεια, μιά σκηνή, φέρνει τὸν ἥρωα χρόνια πίσω κι ἀναπολεῖ τὸ παρελθόν. Ἀβίαστα και φυσικά ἔτσι ὅπως και στὴ ζωὴ μας συμβαίνει.

Κάτι πού μένει σκοτεινὸ κάπως κι ἀξεδιάλυτο εἶναι ποιὰ ἡ θέση τῆς συγγραφῆς πάνω στὴν ὁργανωμένη θρησκευτικὴ ζωὴ πού μὲ πολλές λεπτομέρειες τὴν περιγράφει (πρέπει ἀπὸ κοντὰ νὰ τὴν ἔχη ζήσει). Συνεχῶς φαίνεται, βλέποντάς τιν μὲ τὰ μάτια τοῦ ἥρωά της, νὰ τὴν ἀπορρίπτει, νὰ θλέπει σ' ὅλα αὐτὰ μιά ἐπιφάνεια πού κανεῖς δὲν ξέρει ἂν ὑπάρχει ἐσωτερικὸ ἀντίκρουσμα, μὰ ὑποκριτικῶς ἴσως-ἴσως. Ἀκόμα κι ὁ πῶς ἰδανικὸς ἀπ' τοὺς θρησκευομένους νέους, ὁ φίλος τοῦ Πέτρου Κώστας Γιατράκος, μόνο στὸ τέλος ἐμφανίζεται δικαιωμένος, εὐλικρινής, πραγματικὸς ἀγωνιστής. Σ' ὅλο τὸ βιβλίον τόσο αὐτὸς ὅσο και οἱ ἄλλοι ἐνταγμένοι στὴν θρησκευτικὴ ζωὴ, σοῦ δημιουργοῦν τὴν ἀπορία: Εἶναι εὐλικρινεῖς ἢ ὑποκρινόνται; Κι ἡ συγγραφεὺς τοὺς ἐξυμνεῖ ἢ τοὺς εἰρωνεύεται;

Ἐπίσης μερικοὶ πλατυασμοί, μερικές ἀχρηστες γιὰ τὴν οὐσία τοῦ μυθιοστορήματος λεπτομέρειες θὰ μπορούσαν ν' ἀποφευχθοῦν, ὅποτε τὸ μυθιοστὸρημα θὰ κέρδιζε σὲ ζωτικότητα.

Γενικά εἶναι ἕνα ἔργο μὲ πολὺ προβληματισμό, πού διαβάζεται μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον κι ὦρα πολλὴ ὁ ἥρωας στριφογυρίζει στὴ σκέψη μας ἀφοῦ κλειόουμε τὸ βιβλίον.

* * *

Δὲν εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ κ. Κράνη. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης νὰ μὴν ἔχη κάποιες ἀπαιτήσεις και νὰ ζητᾶ ἕνα βαθμῶ ποιοτικὸς ἀπ' τὸν συγγραφέα. Αὐτὸς ὁ βαθμὸς ποιότητας εἶναι ὁ χαμηλότερος δυνατὸς κατὰ τὴ γνώμη μας.

Τὸ βιβλίον στὸ σύνολό του εἶναι ἕνα ἀντιπολεμικὸ κήρυγμα. Παρουσιάζονται μὲ ὦμο ρεαλισμὸ οἱ συνέπειες τοῦ πολέμου σ' ἕνα ἄτομο, σ' ἕνα νεαρὸ στρατιωτὴ πού χάνει ἀπὸ

πρου. "Αλλωστε, ό,τι διαδραματίζεται από αίωνων και σήμερα στην Κύπρο δεν είναι απλώς Κυπριακό ή έπιβίωση και δικαίωση των ελλήνων της Κύπρου είναι — πρέπει να είναι — ανάγκη και αίτημα του "Εθνους. Γιατί, όπως Κύπρος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς "Ελλάδα έτσι και η "Ελλάδα με χαμένη την Κύπρο θ' αποβή ό τραγικώτερος ανάπρος της "Ιστορίας... Κοινή ή μοίρα και κοινοί άγώνες. Κοινό και τó πάθος για την όριστική έθνική αποκατάσταση του Νησιού, που ενίαι ή μόνη λύση που σπριζεται άπάνω στην ελεύθερη θέληση του από τής αύγής της "Ιστορίας ελληνικού λαού της Κύπρου που άνένδοτη αναπήδησε μέσο από τó αντίσασιακό ζέσπασμα του 31 και τής άστραπής του άθανάτου 55 και που άνταποκρίνεται στην άξωση της Δικαιοσύνης, της "Ιστορίας και του "Ανθρωπισμού. "Η όργανική ένταξη του ελληνικού αυτού "Ακρίτα του Νότου, πανάρχαιου λίκνου του ελληνικού πολιτισμού, στον έθνικό κορμό θα σημάνη και τήν άπαρχή της πραγματικής προόδου. Μά ως τήν ώρα εκείνη άδυσώπητο προβάλλει τó χρέος να διατηρήσωμε τες ρίζες μας και να αναλάβωμε τó ρόλο μας μέσα στη ζωή του Νεοελληνικού κόσμου. Τά συνθήματα μπορεί κάποτε να σιγοϋν... Μά ό,τι δεν έχομε δικαίωμα να άφήσωμε να ξεπεραστή στην Κύπρο είναι τó «ελληνικό». Τó μεθύσι της ύλης που συχνά μάς άπειλεί διαμορφώνει, ζέρομε, μοίρα φοινίκων... Μόνο τά ιδανικά σώζουν. Και στην περίπτωση μας, τά ιδανικά που άπορρέουν από τήν παράδοση και τήν Ιστορία μας και από τήν πυρά της ψυχής του "Ελληνικού "Εθνους στο όποϊον και άνήκομεν.

"Ελληνικός Πνευματικός "Όμιλος Κύπρου
Πνευματική Στέγη
Λύκειον "Ελληνίδων "Αμμοχώστου
Πνευματικός "Όμιλος Λεμεσού
Πνευματικός "Όμιλος Λάρνακος
Φυσιολογικός - Πνευματικός "Όμιλος Πάφου
Πνευματική "Εστία Μόρφου).

Λευκωσία, τῆ 31η "Ιουλίου 1970.

ΓΕΝΙΚΑ

Στό «Β ἦμα» (28 "Ιουν. 70) ό Βάσος Βαρίκας κρίνει «Τό ταξίδι» της Λίνας Σολομωνίδου και τήν «Πέμπτη σφραγίδα» της Μαρίας Σταύρου. — Στό περιοδικό «"Ι λ ι σ σ ό ς» (άρ. 81) ό Χρ. Ριζόπουλος κρίνει τήν ποιητική συλλογή του "Α. Περνάρη «Περιτelloμένης ώραις». — Στό περιοδικό «Λύρα» (άρ. 1) ό "Αλκης Ζακυνθινός κρίνει τά διβλία του Σοφ. Λαζάρου και Σπ. Παπαγεωργίου. — Στή «Νέα "Εστία» (15 "Ιουν. 70) δημοσιεύονται 4 ποιήματα του Παύλου Κριναίου. — Στόν «"Ελεύθερο Κόσμο» (11 "Ιουλ. 70) ό Στ. "Αρτεμάκης κρίνει τήν «Πέμπτη

Σφραγίδα» της Μαρίας Σταύρου. — Στό «Περιοδικό "Ελληνίδων Βορείου "Ελλάδος» άρ. 107 δημοσιεύονται κρίσεις για τó διβλίό της Ειρήνης Τσουλι «Του Πολέμου». — Στή «Μακεδονική Ζωή» άρ. 49 ό Γ.Κ.Ζ. κρίνει τó διβλίό της Ειρήνης Παναγῆ-Τσουλι «Του Πολέμου». — Στόν «Παρνασσόν» (τομ. ΙΒ' άρ. 2) δημοσιεύεται ή μελέτη του Ν. Κρανιδιώτη «Τά Κυπριακά Γράμματα» — Στήν «Πρωτότυπη Φιλολογική "Επιθεώρηση» (Μαρτ.—"Απρ. 1970) ό Γερ. Κορολις κρίνει τó διβλίό του Μίμη "Ιακωβίδη «Γάλλοι Ποιητές του 20ου Αϊώνα». — Στό ίδιο τεύχος δημοσιεύεται ποίημα του Μιχ. Πισά. — Στήν «"Ιατρολογοτεχνική Στέγη» (άρ. 6) δημοσιεύεται ένα ταξιδιωτικό του Κ. Χρυσάνθη για τó Σπίτι του Κήτης. —

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

"Ελληνικά Θέματα ("Αθήνα) άρ. 170/171 — "Επιθεώρησις Λόγου και Τέχνης (Λεμεσός) άρ. 6. — Κρυστάλλης (Πειραιάς) άρ. 130. — Στερεά "Ελλάς ("Αθήνα) άρ. 16 — **Dialogue** ("Ην. Πολ. "Αμερικῆς) τόμ. 3, άρ. 3 — Δελτίον Λαογραφικού "Όμιλου Κερύνιας (Κερύνια) άρ. 3. — Δελτίον της Χειρουργικῆς "Εταιρείας Κύπρου (Λευκωσία) άρ. 22 — Περιοδικό "Ελληνίδων Βορείου "Ελλάδος (Θεσσαλονίκη) άρ. 107. — Νέα Σκέψη ("Αθήνα) άρ. 88. — Ραδιοπρόγραμμα (Λευκωσία) άρ. 148. — "Ακρίτας (Εύρυχου) άρ. 6 — Μαθητική "Εστία (Λευκωσία) άρ. 49. — Μαθητικές "Ακτίνας (Λευκωσία) "Ιούνιος 1970. — "Ο "Εθνοφρουρός (Λευκωσία) άρ. 23. — Μαθητική φλόγα ("Αμμόχωστος) άρ. 2. — Μαθητική φλόγα (Λεμεσός) άρ. 4. — Φωτεινή Πορεία (Λευκόνοικον) άρ. 5. — Νέα Σύνορα ("Αθήνα) άρ. 7 — "Ιατρολογοτεχνική Στέγη ("Αθήνα) άρ. 6 — Κρίκος (Λονδίνο) άρ. 235/6 — **Hellenika** (Μόσκου) άρ. 1/II 70 — Παρνασσός ("Αθήναι) ΙΒ' τόμ. άρ. 2 — Σάλπιγμα (Θεσσαλονίκη) άρ. 21 — "Ιλισός ("Αθήνα) άρ. 81 και 82.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Μάριου Μιχαηλίδη: "Αντίκρυ στην "Ανατολή (ποιήματα), Κύπρος, 1970, σελ. 30.
Π. Πολυχρονόπουλου: Φεγγαρογιόρτες, "Αθήνα, 1968.
Ρήνας Κατσελλή: Δέκα χρόνια Θέατρο, Α και Β τόμ., Κερύνια, 1970.
Γ. Γαβριήλογλου: Τό μαύρο φως, (θέατρο) Θεσσαλονίκη, 1970.
Κατίνας Ποθουλάκη-Παππα: Γερμανοί Ποιητές, έκδ. "Ιωλκός, "Αθήνα, 1970.
Κ. Μίσιου: "Εθινό, "Αθήνα, 1969.
Κ. Μίσιου: Νηπενθή, "Αθήνα, 1970.
Θ. Πλατανιά: "Η ψυχική υγιεινή, "Αθήνα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1969 — ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1970

ΠΟΙΗΣΗ:

Ἀγγελίδης, Γ.: Σονέττο, σ. 43. Ἀγ-
γλοι Ποιητές: (μετ. Σ. Μενάρδος) σ. 76
— (μετ. Κ. Χρυσάνθης) σ. 170. — (μετ. Μ.
Πισσᾶς) σ. 335. Ἀμερικάνοι Ποιητές:
(μετ. Ἰ. Δ. Ἀντωνιάδης) σ. 285. Ἀντρέου,
'Α.: Τέσσερα ποιήματα, σ. 253. Ἀντωνιά-
δης, Κ.: Ἄδιζη ἢ θυσία σου ὁμοιωγῶ, σ.
199. Ἀρχαῖοι Ποιητές: (μετ. Ν. Πανα-
γιώτου) σ. 35 — (μετ. Σ. Μενάρδος) σ. 75,
77. Βασιλείου, Κ.: Εἰς ἕκαστον ἐμπρη-
σμὸν ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, σ. 140. Βορε-
άδης, Ἄ.: Μαρία Π. Ἰωάννου, σ. 296. Γά-
λλοι Ποιητές: (μετ. Μ. Ἰακωβίδης), σ.
162. — (Ἄγγ. Παρθένος) σ. 235. Γιασεμί-
δου, Μ.: Ὁ φρουρὸς τῆς Πομπήας, Τὸ κου-
τί, σ. 304. Δρουσιώτης, Π.: Τίποτε, Μεθῶ,
σ. 7. — Ἐπιγράμμα, σ. 54. — Χλωμὸ παιδί, Τὸ
γυπεμένο φίδι, Τὸ δρᾶμα τοῦ Μάγερλικ, σ.
246. — Σποδὸς τῆς Θύμησης, σ. 348. Εὐστα-
θίου, Ζ.: Δυὸ ποιήματα, σ. 149. Ζιτσαῖα,
Χρ.: Ἄυλη παρουσία, σ. 333. Ἴταλοὶ ποι-
ητῆς (μετ. Φοῖβος Δέλφης), σ. 39 — (μετ.
Γ. Κάρτερ), σ. 40 — (μετ. Φ. Δέλφης), σ. 210,
257. Κακοῦλης, Π.: Τρία ποιήματα, σ. 179.
— Τὸ νησί μου, σ. 261. — Δυὸ ποιήματα, σ. 340.
Κοντοῦ, Ν.: Ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου, σ. 163.
Κράους, Ρ.: Στὴν Κύπρο, σ. 168. Κων-
σταντινίδου, Μ.: Ἄτιπλο, σ. 13. Λατί-
νοι Ποιητῆς (μετ. Σ. Μενάρδος), σ. 75.
— (Ἡρ. Ἀγγελίδης), σ. 101. Λυσιώτης, Ξ.:
Μνήμες, σ. 117. Μαρκίδης, Γ.: Δεκαπέντε
τετράστιχα, σ. 277. Μαστίγιον: Τοῦ Με-
νάρδου μας τὸ δίστικο..., σ. 57. Μαυρομά-
της, Γ.: Κόσμημα τῆς ἀκέφης, σ. 126. — Θύ-
ελλα, σ. 336. Μαῦρος, Κ.: Προσευχές, σ.
12. Μενάρδου, Σ.: Δεκατρία Ἐπιγράμμα-
τα, σ. 58 — Ἐπιγράμματα εἰς ἀρχαῖαν ἑλλη-
νικήν, σ. 59. Μιχαηλίδης, Μιχ.: Ἐσὺ ποῦ
ὑπάρχεις..., σ. 155. Μόντης, Κ.: Ἡ παροι-
κία μέσα μας, Σαββατόβραδο, Ὄνειρα, Σπον-
δὴ γιὰ φαντάρο, Στιγμές, σ. 325. Μόντης,
Μ.: Κάποιος κάπου μακριά..., σ. 298. Μπα-
γλάνης, Β.: Δυὸ ποιήματα, σ. 25. Ὁλυμ-
πίου, Κ.: Τρία ποιήματα, σ. 123 — Ἐξομολό-
γησι, σ. 194 — Τέλος, σ. 283. Ρούσου, Ν.:
Τῷ ἀγνώστῳ, σ. 265. Σακελλαρίου, Χ.:
Ἀνώνυμο, σ. 11. Σουηδοὶ Ποιητῆς:
(μετ. Κ. Χρυσάνθης), σ. 266. Σωτήρχος,
Τ.: Ἄνοιξε ἢ πόρτα, σ. 26. Τσουλλῆ,
Εἰρ.: Σὲ κλαίω, σ. 122. — Τοῦ ἔρωτα, σ. 341.
Χριστοφίδης, Ἄ.: Οἱ παρεμβολές τῆς
νύχτας, σ. 189. Χρυσάνθης, Κ.: Μικρὴ
ῶδὴ στὴν Εὐθύνη τοῦ Πολίτη, Στὴ Μύκονο,
Τὸ Λιμάνι τῆς Μύκονος, σ. 1 — Εἰς Ἐγγονό-
πουλον, σ. 34 — Μαρία Π. Ἰωάννου, σ. 167.
Χρυσάνθης, Π.: Καλλίγραμμα, σ. 267.

ΔΙΗΓΗΜΑ — ΑΦΗΓΗΜΑ

Ἀντωνιάδου, Ἄ.: («...Κάτι Χριστούγεν-
να...»), σ. 41. Βαλέτας, Κ.: Πέρα μακριά
πρὸς τὰ νερά τοῦ Σαντιάγκο ντὲ Κούμπα, σ.
164. Δελώνης, Ἄ.: Ὁ μάγος τῆς φυλῆς, σ.
36 — Γράμματα στὸ Χριστό, σ. 249. Δημη-
τρίου, Η.: *Ecce Homo et Vivus*, σ. 14. Κα-
τσώνης, Κ.: Ὁ σταθμός, σ. 193. Παυλι-
δης, Ἄ.: Ἡ διπρίνα, σ. 294. Περνάρης,
'Α.: Κουρέλιασμα, σ. 124. φλῶρος, Π.: Τὸ
ἀποτυχημένο συνοικέσιο, σ. 118 — Ἡ μαϊμού,
σ. 156.

ΘΕΑΤΡΟ

Χρυσάνθης, Κ.: Ἡ μεγάλη σύμπησις
(μονόπρακτο), σ. 200.

ΔΟΚΙΜΙΟ — ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΟ — ΜΕΛΕΤΗ κλπ.

Ἀλεξανδράκης, Μ.: Ἡ 25η Μαρτίου
1821, σ. 246. Ἀντωνιάδης, Ἰ.: Εἰσαγωγή
σὲ δέκα ποιήματα τοῦ Πόε, σ. 284. Βαλέ-
τας, Κ.: Διαθάζοντας τὴν «Τέχνη» τοῦ Χα-
τζόπουλου, σ. 254. Ἰακωβίδης, Μ.: Μιλόζ,
σ. 159. Καραπατάκης, Ν.: Δημήτριος Νι-
κολάου φραγκοῦδης, σ. 262. — Δημ. Θεμιστο-
κλῆς, σ. 346. Κάρτερ, Γ.: Ἡ ψυχολογία τοῦ
τραπεζαπόστολου καὶ ἡ μετάδοσις μνημυμάτων,
σ. 195. Κυθρεώτη, Ἰ.: Προσαντίαιμα, σ. 337.
Λανίτης, Ν.: ..εἰς τὴν Ἀλήθειαν, σ. 56.
Λοϊζίδης, Ρ.: Τὰ ἑκατοντάχρονα τοῦ
Μπερλιόζ, σ. 152. Μενάρδου, Γ.: Μία ἐπι-
στολή, σ. 109. Μενάρδος, Σ.: Ἐκθεσις
πρὸς τὴν Ἐφορείαν τῶν Σχολείων, σ. 60 — Ἡ
δυστυχισμένη Κύπρος (ψευδ. Λευκαρίτης),
σ. 63. — Ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ζήνωνος (ψευδ. Στύ-
παξ), σ. 64. — Ἀπὸ τὸν πρόλογον εἰς τὸν
«Στέφανον», σ. 66. — Ἀπὸ τὸν πρόλογον στὴ
μετάφραση τῆς Ἀπολογίας τοῦ Πλάτωνος ἀ-
πὸ τὸν Νιρβάνα, σ. 69. — Ἀπὸ προσφώνησι,
σ. 70 — Ἀπὸ τὸν πρόλογον εἰς τὰ Ἐπιγράμ-
ματα, σ. 71. — Ἐνα νεανικὸ κείμενο, σ. 73.
Νικολαΐδης, Τ.: Δημητρὸς Δημητριάδης
Ντόριαν, σ. 171. Νιρβάνας, Π.: Ὁ Ὄξφορ-
διανὸς Ἕλληνας, σ. 55. Σιούτας, Ν.: Σίμος
Μενάρδος, σ. 51. Παναγιωτόπουλος,
Β.: Τέχνη καὶ λατρεία, σ. 3. Παπακαρα-
λάμπους, Γ.: Σοιμνητήριον / Σημνητήριον,
σ. 102. Παραφεντίδου, Ἄ.: Τὸ σύγχρονο
λογοτεχνικὸ πρόσωπο τῆς Θεσσαλονίκης, σ.
299. Παττίχη, Μ.: Πάσχα στὴ Ν. ὸρκη, σ.
258. Παττίχης, Π.: Τὸ πῶς παλιὸ ἐρωτικὸ
τραγοῦδι τοῦ κόσμου, σ. 297. Πιερίδης,
Γ.: Ἐπιστολὲς ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Ν. Νικολαΐδου,
σ. 217. Πιλαθάκης, Κ.: Ἐτυμολογικά —
σημσιολογικά, σ. 105. Πόε, Ε.: (μετ. Ἰ. Δ.

'Αντωνιάδης) 'Η μέθοδος τῆς σύνθεσης, σ. 211. Σπυριδάκης, Κ.: Σίμος Μενάρδος, σ. 50. Συκουτρῆς, 'Ι.: Σίμος Μενάρδος, σ. 57. Ταρσοῦλη, 'Α.: Μιά πνευματικὴ θυγατέρα τοῦ Νησιοῦ τῆς Ἀφροδίτης, σ. 313. Τσιγκνόπουλος, 'Ι.: 'Ο Σίμος Μενάρδος καὶ ἡ Μοῦνη Μαχαίρα, σ. 108. Weil, S.: (μετ. 'Ἦθη Ἀκύλα) Αὐτὸς ποὺ πρέπει ν' ἀγαπήσης εἶναι ἀπάν, σ. 166. Φλωροσ, Π.: 'Ἰθάκη, σ. 8. — Μάνη, ἡ πατρίδα τῆς πέτρας, σ. 279. Χαράλαμπος, Χρ.: 'Ο καθηγητὴς Σίμος Μενάρδος, σ. 98. Χατζηϊωάννου, Κ.: Μερικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ κυπριακῶν τοπωνυμίων, σ. 94. Χρυσάνθης, Κ.: Γιά τὸν Νίκον Ἐυγονόπουλο, σ. 30 — Γιάννης Χατζίνης σ. 127 — 'Ο Μπαλακάσης γιά τοὺς ὁμότεχνούς του, σ. 328.

Δειπνοσοφιστές, ἴδε παράρτημα.

ΣΧΟΛΙΑ — ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ — ΜΝΗΜΕΣ κλπ.

Βράχας, Θρ.: Συγκεντρώσεις γιά τὴν κ. Μαρία Π. Ἰωάννου, σ. 18 — Σάμουελ Μπέκκετ, σ. 24 — Πνευματικὴ Πολιτικὴ, σ. 42. Κορώνης, Μ.: Ἦρ. Ν. Ἀποστολίδης, σ. 308. Κυπριανοῦ, Χρ.: Ἡ λέξη (σούρτης), σ. 322. Σπ. Μάμμας: 'Ι. Γρυπάρης, σ. 147. Σταυρίδης, Μ.: Γιάννης Χρίστου, σ. 186. Τριανταφύλλου, Θ.: 'Η πνευματικὴ κίνησις τῶν Τρικάλων, σ. 18. Χριστοδουλίδης, 'Α.: Στὴ μνήμη Ἀνδρέα Γερούδη, σ. 269 — Τὸ αὐτὸ θέατρο καὶ τὸν κινηματογράφο, σ. 305. Χρυσάνθης, Κ.: Δραστηριότητες τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» κατὰ τὸ 9ον ἔτος τῆς Σχολικῆ ἔντυπα, Τὸ «Ἐγχειρίδιον Βιβλιογραφίας» τοῦ Ι. Μ. Χατζηφώτη, 'Η παρασημοφορία Κυπρίων ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ καὶ Πνευματικὸ μας Κέντρο, σ. 16 — Τὰ θεατρικά μας, Τὸ περιοδικὸ «Παιδαγωγός», Τιμὲς στὸ Φοῖβο Δέληφ, σ. 44 — Τὸ τεῦχος Σίμου Μενάρδου, σ. 114 — Ἐνα βιβλίον σάτιρας, Μιά μικρὴ ἐκδοσις μὲ μεγάλη σημασία, σ. 143 — Τὸ λογοτεχνικὸ βιβλίον, σ. 183 — Μίνι — ποίηση, σ. 236 — Ἡ διάλεξη, Παῦλος Μελάς, σ. 268 — Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη καὶ Ἀντιγόνη Μεταξᾶ, 'Η (στράτευση) στὴν τέχνη, σ. 305, Κ. Σπυριδάκης, Μεν. Ἀλεξανδράκης, σ. 349 — ☆ Μελῆς Νικολαΐδης, σ. 244.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Βράχας, Μ.: Ἄλκης Τροπαιάτης, Δημ. Γιᾶκος σ. 23. — Π. Δρουσιώτη: Μ. Ἰακωβίδης, σ. 356. Ὀλυμπίου Κ.: Φιορεντίνου, Δ. Ζαδὲ, Ν. φλόγας, Ε. Ἀσιπῶτου, σ. 185 — Δημ. Γιάκος, Δ. Δούκαρης, Ἰφ. Διδασκάλου, σ. 243 — Σ. Λαζάρου, Λ. Σολομωνίδου, Γ. Χατζηκωστῆς, σ. 274 — Εἰρ. Παπαϊωάννου, Π. Γαλάζη, Μπ. Χριστοφίδου, Κλ. Ἀγγελίδου σ. 319, Μ.

Πράτσια, Ἐρ. Μέλου, Μ. Σταύρου, Δ. Κράνη, Εἰρ. Παπαϊωάννου, σ. 354 — Πισσοῦς, Μιχ.: Ἠλ. Σιμόπουλος, σ. 21. Χατζη'Α. Χριστοφίδου, σ. 230, Μαίρης Σταύρου, Ν. Μπλιώρη, Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, σ. 351. — Χρυσάνθη, Κ.: Μαρία Ἀρκαδίου, σ. 22 — Μεσεβρινός, Ε. Παπαδάκη, Κ. Προυσιῆς, Ἠλ. Σιμόπουλος, σ. 47 — Ἄ. Περνάρης, Εἰρ. Τσοῦλλῆ, Π. Χάρης, σ. 144 — Κρ. Ἀθανασούλης, Γ. Κουρμούλης, Ἰάσ. Εὐαγγέλου, σ. 183 — Τ. Ἀθανασιάδης, Ε. Ὀλύμπιος, Ἄ. Χριστοφίδης, Ν. Παναγιώτου, Κ. Τσάτσος, σ. 238. Ἄ. Γεωργιάδης—Κυπρολέων, Π. Πρεβελάκης, Ἄ. Παυλίδης, Λ. Πολίτης, Μ. Δημάκης, σ. 271 — Χρυσ. Ζίτσαία, Ντ. Κατσούρη, Ἠλ. Σιμόπουλος, Ὀλγ. Βότση, Μ. Παττίχη, Μιχ. Πασαρῆ, σ. 316. Χρυσοστός, Ἄ.: Κ. Χρυσάνθης, σ. 22.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΑΤΡΟΥ — ΕΚΘΕΣΕΙΣ — ΜΟΥΣΙΚΗ

Διαμαντῆς, Ἄ.: Ἡ ἀναδρομικὴ ἐκθεσις τοῦ Τάκη Φραγκοῦδη, σ. 20. Λαδόμματος, Ἄ. Ἐκθεσις ζωγραφικῆς τοῦ Χρ. Καρῆ, σ. 21. — Ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐκθεσις σύγχρονης ἐλληνικῆς τέχνης, σ. 313. Σίταρος, Λ.: Τὸ ρεσιτάλ τσέμπαλου τῆς Μ. Δαλμάτη, σ. 45. Χρυσάνθης, Κ.: Μολιέρος, φράττι, σ. 46. — Πιραντέλλο, σ. 114 — Ἀνούϊν, σ. 143 — Πίντερ, Σάφφερ, σ. 270 — Τρέζου, φριζ, Ἀναγνωστάκη, Π. Ἰωαννίδης, Μολιέρος, σ. 311.

ΠΙΝΑΚΕΣ — ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ἰωάννου, Μ. Π.: (φωτογραφία), σ. 167. Κάνθος, Τ.: Τέσσερις χαρακτηριστικὲς, σ. 180. Λαδόμματος, Ἄ.: Τρεῖς πίνακες, σ. 138. Μενάρδος, Σ.: (φωτογραφία) σ. 52 καὶ (φωτογρ.) σ. 74. Μπέκκετ: (φωτογραφία), σ. 24. Στ. Μυριθήλης καὶ Μαρία Π. Ἰωάννου: (φωτογραφία) σ. 19. Σπυριδάκης, Κ., Χρυσάνθης, Ἰωαννίδης (φωτογραφία) σ. 116. Φραγκοῦδης, Τ.: Τέσσερις πίνακες, σ. 27. Χρυσάνθης, Κ. καὶ Ἰωαννίδης, Π.: (φωτογραφία) σ. 148.

ΓΕΝΙΚΑ

Σελίδες 24, 48, 115, 188, 244, 286, 323, 358.

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

Σελ. 116, 146, 324.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

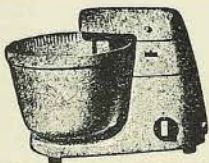
Κύπριοι Δειπνοσοφιστές. (Γ. Χατζηκωστῆς, Κ. Χρυσάνθης, Ν. Παναγιώτου, Κυρ. Χαράλαμπιδης, Χρυσ. Κυπριανοῦ, Θ. Παπαδόπουλος, Β. Χριστοδούλου, Χρ. Κολιός, Κ. Χατζηστεφάνου, Γ. Χατζηκωστῆς, Π. Περαϊάνης, Ἄ. Χριστοφίδης) ἀρ. 109—110, 111.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ ΛΤΔ.

Χωρίς λεφτά;

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΛΕΜΕΣΟΣ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ
ΛΑΡΝΑΚΑ
ΜΟΡΦΟΥ

BRÄUN
«ΟΙΚΙΑΚΑ
MIXERS»

GALA

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ
10 ΤΥΠΩΝ
ΑΥΤΟΜΑΤΑ - ΗΜΙΑΥΤΟΜΑΤΑ

**Parkinson
Cowan**

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΓΚΑΖΙΟΥ

«ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ,
ΙΟΥΤΗΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΙΣ

Pam

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

PHONOFA

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΟΔΕΛΛΩΝ
25" ΕΓΧΡΩΜΕΣ

ΨΥΓΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΑ

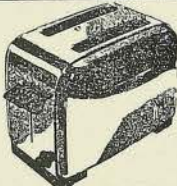
(ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΝ
ΘΑΛΑΜΟΝ)

IGNIS

ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ
12.000 ΨΥΓΕΙΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

GALA

ΨΥΓΕΙΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ - ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΣΙΔΗΡΑ - ΚΑΠΗΡΟΘΗΚΕΣ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Η ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΜΙΑΣ ΚΑΛΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

**You are
welcome
Sir to...**

*Prompt
and cordial
Service
all over
Cyprus*

SHELL

